

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Denisa Vernerová

RASISTICKÉ ZÁKONODÁRSTVÍ NACISTICKÉHO NĚMECKA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Radim Seltenreich

Katedra právních dějin

Datum vypracování (uzavření rukopisu): 4.ledna 2017

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 4.ledna 2017

autorka diplomové práce

Na tomto místě bych ráda vyjádřila poděkování vedoucímu své diplomové práce, panu doc. JUDr. Radimu Seltenreichovi, za jeho cenné rady, trpělivost a čas, který mi věnoval při vedení mé diplomové práce.

Dále bych z celého srdce chtěla poděkovat svému nejlepšímu příteli, Bc. Michalu Bartákovi, za pomoc a podporu po celou dobu studia.

Obsah

1	Úvod	6
2	Historická východiska po první světové válce	8
2.1	Pařížská konference	8
2.2	Versailleská mírová smlouva	9
3	Výmarská republika	13
3.1	Ústava Výmarské republiky	13
3.2	Politický a ekonomický vývoj	14
3.2.1	<i>Ekonomická krize a masová nezaměstnanost</i>	18
3.3	Vzestup NSDAP	19
4	Nacistické Německo	23
4.1	Požár říšského sněmu	24
4.2	Zhroucení demokratických pilířů	25
5	První fáze přijímání antisemitských opatření: léta 1933-1935	28
5.1	Bojkot židovských obchodů	29
5.2	Očista státního aparátu	30
5.3	Vyloučení Židů ze zdravotnictví	34
5.4	Odepření přístupu ke vzdělání	38
5.5	Některé další významné zákony	40
6	Norimberské zákony	44
6.1	Zákon o říšské vlajce (<i>Reichsflaggengesetz</i>)	44
6.2	Zákon o říšském občanství (<i>Reichsbürgergesetz</i>)	45
6.3	Zákon na ochranu německé krve a německé cti (<i>Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre</i>)	47
7	Druhá fáze : léta 1936-1937	52
7.1	Ha'avara	53
7.2	Čtyřletý plán	54
8	Třetí fáze: léta 1938-1941	57
8.1	Zákony týkající se označování Židů	57
8.2	Likvidace ekonomické síly Židů	58
8.3	Křišťálová noc	59
8.4	Vyloučení Židů z hospodářského života	60
8.5	Další významné zákony	62
9	Konečné řešení židovské otázky	66
9.1	Plán Madagaskar	67
9.2	Konference ve Wannsee	68
10	Pronásledování Romů	73
10.1	Situace v předhitlerovském Německu	73
10.2	Výzkum romského etnika	75
10.3	Romové ve třetí říši	78
10.4	Konečné řešení romské otázky	80
11	Závěr	82
12	Seznam použitých zkratk	84

13	Seznam pramenů a odborné literatury	85
13.1	Monografie	85
13.2	Internetové zdroje	88
13.3	Použité právní předpisy	90
14	Shrnutí	94
15	Summary	96

1 Úvod

Pokud bychom měli tu možnost a bez nejmenší historické vědomosti zhlédli proti směru toku času film, na jehož začátku by se nám vyjevil apokalyptický obraz s milióny lidských hrobů a vstoupil by do nás na okamžik pocit smrtelné hrůzy znásobený prožitým utrpením miliónů obětí, jistě by se nám hlavou honila zásadní otázka – jak je možné, že se něco takového mohlo stát. O to hrůznější pak bude zjištění, že snímek pochází z doby, kdy žili naši prarodiče.

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila rasistické zákonodárství nacistického Německa. Cílem práce je poskytnout co možná nejkomplexnější přehled nejvýznamnějších jak zákonodárných, tak systémových počinů mimo linii právních norem. Současně bych na několika příkladech blíže chtěla přiblížit, jak nelidsky a nedůstojně nacisté s Židy v praxi zacházeli. S ohledem na pojetí Židů jakožto národa budu v celé práci uvádět slovo Žid s velkým počátečním písmenem.

Pro utvoření celkového obrazu tehdejšího vývoje se v prvních částech práce budu věnovat historickému kontextu nástupu nacionálních socialistů k moci. Zejména budu zmiňovat dva, dle mého názoru, nejdůležitější dokumenty, jež zásadním způsobem ovlivnily vývoj poválečného Německa. Jedná se o Versailleskou mírovou smlouvu a ústavu Výmarské republiky. Právě v prvním dokumentu spatřuji příčinu obrovského neštěstí, které zasáhlo v konečném důsledku životy miliónů obyvatel nejen Německé říše. Rovněž v dalších částech práce doplním informace o dějinných souvislostech.

Publikací věnujících se, byť okrajově, pronásledování Židů je vskutku mnoho, avšak nejvýznamnějšími prameny, z nichž hodlám čerpat poznatky, budou dílčí autentické právní normy.

Kromě pronásledování židovského obyvatelstva se budu věnovat rovněž osudům romského etnika. Přestože literatura i kontext doby by spíše vyžadovaly používání označení Cikán, raději se mu vyhnu a budu používat současné české označení Rom. Jednak z důvodu piety, abych označením Cikán neevokovala současný pejorativní nádech, a také z praktického důvodu, kdy se vyhnu korektnímu, leč dvouslovnému a

nezvyklému, německému ekvivalentu Sintové a Romové. Vzhledem k tomu, že se jedná o označení národa, budu v celé práci užívat termínu Rom s velkým počátečním písmenem.

2 Historická východiska po první světové válce

2.1 Pařížská konference

Jedenáctý listopad roku 1918 znamenal zastavení bojů první světové války, k němuž došlo po tří denním jednání na základě podpisu příměří v železničním voze maršála Focha v lese nedaleko francouzského Compiègne¹. Německo se s ostatními centrálními mocnostmi² ocitlo na straně poražených.

Dne 18. ledna 1919 byla v Paříži proslovem francouzského prezidenta Raymonda Poincarého oficiálně zahájena mírová konference, která trvala až do ledna roku 1920. Není náhoda, že datum zahájení mírové konference připadlo právě na 18. leden. Tento den tomu bylo přesně 48 let od korunovace Viléma I. císařem nového Německa (v roce 1871). O tuto skutečnost se postaral francouzský premiér Georges Benjamin Clemenceau, který byl jedním z těch, kdož chtěli pro Německo co možná nejtvrďší tresty. Cílem konference bylo zejména vytvořit poválečné uspořádání Evropy, jakož i potrestání viníků války a v neposlední řadě znovunastolení mezinárodního řádu. Důležitým výsledkem konference bylo též založení Společnosti národů.

Za účelem stanovení válečných reparací Německu se začalo pracovat na znění Versailleské mírové smlouvy. Nechvalně známý článek 231 smlouvy, tzv. klauzule o válečné vině³, označil Německo za viníka rozpoutání válečného konfliktu. Článek doslova stanoví: „Vlády spojené a sdružené prohlašují a Německo uznává, že Německo a jeho spojenci jsou jako původci odpovědní za všechny ztráty a škody, jež utrpěli vlády spojené a sdružené a jejich státní příslušníci následkem války vnučené jim napadením od Německa a spojenců.“⁴ Mimo to zástupci států Dohody vznesli žalobu na císaře Viléma II. pro „nejhrubší porušení zásad mezinárodní mravnosti a posvátné autority

¹ WARNER, Karl-Friedrich, Jiří HANÁK, Dušan KUBÁLEK a Irena ROHÁČOVÁ. 20. století: kronika 1900-1999. 1. české vyd. Přeložil Stanislav BIMAN. Praha: Fortuna Print, 2002. Edice Kronik, str. 237

² Centrální mocnosti či rovněž Trojspolek je označení pro uskupení států, které v první světové válce bojovaly na straně jedné proti státům Dohody na straně druhé. Mezi Centrální mocnosti řadíme Rakousko-Uhersko, Německé císařství, Osmanskou říši a Bulharsko.

³ MACMILLAN, Margaret Olwen. Mírotvorci: pařížská konference 1919. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004, str. 203

⁴ <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgyv6mrrg4wta>

smluv“⁵. Za tímto účelem měl být ustanoven soud složený z pěti soudců jmenovaných Spojenými státy, Velkou Británií, Francií, Itálií a Japonskem. Po své abdikaci dne 9. listopadu 1918 císař Vilém II. utekl do Holandska, které jej odmítlo vydat. Otázka odpovědnosti za válku byla všemi zúčastněnými představiteli přijata jednomyslně, avšak názory na to, jak Německo potrestat, se lišily. Všichni byli zajedno v tom, že Německo musí být potrestáno ztrátou území, odzbrojením a finančním postihem. Dalším trestem uloženým Německu se stalo nepřizvání do Společnosti národů, ovšem čl. 164 smlouvy umožňoval budoucí připuštění. Tento trest je, dle mého názoru, nejvíce paradoxní, neboť má-li se vytvořit uskupení států, jehož hlavním cílem je zaručení celosvětového míru a bezpečnosti skrze mezinárodní spolupráci, pak se jeví nepřizvání Německa jako kontraproduktivní.

Několik měsíců po zahájení mírové konference, 4. května, bylo ve smlouvě provedeno ještě několik menších změn a o dva dny později členové plenárního zasedání podmínky smlouvy odsouhlasili. Dne 7. května byli němečtí zástupci přizváni, aby se mohli seznámit s podmínkami mírové smlouvy. Německou delegaci tvořilo zhruba 180 osob. Vedoucím výpravy byl ministr zahraničních věcí hrabě Ulrich von Brockdorff-Rantzau a dalšími členy například Otto Landsberg (člen Rady lidových pověřenců), Johannes Giesberts (člen strany Zentrum), nebo Robert Leinhardt (prezident pruského zemského sněmu). Německo dostalo dvoutýdenní lhůtu, aby se rozhodlo, zda podmínky bude akceptovat, či nikoli.

2.2 Versailleská mírová smlouva

Versailleská mírová smlouva obsahuje 440 článků. S výjimkou prvních 26 článků se všechny věnují „německé otázce“. V první řadě smlouva nově stanovuje hranice Německa, z čehož pro něj plynou územní ztráty. Německo tak přišlo o všechny své zámořské kolonie a další území, jež byla postoupena sousedícím státům. Císařská říšská země Alsasko-Lotrinsko (*Reichsland Elsaß-Lothringen*) zanikla a její území bylo začleněno do stávajícího systému francouzských departementů. Obdobně bylo zacházeno i s dalšími územími, a tak část území Pruska, Horního Slezska a Poznaňsko

⁵ <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyv6mrrg4wta>

případly nově vzniklému Polsku, neutrální území Moresnet a německá města Eupen a Malméd Belgie, Hlučínsko bylo postoupeno mladému Československu. Hlasování v dalších periferiích Německa přisoudila územní zisky i Dánsku a Litvě. Zamořské kolonie si mezi sebe rozdělily Belgie, Velká Británie, Francie, Japonsko a Austrálie. Německo tak přišlo asi o 13%⁶ svého území a 10% obyvatelstva⁷.

Územní ztráty ve výsledku znamenaly pro Německo rovněž velký úbytek disponibilních zásob uhlí a železné rudy. V konečném výsledku Německo ztratilo čtvrtinu uhelných dolů a tři čtvrtiny dolů rudných⁸. To bylo o to bolestivější, že Francii bylo mírovou smlouvou přičteno úplné a neomezené vlastnictví uhelných dolů v Saarské pánvi a výlučné právo těžby, jakožto náhrada za zničení uhelných dolů na severu Francie. Německu bylo přiznáno právo tyto doly a ložiska uhlí od Francie odkoupit, pokud po patnáctileté správě Saarské pánve Společenstvím národů rozhodne tamní obyvatelstvo v plebiscitu o připojení k Německu.

Další články mírové smlouvy se věnují odzbrojení Německa. Německu bylo v souladu se čtvrtým ze čtrnácti bodů⁹ prezidenta Wilsona povoleno vlastnit pouze takové množství děl, minometů, střeliva, pušek a dalšího válečného arzenálu, které je potřebné pro ochranu národní bezpečnosti. Zbytek existujících zásob zbraní a válečného materiálu měl být zničen, zakázán byl rovněž jakýkoli import zbraní. Zatímco ještě v dubnu 1919 Německo disponovalo vojenskou silou v počtu asi 800 000 mužů, v lednu 1921 to bylo o 700 000 méně, neboť smlouva umožňovala existenci armády o počtu maximálně 100 000 vojáků¹⁰. Zrušena byla také vojenská povinnost a nadále byl vstup do armády postaven na principu dobrovolnosti. Spojenci se snažili dostat Německo do takového stavu, kdy nebude schopno na nikoho zaútočit. Na své náklady muselo Německo vrátit do jejich domovů všechny válečné zajatce a ostatní civilní internované osoby.

Nejproblematičtější částí smlouvy byla bezpochyby výše finančního postihu.

⁶ WESEL, Uwe. *Geschichte des Rechts Von den Frühformen bis zur Gegenwart*. 4. Aufl. München: Beck, C H, 2013, str. 434

⁷ MANN, Golo. *Dějiny Německa 1919-1945*. Praha: Český spisovatel, 1993. Orientace (Český spisovatel), str. 12

⁸ tamtéž, str. 434

⁹ 14 bodů prezidenta Wilsona je mírový plán, který americký prezident Woodrow Wilson přednesl v lednu 1918. Wilson vycházel především z práva všech národů na sebeurčení. V posledním bodě Wilson vyzývá k založení sdružení národů jakožto organizace, jež skýtá záruky politické nezávislosti a územní integrity členských států.

¹⁰ BURLEIGH, Michael. *Třetí říše: nové dějiny*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. *Dějiny Evropy (Argo)*, str. 47

Bylo třeba stanovit takovou částku, která pro Německo bude jednak představovat dostatečný trest, ale zároveň nedojde ke zhroucení německého hospodářství. Finanční reparace nejsou smlouvou blíže konkretizovány, za tímto účelem byla stanovena tzv. reparační komise, která do dvou let měla o částce rozhodnout s přihlédnutím k německým hospodářským a finančním možnostem. Spojenci uložili Německu povinnost hradit kromě materiálních škod také penze veteránům, vdovám a sirotkům stejně jako odlučné rodinám vojáků. Zatímco Francie požadovala sumu ve výši 269 miliard marek, americký ekonom John Maynard Keynes tvrdil, že jakákoli částka převyšující 10 miliard dolarů, čili asi 44 miliard marek, přivede Němce k zoufalství, což může mít pro Evropu fatální následky.¹¹ Němci očekávali, že částka se bude pohybovat okolo 60 miliard marek. Výše, se kterou v dubnu roku 1921 přišla reparační komise, byla 132 miliard marek, tedy asi 30 miliard amerických dolarů.¹² Výše reparací byla ve dvacátých letech ještě dvakrát revidována, přesto Německu chyběly prostředky a později i vůle reparace platit. Definitivní tečku za kapitolou o odškodném tak učinila až splátka 70 milionů euro dne 3. října 2010.¹³

Jako záruku plnění povinností z německé strany si Spojenci v článku 428 vyměnili právo po dobu patnácti let od nabytí působnosti smlouvy vojensky obsadit území na západ od Rýna včetně předmostí (naproti tomu pravý břeh Rýna měl být zcela demilitarizován v šíři 50 km). Smlouva připouštěla v následujícím článku možnost postupného omezování vojenského dohledu za předpokladu plnění podmínek dohodou stanovených.

Zhroucená německá delegace se vrátila zpět do své vlasti, aby smlouvu předložila zbytku vlády. Z pochopitelných důvodů vyvolala obrovskou kritiku a vlnu odporu u celého německého národa. Říšský ministerský předseda Philipp Scheidemann údajně smlouvu okomentoval takto: „*Je možné, aby ruka, která sobě i nám nasadila tato pouta, neupadla?*“¹⁴ Jak píše Michael Burleigh ve svých Nových dějinách Třetí říše: „*Z politického hlediska se versailleská dohoda jevila jako pokračování války*

¹¹ MACMILLAN, Margaret Olwen. Mírotvorci: pařížská konference 1919. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004, str. 193

¹² BURLEIGH, Michael. Třetí říše: nové dějiny. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. Dějiny Evropy (Argo), str. 52

¹³ http://zpravy.idnes.cz/prvni-svetova-valka-definitivne-konci-nemecko-splati-posledni-reparace-1ap-/zahranicni.aspx?c=A100930_134825_zahranicni_aha

¹⁴ BURLEIGH, Michael. Třetí říše: nové dějiny. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. Dějiny Evropy (Argo), str. 47

*ekonomickými prostředky.*¹⁵ Dosavadní německá vláda 20. června rezignovala, stejně jako vedoucí německé delegace Brockdorf-Rantzau.

Po dvou dnech se Friedrichu Ebertovi¹⁶ podařilo jmenovat novou vládu. Národní shromáždění nepřijalo mírovou smlouvu v navrhované podobě. Po zvážení všech pro a proti přijetí podmínek mírové smlouvy odhlasovalo její přijetí s výjimkou článku 231 a ustanovení týkajících se válečné viny a souhlasu s vydáním těch, kteří se dopustili válečných zločinů. Od francouzského předsedy vlády Georgese Clemenceaua se jim obratem dostalo odpovědi, že Německo musí smlouvu přijmout, či odmítnout jako celek, bez jakýchkoli výhrad.

Dne 23. června krátce před 18 hodinou dorazila do Paříže zpráva s vyslovením německého souhlasu s mírovou dohodou. Nelehkým úkolem, podepsáním versailleské smlouvy, byli pověřeni nový ministr zahraničí Herman Müller a ministr dopravy Johannes Bell. Slavnostní akt byl stanoven na 28. červen, tedy na den výročí sarajevského atentátu na Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku Žofii Chotkovou. Místem podpisu byla Zrcadlová síň ve Versailleském paláci. Versailleská mírová smlouva nabyla účinnosti 10. ledna 1920.

Při odjezdu z Paříže prezident Wilson řekl své ženě: *„No, děvče moje, je konec, a jelikož nikdo není spokojený, dává mi to naději, že jsme vytvořili spravedlivý mír, všechno je to však v božích rukou.“*¹⁷

¹⁵ tamtéž, str. 48

¹⁶ Friedrich Ebert byl prvním německým prezidentem, jenž byl zvolen 11. února roku 1919 Národním shromážděním.

¹⁷ MACMILLAN, Margaret Olwen. Mírotvorci: pařížská konference 1919. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004, str. 472

3 Výmarská republika

Po abdikaci německého císaře Viléma II. bylo Německo začátkem listopadu 1918 prohlášeno republikou. Od svého vzniku čelila výmarská demokracie nemalým potížím. „Prostředky k financování války, získané půjčkami a podobnými závazky spíše než z daní, položily základ poválečné inflaci, která byla dále rozdmýchána vládní politikou spolu s reparacemi z Versailleských smluv.“¹⁸

3.1 Ústava Výmarské republiky

V průběhu prosince 1918 skupina expertů pod vedením levicového liberála židovského původu Hugo Preuße začala pracovat na ústavě Výmarské republiky. Ta byla schválena 31. července následujícího roku a v účinnost vstoupila o dva týdny později.¹⁹ Společně s rakouskou ústavou byla výmarská jednou z nejdemokratičtějších v Evropě.

Formálně je ústava členěna do dvou částí, jež nesou název „Výstavba a úkoly říše“ a „Základní práva a povinnosti Němců“. Německá říše (označení říše je i nadále ponecháno) je dle článku 1 republika, a to republika demokratická, neboť jak stanoví též článek: „Státní moc vychází z lidu.“ Republika je definována jako spolkový útvar, s centralizovanou mocí a říšským právem nadřazeným zákonům zemským. Zakotven je poměrný volební systém, přičemž aktivní volební právo náleželo každému občanu staršímu dvaceti let. Avšak poměrný volební systém bez uzavírací klauzule a s relativně velkými volebními obvody umožňuje získ poslaneckého mandátu již při zanedbatelném procentuálním zisku. Pro získ jednoho křesla v Reichstagu tak běžně stačilo 0,4% hlasů. Taková volební konstrukce vede k neúnosné fragmentarizaci politických sil v zákonodárném sboru i v mnohem stabilnějších zemích, než bylo Německo v roce 1919. V mladé republice zbídačené válkou, ponížené podmínkami míru, zmítané občanskými nepokoji, jejíž obyvatelé hledají spásu v levicovém i pravicovém extremismu bez víry ve vlastní budoucnost, to však neznamená pouhou fragmentarizaci, nýbrž naprostou nemožnost najít stabilní parlamentní většinu a sestavit tak akceschopnou vládu.

¹⁸ FULBROOK, Mary. Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. D (Grada), str. 49

¹⁹ Dějiny evropského kontinentálního práva. 2., dopl. vyd. Praha: Linde, 2004. Vysokoškolské právní učebnice, str. 443

Ústava rozeznává tři složky státní moci a upravuje vztahy mezi nimi. Nejdůležitější úloha připadá dle ústavy prezidentu, který je volen přímo na dobu 7 let s možností být zvolen opakovaně. Důležitý je článek 48 ústavy, který umožňuje prezidentu užití ozbrojené síly v případech, kdy některá země neplní povinnosti stanovené ústavou, nebo říšskými zákony. Dle téhož ustanovení může prezident v případě ohrožení bezpečnosti v zemi vydávat zákony a na přechodnou dobu zrušit občanská práva a svobody garantované ústavou, konkrétně osobní svobodu, svobodu listovní, svobodu projevu, právo shromažďovací a spolčovací, nebo právo vlastnické. Prezident Ebert užil pravomoci dané mu článkem 48 v celkem 136 jednotlivých případech, včetně odvolání zákonně zvolených zástupců v Sasku a Durynsku.²⁰ Dle článku 53 jmenuje a odvolává kancléře, jakož i říšské ministry. „Zvolený prezident, který jakožto formální hlava státu nahradil dědičnou linii císaře, byl v mnoha ohledech nazýván náhradním císařem (*Ersatz-Kaiser*).“²¹

3.2 Politický a ekonomický vývoj

Výmarská republika se zrodila především z chaosu, bídy, nenaplněných ambicí, zmaru, vzteku a dluhů. Od listopadu 1918 do srpna 1919 trvalo bouřlivé období počínající ozbrojeným povstáním námořníků v severoněmeckém Kielu a berlínskou generální stávkou. Následovalo povstání Spartakovců, vyhlášení Bavorské republiky rad a Brémské republiky rad. Dělnické a vojenské rady vznikaly po vzoru ruských sovětů v posádkách Reichswehru a ve většině významných německých měst. Nutno podotknout, že toto radikalizované levicové hnutí bylo skutečně masové. Hnutí bylo zčásti ovládané nově vzniklou KPD (*Kommunistische Partei Deutschlands*) a bylo vážným ideologickým i vojenským konkurentem prozatímní vlády sociálních demokratů sdružených v Radě lidových pověřenců. Při snaze o převzetí kontroly nad územími, která vyhlásila vlastní republiky rad, se ukázalo, že oddíly oddané myšlence republiky nejsou takové akce schopné a oddíly pravidelné armády, smýšlející protirepublikánsky, zatížené vazbami na císařství, nejsou naproti tomu ochotné bojovat v zájmu prozatímní vlády. Cenou za uhašení ohnisek levicově extremistických snah

²⁰ EVANS, Richard J. *The coming of the Third Reich*. 1st American ed. New York: The Penguin Press, 2004, str. 80

²¹ FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. D (Grada), str. 30

bylo uzavření paktu Ebert – Groener v listopadu 1918²². Tento pakt byl úmluvou budoucího předsedy Rady lidových pověřenců a prezidenta Friedricha Eberta s generálem Wilhelmem Groenerem o armádní pomoci při likvidaci povstání levicových radikálů. Tato dohoda se stala skutečně nástrojem maření nejviditelnějších komunistických aktivit a tím umožnila vznik Výmarské republiky. Nad rámec takto dojednané podpory s Groenerem využívala prozatímní vláda i styků říšského ministra obrany Gustava Noskeho s antikomunistickými, mimo armádu stojícími ozbrojenými skupinami, například jednotkami *Freikorps*²³.

O necelý rok později se tyto polovojenské oddíly pod vedením generála Waltera Luttwitze zúčastnily pochodu na Berlín, kam 13. března v ranních hodinách dorazily. Takto začal puč, jehož cílem bylo svrhnout vládu, zrušit ústavu a znovu nastolit monarchii. V čele puče stál Wolfgang Kapp, jehož jménem bývá puč označován jako „Kappův puč“, případně „Kappův-Luttwitzův puč“.²⁴ Na krátkou dobu několika dnů obsadili pučisté berlínský úřad vlády a Kapp se prohlásil říšským kancléřem. Puč však skončil nezdarem, když nenašel podporu ani u vyšších státních úředníků ani u obyvatelstva, které svůj postoj vyjádřilo účastí na generální stávce vyhlášené legitimní vládou ze Stuttgartu. Kapp s Luttwitzem pochopili svou porážku a uprchli do Švédska, resp. Maďarska. Vzápětí musely ovšem říšské ozbrojené síly řešit dubnové nepokoje v Porúří, za nimiž stály svobodné odbory. Tyto půtky, jež byly zřejmě levicovou reakcí na nezdařený Kappův puč, měly však mezinárodní přesah, neboť se odehrávaly v demilitarizované zóně. Státní moc tak manévrovala mezi dvěma nebezpečími, když jí na jedné straně hrozilo vypuknutí občanské války a na druhé vpád dohodových mocností pro neplnění podmínek mírové smlouvy. Příznačná, a pro budoucí vývoj osudová, je snaha o co největší bavorskou nezávislost na říšské vládě. Ta vedla předsedu bavorské vlády Gustava von Kahr k vyhlášení nezávislého postavení Bavorska uvnitř Německé říše. Jeho výsledkem byla přeměna Bavorska v útočiště, ze kterého mohli nacionalisté „podněcovat nepokoje proti demokracii.“²⁵

²² FULBROOK, Mary. Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. D (Grada), str. 28

²³ Freikorps byly polovojenské jednotky, jež se skládaly především z bývalých vojáků

²⁴ BURLEIGH, Michael. Třetí říše: nové dějiny. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. Dějiny Evropy (Argo), str. 51

²⁵ FULBROOK, Mary. Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. D (Grada), str. 32

Príznačné pro toto období je i časté střídání vlád. Průměrná doba trvání jedné vlády byla v období od roku 1919 do konce Výmarské republiky asi 255 dnů.²⁶ Rekord co do nejkratšího trvání vlády drží kabinet Hermanna Müllera. U moci vydržel v roce 1920 pouhých 84 dnů.

V létě 1922 byl spáchán atentát na bývalého kancléře Philippa Scheidemanna ve chvíli, kdy se procházel. Příslušník teroristické organizace Consul chrstnul Scheidemannovi do tváře kyselinu kyanovodíkovou. Údajným motivem tohoto činu byla skutečnost, že Scheidemann „zradil císaře a armádu a že díky jemu došlo v Německu k revoluci“²⁷, což je jen jinak formulované tvrzení opakovaně používané nacionalisty, monarchisty a představiteli Reichswehru o dýce bodnuté do zad. Tatáž organizace měla na svědomí také vraždu ministra zahraničí Waltera Rathenaua.

Ke stabilizaci republiky nenapomohlo ani obsazení Porúří francouzskými a belgickými vojáky na přelomu roku 1922-1923. Obsazení bylo důsledkem zpoždění Německa se splátkami válečných reparací.

Na podzim 1923 byla potlačena levicová povstání v Sasku, Durynsku a Hamburku. V noci z 8. na 9. listopadu 1923²⁸ se o násilné převzetí moci pokusil za pomoci svých oddílů SA (*Sturmabteilung*)²⁹ Adolf Hitler. Do povědomí vzešel tento puč jako „pivní puč“, nebo „mnichovský puč“. Převrat se nezdařil a Hitler byl odsouzen k pěti letům vězení, kde napsal své nejznámější programové dílo *Mein Kampf*. Dvacátého prosince následujícího roku mu však byla udělena milost. Z neúspěšného puče si Hitler odnesl ponaučení, že k moci je třeba se dostávat postupně a nenásilnou cestou.

Poválečná inflace je běžný jev, s nímž se muselo vyrovnat Německo stejně jako

²⁶ BURLEIGH, Michael. Třetí říše: nové dějiny. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. Dějiny Evropy (Argo), str. 58

²⁷ WARNER, Karl-Friedrich, Jiří HANÁK, Dušan KUBÁLEK a Irena ROHÁČOVÁ. 20. století: kronika 1900-1999. 1. české vyd. Přeložil Stanislav BIMAN. Praha: Fortuna Print, 2002. Edice Kronik, str. 293

²⁸ WARNER, Karl-Friedrich, Jiří HANÁK, Dušan KUBÁLEK a Irena ROHÁČOVÁ. 20. století: kronika 1900-1999. 1. české vyd. Přeložil Stanislav BIMAN. Praha: Fortuna Print, 2002. Edice Kronik, str. 314

²⁹ SA, neboli úderné oddíly, vznikly v roce 1920 jako pořádkové oddíly při NSDAP, jež měly za cíl zpočátku zejména ochranu jejich shromáždění, později sloužily rovněž jako ostraha v koncentračních táborech. Typické pro uskupení byly uniformy hnědé barvy.

státy vítězné. V Německu ale došlo k takovému mixu okolností a postupů, které vedly nutně k finančnímu kolapsu. „V roce 1923 inflace dosáhla svého vrcholu a spálila podstatnou část národního bohatství. Nejvíce byly postiženy stavy s fixním příjmem – dělnická a střední třída – a věřitelé – zejména bankovní instituce.“³⁰ Níže uvádím tabulku pro představu, jak rychle docházelo ke změnám cen.

Kurzy dolaru k marce v letech 1914-1923³¹

měsíc, rok	marek za dolar
červenec 1914	4,2
leden 1919	8,9
červenec 1919	14,0
leden 1920	64,8
červenec 1920	39,5
leden 1921	64,9
červenec 1921	76,7
leden 1922	191,8
červenec 1922	493,2
leden 1923	17 972,0
červenec 1923	353412,0
srpen 1923	4 620 455,0
září 1923	98 860 000,0
říjen 1923	25 260 208 000,0
15. listopad 1923	4 200 000 000 000,0

Období mezi roky 1924-1929 představuje relativní stabilizaci, o kterou se zasloužil zejména Gustav Stresemann³², hovoříme rovněž o „Stressemannově éře.“³³ V listopadu 1923 došlo k měnové reformě, díky které se podařilo ekonomické problémy překonat. Založena byla rentová banka, která měla po určitou dobu vydávat prozatímní

³⁰ MINERBI, Alessandra, FLORANI, Flavio (ed.). Nacismus. Praha: Levné knihy, 2007, str. 19

³¹ WARNER, Karl-Friedrich, Jiří HANÁK, Dušan KUBÁLEK a Irena ROHÁČOVÁ. 20. století: kronika 1900-1999. 1. české vyd. Přeložil Stanislav BIMAN. Praha: Fortuna Print, 2002. Edice Kronik, str. 313

³² Gustav Stresemann byl od listopadu 1923 až do své smrti v roce 1929 německým ministrem zahraničí. Během svého působení se velkou měrou zasloužil o stabilizaci republiky, zejména vrátil Německo na mezinárodní politickou scénu.

³³ Dějiny evropského kontinentálního práva. 2., dopl. vyd. Praha: Linde, 2004. Vysokoškolské právní učebnice, str. 435

měnu, tzv. rentovou marku (*Rentenmark*), které se postupem času začalo říkat „bimarka“³⁴. Německá vláda v dubnu 1924 přijala plán amerického ekonomy Charlese Dawese spočívající v úpravě rozložení splátek německých reparací v závislosti na výkonnosti ekonomiky. V roce 1929 byl Dawesův plán přetvořen na Youngův plán, jenž upravil splátky reparací a snížil průměrné roční platby na přibližně 2 miliardy říšských marek. Současně americké banky poskytly Německu půjčku ve výši 800 milionů marek, ta měla německé hospodářství opět nastartovat. „V roce 1927 Německo dosáhlo předválečné úrovně své výroby a vstoupilo do systému vývozu a dovozu.“³⁵ V říjnu 1925 se ve švýcarském Locarnu konala konference o bezpečnosti v Evropě, na níž byly podepsány představiteli Německa, Belgie, Velké Británie, Francie a Itálie (posledních jednání se zúčastnilo také Polsko a Československo) tzv. *Locarnské dohody*, kterými se zúčastnění mj. vzdali použití vojenské síly s výjimkou vlastní obrany.

Dalším úspěchem republiky bylo přijetí Německa do Společnosti národů v září roku 1926. Stejněho roku Stresemann podepsal novou dohodu o neutralitě a vzájemném přátelství se SSSR, kterou se potvrdila Rappalská smlouva z roku 1922. Stresemann, který vyvedl Německo z mezinárodní izolace, obnovil důvěru především amerických investorů a výrazně zlepšil vztahy s Francií, třebaže úplného vyklizení Porýní se nedočkal, zemřel 3. října 1929. V tu chvíli se zdálo, že přes ztrátu významné mezinárodněpolitické opory oceněné rovněž Nobelovou cenou míru, míří Výmarská republika ke stabilnější a nadějnější budoucnosti.

3.2.1 Ekonomická krize a masová nezaměstnanost

Celosvětová hospodářská krize, jež vypukla 25. října 1929 na newyorské burze cenných papírů, zasáhla německé banky díky úzkým vazbám citelněji než kterékoli jiné v Evropě. Důsledkem krize byla rovněž stále rostoucí nezaměstnanost, „která se z 8,5% v roce 1929 zvýšila na 29,9% v roce 1932.“³⁶ V roce 1932 bylo v Německu více než 6 milionů nezaměstnaných.

³⁴ WARNER, Karl-Friedrich, Jiří HANÁK, Dušan KUBÁLEK a Irena ROHÁČOVÁ. 20. století: kronika 1900-1999. 1. české vyd. Přeložil Stanislav BIMAN. Praha: Fortuna Print, 2002. Edice Kronik, str. 313

³⁵ MINERBI, Alessandra, FLORANI, Flavio (ed.). *Nacismus*. Praha: Levné knihy, 2007, str. 20

³⁶ *tamtéž*, str. 27

Dopady nezaměstnanosti byly nejvíce bolestivé pro dělníky a osoby pracující v těžkém průmyslu. Pokud si člověk práci udržel, musel se smířit se snížením platu. Zdroje pro sociální příspěvky poskytované při ztrátě zaměstnání byly vyčerpány po relativně krátké době. Extrémní nezaměstnanost byla příčinou výskytu sekundárních sociálně patologických jevů ve společnosti a abnormalit ve fungování rodin. Vzhledem k tomu, že ženy představovaly na trhu práce levnější pracovní sílu, nebylo ničím neobvyklým, že zatímco muži vysedávali doma a čekali, zda se nějaká práce naskytne, z žen se staly živitelky rodin. Tento stav vyvolával v mužích pocity frustrace a často vedl ke sklonům k alkoholismu.

Dalším negativním dopadem byl vzrůstající počet sebevražd. „V roce 32 v Německu připadlo na jeden milion lidí již 260 sebevražd.“³⁷ Právě znepokojivá situace, již s sebou přinesla ekonomická krize, bylo to, čeho nacisté využili. „V Berlíně v Goebbelsově *Der Angriff* vycházely seznamy sebevražd s odkazy na původní sliby zakladatelů republiky: „Již déle nedokázal snášet štěstí tohoto nádherného a důstojného života.“ SA otvíraly noclehárny, kde měli jeho nezaměstnaní příslušníci nárok na nocleh a vydatné jídlo. Když svoji nabídku rozšířili na všechny nezaměstnané, prezentovali se jako skutečný, existující socialismus.“³⁸

3.3 Vzestup NSDAP

V lednu 1919 byla Antonem Drexlerem založena Německá dělnická strana (*Deutsche Arbeiterpartei*, DAP). Počátkem února 1920 byla strana přejmenována na Nacionálněsocialistickou německou stranu dělnickou (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*, NSDAP). Jejím předsedou se zanedlouho stal Adolf Hitler. 24. února 1920 přednesl nový program s 25 body. Lze říci, že program z roku 1920 se o několik let později stal základním ideologickým východiskem při uskutečňování nacistické politiky.

V programu Hitler požaduje sjednocení všech Němců na základě práva národů na sebeurčení a vytvoření velkého Německa a zrovnoprávnění německého lidu s jinými

³⁷ BURLEIGH, Michael. Třetí říše: nové dějiny. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. Dějiny Evropy (Argo), str. 105

³⁸ tamtéž, str. 106

národy. Mezi další požadavky patří zrušení mírových smluv z Versailles a St. Germain a navrácení kolonií za účelem vytvoření životního prostoru Němcům.

Čtvrtý bod stanoví, že státním občanem může být jen ten, kdo je soukmenovcem (příslušníkem národní pospolitosti - *Volksgenosse*), soukmenovec může být jen ten, kdo má německou krev bez ohledu na konfesi. Žádný Žid tedy nemůže být příslušníkem národní pospolitosti. Hitler ve čtvrtém bodě programu vykazuje Židy mimo okruh soukmenovců ne na základě náboženské odlišnosti, nýbrž jinakosti rasové s odkazem na neněmeckou krev. Osoby, které nejsou státními občany, by mohly v Německu nadále žít jako hosté, ale musely by podléhat cizineckým předpisům. Pokud by ovšem stát nedokázal veškeré obyvatelstvo uživit, byli by příslušníci jiných států ze země vykázáni.

V bodě šestém programu NSDAP přiznává Hitler právo rozhodovat o zákonech a řízení státu pouze státním občanům a vyvozuje požadavek, aby každý veřejný úřad v říši, zemi i obci, byl obsazen pouze státními občany. Dalším vytyčeným cílem bylo zabránit příchodu nových ne-Němců a ti, kteří přišli do Německa po 2. srpnu 1914, musí být donuceni říši okamžitě opustit. Rovnost práv a povinností garantuje program také jen státním občanům, tedy výhradně těm, kdo mají německou krev. K těmto povinnostem řadí přednostně tělesnou nebo produktivní duševní práci.

V 11. bodě Hitler požaduje odstranění bezpracných a nezasloužených příjmů a zrušení úrokového porobení. Proti Židům je evidentně namířen i bod č. 12, který stanoví, že „S ohledem na nezměrné oběti na majetku a krvi, které přináší každá válka lidu, musí být osobní obohacení skrze válku označeno jako zločin. Proto požadujeme zabavit beze zbytku válečné zisky.“³⁹ V 18. bodě Hitler požaduje nemilosrdný boj proti každému, kdo svou činností škodí společnému zájmu, a stanoví, že zejména zločince, lichváře a šmelináře je potřeba potrestat smrtí.

V souladu s vyzněním celého dokumentu obsahuje bod 23 zásadu vyloučení osob, jež nejsou soukmenovci, z podílu na vlastnictví i tvorbě německy tištěných médií, stejně jako zákaz vydávání neněmeckých médií v německém jazyce nebo bez výslovného povolení státu. Zároveň v bodě č. 24 Hitler zakotvuje svobodu všech

³⁹ HOFER, Walther (ed.). Der Nationalsozialismus: Dokumente 1933-1945. Frankfurt a.M. Fischer Taschenbuch Verl., 1990, str.29

náboženských vyznání ve státě, pokud neohrožují jeho existenci a morální smysl germánské rasy, ale současně se vymezuje vůči „židovsko-materialistickému duchu“⁴⁰.

K šíření rasistických myšlenek napomohlo mj. získání vlastního tisku – *Völkischer Beobachter*. Po listopadovém tzv. „pivním puči“ v roce 1923 byla strana zakázána, ale odsouzený Adolf Hitler vrátivší se pro dobré chování z pevnosti Landsberg už o Vánocích 1924 obešel zákaz jejím znovuzaložením na konci února 1925.

Počet členů NSDAP⁴¹

Rok	Počet členů
Konec roku 1919	64
Konec roku 1920	3000
Konec roku 1921	6000
Listopad roku 1923	55 787
Konec roku 1925	27 117
Konec roku 1926	49 523
Konec roku 1927	72 590
Konec roku 1928	108 717
Konec roku 1929	176 426
Konec roku 1930	389 000
Konec roku 1931	806 294
Konec roku 1932	1 200 000
Konec roku 1933	3 900 000

Postupem let se počet členů zvyšoval z počáteční nevelké skupiny několika desítek přívrženců (připravujících přeměnu Drexlerovy DAP v NSDAP) v době vzniku Výmarské republiky, po statisícovou základnu zdvojnásobující se každým rokem během hospodářské krize.

⁴⁰ HOFER, Walther (ed.). Der Nationalsozialismus: Dokumente 1933-1945. Frankfurt a.M.:Fischer Taschenbuch Verl.,1990, str.30

⁴¹ https://geschichte.prepedia.org/wiki/Nationalsozialistische_Deutsche_Arbeiterpartei

Volání po vládě silné ruky bylo čím dál hojnější, stejně jako hledání nepřítele, viníka všech problémů. Myšlenka, že existuje světové židovské spiknutí s cílem ovládnout svět prostřednictvím komunistických revolucí, není rozhodně Hitlerova původní. Například v Protokolech židovských mudrců, materiálu pravděpodobně podvrženém ruskou carskou tajnou policií, se praví že „Židé mají v plánu podporu komunismu a využijí chudé jako nejmocnější zbraň.“⁴² Dobové konspirační teorie hovoří o naroubování židovské snahy ovládnout svět na komunistické hnutí, dohodnuté na Prvním sionistickém kongresu v Basileji roku 1897. Hitler však ve svém programovém díle *Mein Kampf* umně sdružuje (byť nepodloženě) oba fenomény v jeden, aby i zdánlivé nebezpečí jednoho zdůvodňovalo a ospravedlňovalo potírání fenoménu druhého. „V ruském bolševismu musíme spatřovat provedený pokus židovstva o uchopení světové nadvlády ve dvacátém století, stejně, jako se o to pokoušel v dřívějších dobách jinými, byť vnitřně naprosto spřízněnými způsoby.“⁴³

Ve volbách roku 1928 vložilo lístek NSDAP do urny 2,63% voličů. Ale již o dva roky později hlasovalo pro stranu při volbách do říšského sněmu 18,33% voličů, čímž NSDAP získala 107 mandátů, a v červenci 1932 činil volební výsledek dokonce 37,36%, tj. 230 z 608 křesel. Dne 5. března 1933 získala NSDAP 43,91% platných hlasů při volbách do Říšského sněmu při volební účasti 88,74%. To odpovídá 288 poslancům z 647⁴⁴. To dalo Hitlerovi v koalici s programově blízkou DNVP (*Deutschnationale Volkspartei*) vytouženou většinu.

⁴² <http://manipulatori.cz/protokoly-sionskych-mudrcu/>

⁴³ HITLER, Adolf. Můj boj: dva svazky v jednom. Sv. 1.: Účtování. Sv. 2.: Národněsocialistické hnutí. Nezkrác. vyd. Přeložil Stanislav MICHALČÍK. Praha: Otakar II., c2000, str. 486

⁴⁴ BEDŮRFTIG, Friedemann. Třetí říše a druhá světová válka: lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2004. Obzor (Prostor), str. 279

4 Nacistické Německo

Jako nacistické Německo, neboli Třetí říši či vůdcovský stát, označujeme období od 30. ledna 1933, kdy byl Adolf Hitler jmenován kancléřem, do kapitulace Německa dne 8. května 1945. Tato dvanáctiletá vláda nacistů vešla do dějin jako období likvidace všech odpůrců režimu, agresivní mezinárodní politiky a v neposlední řadě rasisticky orientované politiky zaměřené zejména na Židy. Během tohoto relativně krátkého období byly vydány stovky předpisů umožňujících pronásledování a persekuci Židů.

Nenávist vůči Židům se v Hitlerovi zrodila ještě před světovou válkou, v dobách, kdy pobýval ve Vídni. Do té doby se se antisemitismem nikterak zvláště nezaobíral. Dokonce zpočátku pochyboval o objektivnosti místního antisemitského tisku. Ve svém *Mein Kampf* píše: *„Když se tehdy postupně měnily moje názory na antisemitismus, byla to asi moje nejtěžší proměna vůbec. Představovala většinu vnitřních duševních bojů a teprve po několikaměsíčním zápase mezi rozumem a citem začalo převažovat vítězství rozumu. O dva roky později rozum následoval cit a stal se od té doby jeho nejvěrnějším strážcem a varovatelem.“*⁴⁵

Hitler dával Židům za vinu především porážku Německa v první světové válce. Pokud Hitler píše o Židech, užívá velmi nenávistných slov. Židy přirovnává k parazitům na těle cizích národů a států či škodlivým bacilům. Podle Hitlera jsou Židé nekulturní, prohaní a nepracovití příslušníci národa, nikoli náboženského vyznání.

„Cílem národních socialistů bylo vytvoření monolitické árijské společnosti s vyloučením všeho, co by stálo v cestě jejich autoritářským představám o pořádku a jejich rasové představě.“⁴⁶ Proto museli být odstraněni nejen tzv. nepřátelé státu – komunisté, sociální demokraté a Židé, ale i Sintové a Romové, osoby s dědičným zatížením, kriminálníci, homosexuálové a asociálové.

⁴⁵ HITLER, Adolf. *Můj boj: dva svazky v jednom*. Sv. 1.: Účtování. Sv. 2.: Národněsocialistické hnutí. Nežkrác. vyd. Přeložil Stanislav MICHALČÍK. Praha: Otakar II., c2000, str. 47

⁴⁶ WESEL, Uwe. *Geschichte des Rechts Von den Frühformen bis zur Gegenwart*. 4. Aufl. München: Beck, C H, 2013, str. 500

Nacisté přijímáním protizidovských předpisů usilovali o odchod všech Židů z Říše s neskrytým úmyslem získat jejich v Německu zanechaný nemalý majetek, který by nakonec připadl státu. Emigrující Židé si totiž mohli z Říše odnést pouhých 10 marek na osobu, což představovalo jeden z důvodů, proč nebyli v mnoha státech vítáni. „Navíc museli uprchlíci z Německa čelit konkurenci v podobě Židů prchajících z antisemitských režimů východní Evropy. Neochota zemí přijmout neomezený počet židovských běženců nacistům hrála do not, protože mohli vyhlašovat, že antisemitismus existuje v celosvětovém měřítku.“⁴⁷

4.1 Požár říšského sněmu

27. února 1933 byla zapálena budova Říšského sněmu v Berlíně. Jako viník byl označen holandský komunist Marinus van der Lubbe, jenž byl zadržen na místě činu. Nacionální socialisté obratem z požáru obvinili komunisty. Hermann Göring⁴⁸ na místě vykřikoval: „*Je to zločin komunistů namířený proti vládě!*“⁴⁹ Hitler se téhož dne nechal slyšet: „*Je to lstivé spiknutí! Všichni komunističtí funkcionáři musí být zastřeleni! A všichni komunističtí poslanci musí být ještě tuto noc pověšeni!*“⁵⁰ Krátce na to byli oficiálně obviněni také činovník Komunistické strany Německa Ernst Torgler a tři bulharští komunisté, Vasil Tanev, Blagoj Popov a Georgi Dimitrov. Lubbe byl Říšským soudem v Lipsku odsouzen k smrti a následně popraven.

Nikdy však nebylo objasněno, kdo byl skutečným viníkem. Faktem je, že pyroman Lubbe se pár dní před požárem sněmu opakovaně pokusil založit požár na různých místech Berlína a zřejmě několik izolovaných požárů skutečně vyvolal. Nicméně požár budovy parlamentu byl dle vyjádření odborníků natolik rozsáhlý, že jej Lubbe v žádném případě nemohl založit sám. Dalším argumentem zpochybňujícím Lubbeho vinu je skutečnost, že nemluvil žádnou cizí řečí a bylo téměř nemožné zosnovat s ostatními komunisty (Němci a Bulhary) organizačně tak náročnou akci bez

⁴⁷ BURLEIGH, Michael a Wolfgang WIPPERMANN. Rasistický stát: Německo 1933-1945. Vyd.1.Praha: Columbus, 2010, str. 93

⁴⁸ Hermann Göring se narodil v roce 1893 v Německu. Během první světové války sloužil u letectva. Roku 1922 vstupuje do NSDAP. Po nezdařeném pivním puči žil několik let ve Švédsku. V roce 1927 se však vrací a o rok později je zvolen do Říšského sněmu. Jeho politická kariéra stále rostla, v roce 1934 byl dokonce jmenován Hitlerovým nástupcem. Norimberským tribunálem byl odsouzen k trestu smrti. Před svou popravou však spáchal sebevraždu spolknutím kapsle kyanidu draselného.

⁴⁹ SHIRER, William L. Vznik a pád Třetí říše: historie hitlerovského Německa. Dotisk. Praha: Naše vojsko, 2009. Historie a vojenství, str. 64

⁵⁰ AILSBY, Christopher. Třetí říše den po dni. Praha: Naše vojsko, 2013, str. 40

operativní komunikace. Nejasná je i otázka, jak se Lubbe, „muž mdlé inteligence“⁵¹, mohl dostat do jedné z nejméně střežených budov v Berlíně. Jednou z možných verzí je, že menší skupina SA pod vedením jejího budoucího berlínského velitele Karla Ernsta vnikla do budovy sněmu chodbou z Göringova paláce (*Reichstagspräsidentenpalais*), která byla vybudována z důvodu vedení ústředního topení. „Na místě rozlili benzín, položili samozápalné látky a vrátili se zpět stejnou cestou.“⁵² Teprve potom mohl být na nastrojenou scénu instalován Lubbe. Skutečné pravdy už se zřejmě nikdy nedopátráme. O čem ale není pochyb, je fakt, že z požáru dokázali vytěžit největší argumentační a politický kapitál právě nacisté.

4.2 Zhroucení demokratických pilířů

Den po požáru Říšského sněmu, 28. února, bylo vydáno Nařízení říšského prezidenta o ochraně národa a státu, neboli Dekret o požáru říšského sněmu (*Verordnung des Reichspräsidenten zum Schutz von Volk und Staat/ Reichstagsbrandverordnung*). Toto nařízení lze považovat za definitivní opuštění demokratických principů Výmarské republiky a popření osobnostních práv získávaných od 19. století. Ve svých pouhých šesti paragrafech zavádí pravidla, jež definují zcela nově postavení jedince vůči státu. Ve svém prvním paragrafu Nařízení až do odvolání pozastavuje tato občanská práva a svobody: osobní a domovní svobodu, listovní, poštovní, telegrafní a telefonní tajemství, svobodu projevu, právo shromažďovací a právo vlastnické. Dále připouští, aby v případě, že nedojde k přijetí nutných opatření v jednotlivých zemích, byla říšská vláda oprávněna přechodně převzít působnost zemských úřadů. V paragrafu 5 znovuzavádí trest smrti, sice za činy, které jsou trestním zákoníkem trestány doživotním žalářem, přičemž taxativně stanovuje jednání, za něž bude trest smrti uložen. Jedná se o trestné činy vlastizrady, velezrady, otravy jedem, žhářství, nebo například způsobení záplavy. Norma je uvozena slovy: „*Auf Grund des Artikels 48, Absatz 2 der Reichsverfassung wird zur Abwehr kommunistischer staatsgefährdender Gewaltakte folgendes verordnet*“⁵³, tedy: „Na základě čl. 48 odst. 2

⁵¹ WARNER, Karl-Friedrich, Jiří HANÁK, Dušan KUBÁLEK a Irena ROHÁČOVÁ. 20. století: kronika 1900-1999. 1. české vyd. Přeložil Stanislav BIMAN. Praha: Fortuna Print, 2002. Edice Kronik, str. 462

⁵² SHIRER, William L. Vznik a pád Třetí říše: historie hitlerovského Německa. Dotisk. Praha: Naše vojsko, 2009. Historie a vojenství, str. 64

⁵³ HOFER, Walther (ed.). Der Nationalsozialismus: Dokumente 1933-1945. Frankfurt a.M.: Fischer Taschenbuch Verl., 1990, str. 55

říšské ústavy bude k odvrácení komunistických, státu nebezpečných násilných aktů nařízeno následující“.

Nařízení se stalo základem pro pronásledování politických protivníků, zejména komunistů, kteří byli vězněni či umístováni do prvních provizorně zřízených koncentračních táborů. Postihům neunikli ani sociální demokraté a koncem července 1933 bylo takto drženo zhruba 27 tisíc politických oponentů.⁵⁴ Právním instrumentem umístování do koncentračních táborů se stala „ochranná vazba“ (*Schutzhaft*), tedy časově neomezené zbavení práv, bez obžaloby, bez obhájce, bez návštěv, hojně užívaná jako prostředek pouhé prevence.

Jedenadvacátého března 1933 se sešel nový říšský sněm a o tři dny později vešel v platnost Zákon k odstranění nouze národa a říše (*Gesetz zur Behebung der Not von Volk und Reich*), tzv. Zmocňovací zákon (*Ermächtigungsgesetz*). Na základě prvního článku mohly být zákony až na výjimky přijímány rovněž říšskou vládou. Navíc takto přijaté zákony se mohly v souladu s druhým článkem zákona odchýlit od ústavy, avšak pokud se přímo nedotýkaly zřízení říšského sněmu a říšské rady. Pravomoci prezidenta nebyly zákonem dotčeny. Účinnost zákona byla stanovena na dobu čtyř let a měla skončit k prvnímu dubnu 1937. Později však byla účinnost zákona opakovaně prodloužena.

V červenci 1933 byl vydán Zákon proti zakládání stran (*Gesetz gegen die Neubildung von Parteien*), podle kterého je nadále NSDAP jedinou politickou stranou v zemi a stanovuje se trest ve výši až tří roků káznice nebo vězení pro toho, kdo by udržoval organizační celistvost jiných politických stran, nebo je zakládal. Další prorůstání NSDAP do těla státu legislativně stvrzuje Zákon k zajištění jednoty strany a státu (*Gesetz zur Sicherung der Einheit von Partei und Staat*) přijatý v prosinci 1933.

A stejně jako neváhala NSDAP užívat politické nástroje (a její ozbrojené složky nelegální násilné prostředky) při potírání politických oponentů, nezdráhal se ani sám Hitler požádat v červnu 1934 Heinricha Himmlera stojícího v čele SS (*Schutzstaffeln*)⁵⁵

⁵⁴ AILSBY, Christopher. Třetí říše den po dni. Praha: Naše vojsko, 2013, str. 42

⁵⁵ SS byly ochranné oddíly, které vznikly jako osobní stráž Adolfa Hitlera v rámci SA.

o fyzickou likvidaci některých členů SA včetně dávného přítele, velitele SA Ernsta Röhma, pro jeho ideový odklon, zejména neustávající sny o tzv. druhé revoluci, odstranění korporací, přerozdělení jejich majetku a začlenění *Reichswehru* do struktury SA a z něho plynoucí riziko rozštěpení národněsocialistického hnutí. Tento očistný mocenský akt vstoupil do dějin jako „Noc dlouhých nožů“.

Proces destrukce zásad dělby státní moci pokračoval přijetím Zákona o hlavě německé říše (*Gesetz über das Staatsoberhaupt des Deutschen Reichs*), který ve svém prvním paragrafu spojuje úřad říšského prezidenta a kancléře, a prezidentské pravomoci nechává na kancléře Adolfa Hitlera přejít. V druhém paragrafu vztahuje účinnost zákona k okamžiku smrti prezidenta Hindenburga. Devatenáctého srpna 1934 se konalo lidové hlasování o hlavě Německé říše, jímž se nechal Adolf Hitler potvrdit ve sjednoceném úřadu.

Přijetí výše zmíněných zákonů znamenalo definitivní zakončení éry Výmarské republiky, demokratické principy byly napříště nahrazeny autokratickým tzv. vůdcovským principem (*Führerprinzip*), jenž je v důsledcích úplným opakem demokracie. „Vůdcovský princip byl založen na premise, že národ je v zásadě nevhodný k tomu, aby si sám vládl. Na místo národa nastupuje vůdce, jehož vůle je jediná správná.“⁵⁶ Jedině vůdce jakožto držitel neomezené moci pak může delegovat určité pravomoci na jiné osoby. Důsledné dodržování vůdcovského principu v praxi znamenalo, že pouhé vyjevení vůdcovy vůle suplovalo neexistující nebo modifikovalo stávající zákonnou normu.

⁵⁶ TAUCHEN, Jaromír. Prosazení vůdcovského principu ve státním aparátu Třetí říše. Časopis pro právní vědu a praxi, Brno: Masarykova univerzita, vol.15, no.2, str. 160

5 První fáze přijímání antisemitských opatření: léta 1933-1935

V červnu 1933 proběhlo v Německu sčítání obyvatel na základě zákona o sčítání lidu, povolání a závodů, (*Gesetz über die Durchführung einer Volks-, Berufs- und Betriebszählung*). Výsledkem bylo zjištění, že podíl židovských obyvatel na celkovém počtu populace činí 0,8%, což odpovídalo 499 682 osobám.⁵⁷ Snahou nacionálněsocialistické strany bylo umenšovat jejich vliv ve společnosti v souladu s jejím programem.

A tak, zatímco Hitler hovoří v březnu před generalitou na téma *Lebensraum im Osten*⁵⁸, připravují ministr vnitra Wilhelm Frick s ministrem propagandy Josephem Goebbelsem plán okleštění životního prostoru německých Židů a jejich odstranění z veřejného života. Postupně jim byl ztížen a znemožněn výkon mnoha profesí, nesměli pracovat jako úředníci, lékaři, advokáti, soudci, daňoví poradci nebo redaktoři. V reakci na to v průběhu roku 1933 emigrovalo z Německa na 40 000 Židů⁵⁹, ale zdaleka ne všichni si připouštěli, že nebezpečí je skutečné a že je blízko. Židovské obyvatelstvo stále živilo naději na zvrát a chtělo vidět spásu v ustanoveních stále platné ústavy, která jim zaručovala práva bez ohledu na rasu či náboženské vyznání. Ti ostatní opírali svůj nemístný optimismus o jeden z Hitlerových proslovů z roku 1925, v němž se nechal slyšet, že antisemitismus je jen jakousi politickou taktikou, a doufali, že se bude opakovat podobná situace jako v případě Dr. Karla Luegera, starosty Vídně do roku 1910, jehož antisemitské projevy se v mnohém podobaly Hitlerovým. Hitler dokonce ve svém *Mein Kampf* vyjadřuje Luegerovu postup a argumentaci obdiv. A to i přes skutečnost, že potom, co se Karl Lueger starostou Vídně stal, mírnil svá dřívější vyjádření a prohlásil, že „*antisemitismus je dobrý prostředek agitace, když se chcete v politice vyhoupnout. Ale když už jste nahoře, nepotřebujete ho.*“ Později ustoupil ze svých pozic ještě viditelněji „*...ale nejsem nepřitelem našich vídeňských Židů; oni*

⁵⁷ <https://www.bundesarchiv.de/gedenkbuch/einfuehrung.html.de?page=2>

⁵⁸ HOFER, Walther (ed.). *Der Nationalsozialismus: Dokumente 1933-1945*. Frankfurt a.M.: Fischer Taschenbuch Verl., 1990, str.181

⁵⁹ BURLEIGH, Michael. *Třetí říše: nové dějiny*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. *Dějiny Evropy* (Argo), str. 242

vůbec nejsou tak špatní a my se bez nich nemůžeme obejít. Moji Vídeňané mají neustávající chuť odpočívat. Židé jsou ti jediní, kdo mají stále chuť být činnými“⁶⁰.

5.1 Bojkot židovských obchodů

Již dva měsíce poté, co byl Adolf Hitler jmenován říšským kancléřem, a pár dnů potom, co se nacisté uchopili moc zcela, začali uvádět v život svou rasistickou, protižidovsky orientovanou politiku. K prvním aktům směřujícím proti židovskému obyvatelstvu patří bojkot židovských obchodů, ordinací židovských lékařů a kanceláří právníků z 1. dubna 1933. Akce byla naplánována o tři dny dříve vedením NSDAP, které k němu vyzývalo s tím, že je třeba Židy zasáhnout na citlivém místě. Provedením akce byl pověřen Julius Streicher, mj. vydavatel časopisu *Stürmer*. Zároveň byl programem z 28. března stanoven požadavek zavedení poměrných čísel (*Verhältniszahl*) pro zaměstnání Židů ve vybraných povoláních s ohledem na celkový počet obyvatelstva. Regulace podílu se měla týkat zejména tří oblastí, a sice zdravotnictví, advokacie, a studentstva na německých středních a vysokých školách. Dále byl vyřčen požadavek k organizaci průběhu akce tak, aby během bojkotu nebyl žádnému Židovi „zkřiven ani jediný vlas“ a proběhl „v nejvyšším pokoji“ a „s největší disciplínou.“⁶¹ Za průběh měly být odpovědné akční výbory (*Aktionskomitees*) vytvořené při místních organizacích NSDAP. V určený den kolem desáté hodiny dopolední do ulic vpadli členové SA a začali vylepovat plakáty na obchody, ordinace a kanceláře vlastněné Židy s nápisy „Němci, braňte se, nekupujte nic od Židů!“ nebo „Dejte si pozor, nebezpečí života! Židé ven, dejte si pozor na iciky, běžte do Palestiny!“⁶² Příslušníci úderných oddílů bránili kolemjdoucím vstupovat do židovských provozoven pod pohrůzkou použití násilí. Na některých místech dokonce orazítkovali tváře zákazníků s nápisem „My zrádci kupujeme od Židů.“⁶³

Přestože nacisté odůvodňovali bojkot antisemitským postojem veřejnosti, nedá se říci, že by v té době veřejnost byla výrazně protižidovského smýšlení, neboť lidé i

⁶⁰ MARIN, Bernd. Antisemitismus ohne Antisemiten: autoritäre Vorurteile und Feindbilder. Unveränderte Neuaufl. früher Analysen 1974-1979 und Umfragen 1946-1991. Frankfurt: Campus, c2000, str. 287

⁶¹ HOFER, Walther (ed.). Der Nationalsozialismus: Dokumente 1933-1945. Frankfurt a.M.: Fischer Taschenbuch Verl., 1990, str. 284

⁶² BURLEIGH, Michael a Wolfgang WIPPERMANN. Rasistický stát: Německo 1933-1945. Vyd. 1. Praha: Columbus, 2010, str. 83

⁶³ BESIER, Gerhard. a Katarzyna. STOKŁOSA. *Lasten diktatorischer Vergangenheit-Herausforderungen demokratischer Gegenwart: zum Rechtsextremismus heute*. Berlin: Lit, 2006, str. 97

přes výhrušky SA v obchodech dále nakupovali. Zejména díky levnějšímu, avšak stejně kvalitnímu zboží, a možnosti nákupu na splátky byly židovské obchody pro obyvatelstvo lákavější než jiné. Snaha znevýhodňovat židovské obchodníky pokračovala i po skončení bojkotu, když např. poskytnutí novomanželských státních půjček bylo výslovně podmíněno nemožností utratit finanční prostředky v obchodech vlastněných Židy.

5.2 Očista státního aparátu

Přijetím zákona o obnovení úřednictva, (*Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums, zkráceně Berufsbeamtengesetz, BBG*) ze 7. dubna 1933 počala nacionálněsocialistická reforma státní správy. Účelem zákona bylo odstranění neloajálních, nevhodných a nepohodlných úředníků.

Ve svém prvním paragrafu vymezuje, kdo je považován za úředníka dle tohoto zákona. Vedle úředníků říšských, zemských a obecních (včetně svazů obcí), se předpis vztahoval na zaměstnance organizací sociálního pojištění. Zmocněny aplikovat zákon byly Říšská banka a Německé říšské dráhy. Zákon propouští ze služby všechny zaměstnance, kteří do služebního poměru vstoupili bez předepsaného nebo obvyklého kariérního postupu a vzdělání. Tito zaměstnanci měli nárok na tříměsíční odstupné, aniž by jim byl poté poskytován důchod. V případě, že dotčený zaměstnanec pečuje o nemajetné příbuzné, je přípustná výjimka a může mu být poskytnuta nenároková, kdykoli odvolatelná renta ve výši jedné třetiny posledního platu. Zákon působí rovněž retroaktivně na ty, kteří v důchodu jsou a rentu již pobírají. Druhý paragraf míří především na ty, kdo svou zrychlenou kariéru založili na příslušnosti (a poslušnosti) k některé ze „zavedených“ politických stran Výmarské republiky.

Třetí paragraf, tzv. „árijská klauzule“⁶⁴, překládá do výslužby úředníky neárijského původu. Pakliže se ale jedná o čestné úředníky (*Ehrenbeamte*), mají být tito ze služebního poměru propuštěni. Na žádost prezidenta Hindenburga, který zvolil formu osobního dopisu adresovaného Adolfu Hitlerovi, aby ochránil především židovské soudce a právníky, kteří bojovali na frontě, byla do zákona včleněna tzv. veteránská

⁶⁴ BURLEIGH, Michael a Wolfgang WIPPERMANN. Rasistický stát:Německo 1933-1945. Vyd. 1. Praha:Columbus, 2010, str. 84

klauzule⁶⁵. Díky ní se ustanovení §3 nevztahuje na úředníky, kteří byli ve služebním poměru před rokem 1914, dále na ty, kteří v době války bojovali na straně Německa nebo jeho spojenců, a výjimka je udělena i zaměstnancům, jejichž otcové či synové padli ve světové válce. „V květnu byl čistě taktický ústupek týkající se jistých kategorií židovských státních zaměstnanců částečně zrušen prostým zákazem dalšího služebního postupu Židů chráněných statutem veterána.“⁶⁶ K velkému překvapení nacistů ale „přibližně 100 000 Židů sloužilo v ozbrojených složkách, 78 000 na frontě, 30 000 Židů bylo vyznamenáno za statečnost a nějakých 12 000 jich zemřelo za císaře a vlast.“⁶⁷ Reakce nacistů na toto, pro ně děsivé, zjištění byla jen taková, že zakázali uvádět židovská jména na nově budovaných válečných památnících, ale veteránská klauzule zůstala nedotčena, a to i po Hindenburgově smrti. Její právní účinek fakticky ukončilo až první prováděcí nařízení k zákonu o říšském státním občanství.

Další výjimky mohly být uděleny úředníkům působícím v zahraničí, případně mohly být stanoveny ministrem vnitra po dohodě s resortním ministrem. Propuštění se mohlo vztahovat také na zaměstnance, kteří neskýtají záruku, že budou nepokrytě hájit nacionální stát. Osoby neárijského původu, které jsou propuštěny či poslány do výslužby, nemají nárok na důchod, pokud nepůsobili ve službě alespoň 10 let, přičemž započítána pro tento účel může být jen taková doba, po kterou úředník působil ve službě v souladu s pravidly kariérního postupu a požadovaným vzděláním. Zmírnění tvrdosti tohoto ustanovení je přípustné po dohodě s ministrem financí.

K zákonu byla později přijata řada prováděcích nařízení a navazujících zákonů. Například zákon z téhož dne zákon o právu na výpověď osob dotčených BBG (*Gesetz über das Kündigungsrecht der durch das Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums betroffenen Personen*) umožňuje osobám dotčeným zákonem o obnovení úřednictva vypovědět nájem prostor v důsledku ztráty příjmu, přičemž pronajímatel se může bránit odporem, o němž rozhodne okresní soud. Mnohé osoby, jež spadaly do působnosti BBG, nejen ztratily příjem, ale i obydlí či spíše důstojné bydlení.

⁶⁵ tamtéž, str. 84

⁶⁶ BURLEIGH, Michael. Třetí říše: nové dějiny. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. Dějiny Evropy (Argo), str. 241

⁶⁷ tamtéž, str. 241

První prováděcí nařízení k zákonu o obnovení úřednictva obsahuje přesnější vymezení toho, kdo se považuje za neárijskou osobu. Neárijcem ve smyslu zákona je ten, kdo pochází z neárijských, obzvláště židovských rodičů nebo prarodičů, přičemž postačuje, aby pouze jeden rodič nebo prarodič byl neárijcem. Pokud 1. srpna 1918 osoba ještě nebyla státním úředníkem, musí dokázat, že je árijského původu, případně frontový bojovník, nebo syn či otec ve válce padlého. Důkaz se prováděl předložením listin – rodný list, oddací list nebo vojenské doklady. V případě pochyb o árijském původu musí být vypracován znalecký posudek Říšským ministerstvem vnitra, později pak znalcem pro rasový výzkum (*Sachverständige für Rassenforschung*). Technicky byl původ úředníka osvědčen předložením árijského průkazu (*Ahnenpass*⁶⁸) vydaného Říšským svazem úředníků matričního úřadu na základě předložených originálních listin.

Ve druhém nařízení k provedení zákona je zakotveno, že každý říšský úředník, který se chce oženit, musí prokázat předložením listin, že osoba, s níž chce do svazku vstoupit, je árijského původu. Pokud vstoupí úředník do manželství s osobou neárijského původu, bude ze služebního poměru propuštěn. V dalších čtyřech prováděcích nařízeních a čtyřech novelách jsou rozšiřovány skupiny dotčených osob a měněny lhůty k provedení zákona.

Směrnice z června 1933 (*Richtlinien zu § 1 a Abs. 3 des Reichsbeamtengesetzes in der Fassung des Gesetzes*) dále rozšiřuje definici neárijce také na mimomanželské děti, avšak stanoví, že osvojení neárijský původ nezakládá. Osobní působnost zákona zaskočila svou šíří i její tvůrce. V roce 1933 se zákon o obnovení úřednictva vztahoval zhruba na 5 000 židovských úředníků.⁶⁹

Na základě BBG byla ukončena činnost dokonce i některých lékařů. V prosinci 1933 dostal školní lékař Dr. med. Arthur Samuel dopis od okresního úřadu v Berlíně, ve kterém stálo, že je nemožné, aby vzhledem ke svému neárijskému původu nadále

⁶⁸ <https://rasovetypy.wordpress.com/2013/10/01/chapani-arijce-v-obdobi-narodniho-socialismu/>

⁶⁹ BURLEIGH, Michael. Třetí říše: nové dějiny. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. Dějiny Evropy (Argo), str. 241

vykonával činnost školního lékaře a byl tak ve styku obzvláště se školáky. Dr. Samuel byl tímto na základě zákona o obnovení úřednictva poslán do důchodu.⁷⁰

Zákon o připuštění do advokacie (*Gesetz über die Zulassung zur Rechtsanwaltschaft*) ze 7. dubna znemožňoval osobám neárijského původu ve smyslu zákona o obnovení úřednictva přístup k výkonu advokacie. Předpis rovněž obsahuje válečnou klauzuli, na jejímž základě jsou někteří neáriji vyňati z působnosti zákona. Dne 7. dubna byl přijat zákon (*Gesetz über die Neuwahl von Schöffen, Geschworenen und Handelsrichtern*), jenž ukončil k 30. červnu 1933 volební období soudců z lidu, porotců a obchodních soudců. Nové volební období bylo stanoveno od 1. července 1933 do 31. prosince 1934. Nacionální socialisté takto „elegantně“ obešli prezidenta Hindenburga rozhořčeného zacházením se soudci a právníky bojujícími ve válce na straně Německa, když namísto jejich poslání do výslužby či propuštění stanovili zákonem konec jejich volebního období. Nová volba se již neárijců netýkala. V §7 zákona je dále stanoveno, že v občanskoprávních a trestních věcech se odvolání a žaloba na neplatnost nesmí opírat o nesprávné obsazení soudu. Svou činnost takto ukončilo asi 1400 židovských advokátů a téměř 400 soudců a prokurátorů.⁷¹

K dalším opatřením omezujícím neárijské obyvatelstvo, zejména Židy, můžeme řadit zákon o porážkách (*Gesetz über das Schlachten von Tieren*) z 21. dubna 1933, který upravuje porážku zvířat. V souladu se zákonem musí být teplokrevná zvířata a případně další zvíř, o které tak stanoví ministr vnitra, před porážkou omráčena. Trestem při porušení zákona může být peněžitá pokuta, nebo trest odnětí svobody v délce trvání až 6 měsíců. Tento postup však odporuje židovským stravovacím zvyklostem (hebrejsky kašrut), a sice „rituální čistotě jídla.“⁷² „Aby maso bylo rituálně čisté, musí být zvíře zabito předepsaným způsobem,“⁷³ a to pouze čistým řezem. Před samotným vykrvácením nesmí být zvíře nikterak poraněno a jeho tělo poškozeno, což se při omráčení děje. Také dětská antisemitská čítanka *Der Giftpilz* v jednom z příběhů poukazuje právě na krutost Židů, kteří podřezávají zvířata při jejich plném vědomí.

⁷⁰ <http://www.aerzteblatt.de/archiv/61644>

⁷¹ BURLEIGH, Michael. Třetí říše: nové dějiny. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. Dějiny Evropy (Argo), str. 241

⁷² Židé - dějiny a kultura. 1. vyd. V Praze: Židovské muzeum, str. 128

⁷³ tamtéž, str. 129

Zákon týkající se povolení k činnosti patentového a právního zástupce z 22. dubna (*Gesetz, betreffend die Zulassung zur Patentanwaltschaft und zur Rechtsanwaltschaft*) umožňoval výmaz patentových zástupců, kteří nejsou ve smyslu zákona o obnovení úřednictva árijského původu, ze seznamu patentových zástupců vedeného Říšským patentovým úřadem. Výjimka byla stanovena opět pro válečné veterány. Prezident patentového úřadu mohl až do doby, kdy bude rozhodnuto o vyloučení patentového zástupce, určit, zda osoba může činnost vykonávat, či nikoli.

V květnu 1933 přijatý zákon o povolení k činnosti daňových poradců (*Gesetz über die Zulassung von Steuerberatern*) znemožňuje neárijcům vykonávat činnost daňového poradce. Předpis působí retroaktivně a povolení, která byla již udělena, se vzala zpět.

5.3 Vyloučení Židů ze zdravotnictví

Nanejvýš exponovaným oborem veřejné činnosti, s nímž byla (nejen) v té době spojována společenská autorita a kde nacisté očekávali vysoký podíl židovského obyvatelstva, bylo zdravotnictví. „Nacističtí ideologové využili důvěrného rázu tradičního vztahu mezi lékařem a pacientem k tomu, aby tvrdili, že židovští lékaři představují pro německý národ zvláštní druh nebezpečí. V létě roku 1933 se stal jedním z hesel nového listu *Deutsche Volksgesundheit aus Blut und Boden* (Německé veřejné zdravotnictví země a krve) požadavek zastavit zhoubný vliv Židů v lékařství.“⁷⁴

K vypuzení lékařů pracujících mimo státní službu nepostačoval BBG, a tak byli nepohodlní lékaři z oboru odstraňováni na základě nařízení o přípuštění k lékařské činnosti v rámci zdravotního pojištění z 22. dubna 1933 (*Verordnung über die Zulassung von Ärzten zur Tätigkeit bei den Krankenkassen*). Předpis upravuje podmínky pro výkon lékařské činnosti. V prvním paragrafu výslovně stanoví, že činnost neárijských lékařů bude ukončena. Nová povolení k činnosti nebudou nadále vydávána. Neárijský původ není překážkou opět pouze v případě účasti ve válce na straně Německa, či v případě ztráty otce nebo syna padnuvších v bojích. Lékařem může být

⁷⁴ ROCTOR, Robert. Rasová hygiena: lékařství v době nacismu. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. Stíny, str. 164

napříště výhradně státní příslušník Německé říše árijského původu, který má „čestná“ občanská práva (*bürgerliche Ehrenrechte*)⁷⁵, alespoň dvouletou praxi v oboru a nesmí být komunista. K žádosti musel být přiložen rodný list a další listiny, z nichž vyplývá původ jak žadatele, tak jeho rodičů a prarodičů, a doklad o aprobaci s potvrzením o dosavadní praxi. Lékaři neárijského původu musí pro vynětí z působnosti opatření předložit důkaz o bojové či lékařské činnosti na frontě.

Mýcení židovského elementu ve veřejném zdravotnictví pokračovalo analogickým nařízením o činnosti dentistů a zubních techniků (*Verordnung über die Tätigkeit von Zahnärzten und Zahntechnikern bei den Krankenkassen*) z počátku června 1933. Vylučování neárijských dentistů doprovázela „štvavá kampaň Stürmeru“⁷⁶, zveřejňující fotografie špinavého náradí a zanedbaných ordinací.⁷⁷ Činnost zákonem dotčených osob byla ukončena k 1. červenci 1933. Proti rozhodnutí o vyloučení mohla být podána stížnost k předsednictvu lékařské komory, o níž rozhodoval říšský ministr práce. Nařízení v §7 umožňuje lékařské komoře, případně ministru práce, okamžik ukončení oddálit v případech, kdy se lze obávat, že poskytování zdravotní péče pojištěncům by bylo ohroženo. Rozhodnutím z 22. dubna 1933 se „platnost zákona rozšířila na německé zdravotní pojišťovny a zanedlouho všichni němečtí zaměstnanci měli státní zdravotní pojištění.“⁷⁸ Jedinou možností pro židovské lékaře, kteří doposud vykonávali praxi nebo byli jinak činní na základě smluv se státem podporovanými nemocenskými pojišťovnami (*Krankenkassen*), byla praxe soukromá. Později se však omezil i okruh přípustných pacientů jen na židovské obyvatelstvo. Ve svém důsledku toto diskriminační opatření nevedlo nutně k omezení přístupu k lékařské péči, ale jednoznačně se jedná o prostředek rasové segregace, je tedy v rozporu s článkem 109 ústavy. Zmocňovací zákon sice umožňuje „odchýlit se“ od ústavy (*abweichen*) ale segregace je v úplném rozporu se základní premisou celé druhé části ústavy - „*Alle Deutschen sind vor dem Gesetze gleich*“. Pokud židovští pacienti

⁷⁵ Ztráta čestných práv je v trestním zákoníku stanovena jako jeden z možných trestů. Tento druh trestu lze uložit např. za křivou přísahu dle §161, kuplířství dle §180, nebo zpronevěru podle §350. §35 trestního zákoníku obsahuje seznam možných trestů, které lze uložit, např. nemožnost nošení zemské kokardy, nebo vstupu do armády. Jedná se o časově omezený trest, jehož délka je vymezena v rozsudku.

⁷⁶ Der Stürmer bylo nacistické především antisemitské periodikum, jež vycházelo od roku 1923. Zakladatelem časopisu byl Julius Streicher.

⁷⁷ BURLEIGH, Michael. Třetí říše: nové dějiny. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. Dějiny Evropy (Argo), str. 241

⁷⁸ ROCTOR, Robert. Rasová hygiena: lékařství v době nacismu. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. Stíny, str. 101

navštěvovali soukromé ordinace, nebylo jejich ošetření kryto z prostředků veřejného pojištění, ale ani to by samo o sobě nemuselo vést ke zvýšení ceny lékařských výkonů, díky poměrně velkému segmentu osob vyloučených z veřejného zdravotnictví a předpokládané solidaritě mezi příslušníky vyloučené skupiny. Skutečnou velikost problému a obludnost štvance lze pochopit až v kontextu všech přijímaných opatření.

Postupem času bylo Židům znemožněno poskytovat služby ve zdravotnictví jako lékaři, dentisté, zubní technici, gynekologové či veterináři. Argument, proč nemůže Žid být gynekologem, byl postaven na krkolomném argumentu o účasti Židů jako porotců v soutěžích krásy.⁷⁹ Zvrhlou povahu Židů vykreslovala rovněž dětská antisemitská čítanka *Der Giftpilz*, kde v jednom z příběhů jde německá dívka Inge k židovskému lékaři. Zatímco sedí v čekárně, z ordinace slyší jinou dívku, jak vykřikuje: *“Doktore! Doktore! Nechte mě na pokoji!”* Inge se zalekla a z čekárny utekla.

Židovští patologové mohli nadále pitvat pouze těla zemřelých Židů. Viděno nacistickou optikou byla lékařská profese „prožidovštělá“ (*verjudete*). Přestože židovské obyvatelstvo představovalo necelé 1% populace, ve zdravotnictví Židé zaujímali 13% pracovních míst a například v Berlíně se Židé počtem podíleli na lékařském stavu ze 60%.⁸⁰ Proti vylučování Židů ze zdravotnictví Němci nikterak neprotestovali, neboť tím bylo uvolněno mnoho pracovních míst, které rádi obsadili. Uvědomme si, že se jednalo teprve o třetí čtvrtletí po obnovení růstu říšského hospodářství, tedy úroveň produkce (a tomu stále ještě odpovídající nezaměstnanost) byla srovnatelná s rokem 1909.

Říšský lékařský řád (*Reichsärzteordnung*) ze 13. prosince 1935 stanovil, že lékař je do služby povoláván, přičemž službu koná na jednotlivcích a celém lidu. Němečtí lékaři byli do služby povoláváni za účelem zachování a upevňování zdraví německého lidu a jejich úkolem bylo zejména udržovat a pozdvihovat rasu německého národa. K výkonu lékařské služby byl oprávněn jen ten, kdo byl podle dobových

⁷⁹ BURLEIGH, Michael a Wolfgang WIPPERMANN. Rasistický stát:Německo 1933-1945. Vyd. 1. Praha:Columbus, 2010, str. 84

⁸⁰ ROCTOR, Robert. Rasová hygiena: lékařství v době nacismu. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. Stíny, str. 103

předpisů jmenován lékařem. Jmenování platilo po celém území říše a bylo možné jej odřici, jestliže:

- a) uchazeč nemá čestná práva
- b) pokud ze skutečností vyplývá, že uchazeči chybí národní nebo mravní spolehlivost
- c) pokud je rozsudkem zaměstnaneckého soudu prohlášeno, že uchazeč není hoden vykonávat lékařské povolání
- d) pokud uchazeči chybí následkem tělesných neduhů, nebo kvůli nedostatečnosti jeho duševních nebo tělesných sil, nebo kvůli závislosti, spolehlivost a způsobilost k výkonu lékařského povolání
- e) pokud se uchazeč kvůli původu svému nebo své chotě, nemůže stát úředníkem a současně toho času přesahuje (k okamžiku žádosti) podíl lékařů neněmecké krve na celkovém počtu lékařů v německé říši podíl obyvatel neněmecké krve na obyvatelích německé říše. Říšský ministr vnitra může připustit výjimky v tíživých případech s kontrasignací říšskou lékařskou komorou.⁸¹

Pokud některý lékař pozbyl státní příslušnosti, ztratil tím i oprávnění poskytovat lékařské služby. Jmenování lékařem bylo odvoláno např. v případech, kdy osobě byla odejmuta čestná práva, pokud se prokázala morální pochybení či pokud podstatné předpoklady pro jmenování byly považovány za splněné, ačkoliv tomu tak nebylo. Všichni lékaři v zemi byli podřízeni Říšské lékařské komoře, jakožto instituci veřejného práva s oprávněním vydávat všeobecně závazná nařízení pro všechny lékaře.

Čtvrté nařízení k zákonu o říšském občanství (*Vierte Verordnung zum Reichsbürgergesetz*) přijaté 25. července 1938 stanovilo, že aprobace židovských lékařů vyprší ke dni 30. září 1938 a napříště již Židé nemohli být jmenováni lékařem. Ministr vnitra nebo jím zmocněný úřad mohli na návrh Říšské lékařské komory povolit lékařům, jimž aprobace vypršela, výkon lékařského povolání s možností odvolání. Ti židovští lékaři, kterým nebylo povolení vydáno, nemohli lékařské služby dále poskytovat. Židé, kterým bylo povolení uděleno, směli léčit pouze jiné Židy a svou nežidovskou choť a manželské děti. Dotčení bývalí frontovní bojovníci mohli uplatnit dle

⁸¹ srv.: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=dra&datum=19350004&seite=00001433&zoom=2>

nařízení nárok na odvolatelný příspěvek na péči.

Nařízení o účasti Židů na veřejném zdravotním pojištění (*Verordnung über die Teilnahme von Juden an der kassenärztlichen Versorgung*) z října 1938 stvrdilo, že Židé, kterým je nadále povolen výkon lékařské profese v souladu se čtvrtým nařízením, mohou být účastni na veřejném zdravotním pojištění a mohou tak pečovat o židovské pojištěnce a jejich rodinné příslušníky. Toto povolení bylo rovněž kdykoliv odvolatelné.

5.4 Odepření přístupu ke vzdělání

Zákon proti přeplňování německých škol a vysokých škol, (*Gesetz gegen die Überfüllung deutscher Schulen und Hochschulen*) z 25. dubna 1933 stanovuje numerus clausus pro žáky a studenty na německých školách tak, aby počet odpovídal potřebám daného oboru. Vyňaty ze zákona jsou tzv. *Pflichtschule*, což je typ školy, který je součástí vzdělávacího systému povinné školní docházky. Zemské vlády mají počátkem školního roku rozhodnout o tom, kolik školáků a studentů může být přijato. Dle §4 je třeba dbát na to, aby počet říšskoněmeckých studentů neárijského původu, ve smyslu zákona o obnovení úřednictva, z celkového počtu návštěvníků každé školy a fakulty nepřekročil podíl neárijců na říšskoněmeckém obyvatelstvu. Předpis se nevztahuje na ty, jejichž otcové bojovali ve válce na straně Německa a také na potomky z těch manželství, která byla uzavřena před platností zákona, pokud jsou jeden nebo dva prarodiče árijského původu.

Na základě prvního nařízení k zákonu z téhož dne (*Erste Verordnung zur Durchführung des Gesetzes gegen die Überfüllung deutscher Schulen und Hochschulen*) se předpis vztahoval jak na soukromé, tak na veřejné školy. Vyloučení školáci nemohli přejít na jinou školu téhož druhu, avšak zemské vlády mohly přijímat různá opatření, aby jim dopomohly dostudovat přiměřeným způsobem. Vyřazení vysokoškoláci však byli z dalšího vysokoškolského studia vyloučení. Nařízení dále stanovilo podílové (*Anteilzahl*) a poměrné číslo (*Verhältniszahl*). Podílové číslo se vztahovalo na nově přijímané studenty a podle tohoto byl počet neárijských studentů stanoven na 1,5%. Poměrné číslo se týkalo počtu stávajících studentů, jejichž počet plánovali nacisté zredukovat ze stávajících 5% na 1,5%. V nařízení z 28. prosince 1933,

zveřejněného až 12. ledna 1934, stanovil tehdejší ministr vnitra Wilhelm Frick maximální počet maturantů v roce 1934, kteří mohou být přijati k vysokoškolskému studiu, na 15 000. V souladu s podílovým číslem mohlo být na říšské vysoké školy v roce 1934 přijato pouze 225 neárijských studentů.

Židovským dětem se nedostávalo slušného zacházení ani ze strany učitelů. Byly terčem cíleného neustávajícího posměchu, což jim znemožňovalo při běžné dětské soutěživosti dosahovat alespoň průměrných výsledků. Šikanou ovlivněná srovnání byla zpětně racionalizována a sloužila jako podklad pro zdůvodnění restrikcí. „Dítěti, které se smělo účastnit každoroční školní slavnosti, ale jako „neárijsci“ mu zde nebylo povoleno zpívat, a které protestovalo, že by chtělo zazpívat své mámě, bylo řečeno: „Já vím, že máš také matku, ale je to jenom židovská matka.“⁸²

Antipatie vůči (nejen německému) židovstvu dávali nacisté najevo nejrůznějším způsobem. 10. května proběhlo v univerzitních městech napříč celou Říší pálení knih především židovských autorů. Organizátorem celé akce byl ministr propagandy Joseph Goebbels. Pálena byla díla Sigmunda Freuda, Karla Marxe nebo bratří Heinricha a Thomase Mannových, ale i domnělých Židů, jako byl například Erich Maria Remarque. V Berlíně přihlíželo akci okolo 40 000 obyvatel a Goebbels pronesl k davu, že „židovský intelektualismus je konečně mrtev“.⁸³ Toho dne bylo zlikvidováno více než 20 000 děl nepohodlných autorů. Do konce května pak musela z knihoven zmizet díla dalších neněmeckých a nepřijatelných autorů. Z Německa emigrovaly tisíce umělců a vědců, mezi nimiž byli mj. Franz Werfel, Wiliam Stern, Erich Fromm, nebo Albert Einstein. „Zejména Einsteinovu ztrátu Německo těžce pocítilo, když se pustilo do programu vývoje atomové zbraně. Byla to přece Einsteinova teorie relativity, jež byla základem, na němž byla zkonstruována atomová bomba svržená na Japonsko v srpnu 1945.“⁸⁴ V letních měsících byl Židům v některých zemích zakázán pobyt na veřejných koupalištích a koupat se nesměli ani v řece. Argumentem pro zákaz byla obava ze znečištění vody. Postupem času se tento zákaz rozšířil po celé říši, a jak se náказа rasové nesnášenlivosti šířila, vztahoval se v roce 1938 zákaz už i na prádelny, neboť

⁸² BURLEIGH, Michael. Třetí říše: nové dějiny. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. Dějiny Evropy (Argo), str. 253

⁸³ WARNER, Karl-Friedrich, Jiří HANÁK, Dušan KUBÁLEK a Irena ROHÁČOVÁ. 20. století: kronika 1900-1999. 1. české vyd. Přeložil Stanislav BIMAN. Praha: Fortuna Print, 2002. Edice Kronik, str. 466

⁸⁴ AILSBY, Christopher. Třetí říše den po dni. Praha: Naše vojsko, 2013, str. 47

bylo nemyslitelné, aby si občan s německou krví pral ve stejné vaně jako před ním Žid. Výlohy obchodů či restaurací árijských podnikatelů byly vylepeny plakáty s nápisem „Židé nejsou vítáni!“, na dopravních značkách stálo „Smrtelně nebezpečná zatačka! Židům povolena rychlost 120 km/hod!“⁸⁵ Přesto někteří árijští živnostníci do svých podniků Židy vpouštěli s tím, ať si nápisy nevšímají, že ty tam prostě být musejí.

5.5 Některé další významné zákony

Proti tzv. východním Židům (*Ostjuden*) byl namířen zákon o odebrání německého občanství ze 14. července 1933 (*Gesetz über den Widerruf von Einbürgerungen und die Aberkennung der deutschen Staatsangehörigkeit*). „To byli židé, kteří buď uprchli před pogromy v Rusku a ve východní Evropě, anebo patřili ke skupině třiceti tisíc Židů, kteří byli pod hrozbou násilí převezeni do Německa.“⁸⁶ Zákon stanoví, že přijetí za občana, které bylo uděleno mezi 9. listopadem 1918 a 30. lednem 1933, může být odvoláno v případě, že se nejeví jako žádoucí. Dle §2 říšským státním občanům, kteří pobývají v zahraničí, může být státní příslušnost prohlášena za odebranou, pokud se svým chováním provinili proti povinnosti věrnosti říši a lidu a poškodili německé zájmy. To samé platí i pro říšské příslušníky, kteří nenásledovali výzvu k návratu do vlasti, která jim byla adresována ministrem vnitra. Nadto během jednání o odebrání občanství mohl být těmto osobám zadržen majetek a v případě odejmutí občanství propadnul říši. Na základě zákona o omezení dědického práva z listopadu 1937 (*Gesetz über erbrechtliche Beschränkungen wegen gemeinschaftswidrigen Verhaltens*) nemohli ti, kdo podle výše zmíněného zákona pozbyli státní občanství, dědit po německém státním občanovi.

Ke konci roku se nacisté zaměřili na média. Do působnosti redakčního zákona (*Schriftleitergesetz*) ze 4. října 1933 náležel denní tisk a další politická a zpravodajská periodika, která vycházela v intervalu nepřesahujícím tři měsíce (§2). V poměrně rozsáhlém zákonu o 47 paragrafech byly stanoveny podmínky pro výkon profese redaktora. Hitler a především Goebbels si byli vědomi, jaká moc se soustřeďuje v rukou vydavatelů tištěných médií, proto mimo obvyklý rasový požadavek vznášeli i nároky

⁸⁵ BURLEIGH, Michael. Třetí říše: nové dějiny. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. Dějiny Evropy (Argo), str. 244

⁸⁶ BURLEIGH, Michael a Wolfgang WIPPERMANN. Rasistický stát: Německo 1933-1945. Vyd. 1. Praha: Columbus, 2010, str. 86

osobnostní a mravní, resp. nároky na oddanost a poslušnost. V souladu s §5 mohl být redaktorem pouze německý říšský občan starší 21 let s čestnými právy, árijského původu a nesměl být v manželství s osobou neárijského původu. Ohledně árijského původu mohl ministr národní osvěty a propagandy udělit výjimku. Dalšími podmínkami byla způsobilost k právním úkonům, odborná vzdělanost a vlastnosti, které jsou požadovány při úloze duchovního působení na veřejnost. Za příkladnou lze v tomto zákoně považovat implementaci vůdcovského principu i principu státostrany (zglajchšaltování). Vydavatel novin musí ustanovit šéfredaktora (*Hauptschriftleiter*) podle §18, jenž je odpovědný za obsah Maxi Amannovi, prezidentovi Říšské tiskové komory. Ta byla jen pouhým oddělením Goebbelsovy Říšské kulturní komory a jak Amann, tak Goebbels byli v přímo podřízeném vztahu vůči vůdci. První z nich po stranické linii jako člen nejvyššího vedení NSDAP a druhý po stranické i úřední linii jako ministr kancléři. Šéfredaktor je odpovědný za personální obsazení postů redaktorů i za obsah tiskoviny a tím i za pravdivost obsahu podle §13 zákona. Jako klíčový se jeví §14, ve kterém se stanovuje povinnost zdržet se obsahu, jenž by mohl oslabit Německou říši uvnitř i zvenčí, vůči německého lidu, jeho kulturu, hospodářství a obranyschopnost, což je zjevně oblast propagandy a zákon zde (třebaže ne explicitně) předpokládá poslušnost tisku ministerstvu propagandy, jemuž také zákon přikazuje k provedení.

Přijetím zákona došlo k naplnění dalšího z 25 bodů přednesených v roce 1920. Bod č. 23 se týkal právě německého tisku. Hitler požadoval boj proti politickým lžím a jejich šíření skrze tisk. Dále požadoval, aby všichni redaktoři byli příslušníci národní pospolitosti (soukmenovci), zákaz novin, které by narušovaly veřejný zájem a také zákaz jakékoliv neněmecké finanční účasti na německých novinách.

Nacistům neunikl ani potenciál politické propagandy, který bylo možné vytěžit z rozhlasového vysílání. Rozhlasový přijímač již nebyl znakem majetnosti jako ve dvacátých letech, ale stal se běžně dostupným i pro nižší sociální vrstvy, včetně nezaměstnaných, kterým sloužil během krize jako zdroj rozptýlení. V případě tohoto média však nebylo nutné přijímat pro realizaci rasové politiky Třetí říše speciální zákonnou normu. Lokální společnosti se v roce 1933 staly pobočkami Říšské

rozhlasové společnosti (*Reichs-Rundfunk-Gesellschaft, RRG*) a 30. června 1933 přešla správní kompetence z Říšské pošty a ministerstva vnitra přímo pod Goebbelsovo ministerstvo propagandy, a to na základě nařízení o úlohách Říšského ministerstva pro lidovou osvětu a propagandu (*Verordnung über die Aufgaben des Reichministeriums für Volksaufklärung und Propaganda*). V tu chvíli bylo možné na všechny zaměstnance vztahovat kvalifikační předpoklady dané zákonem o obnovení úřednictva (BBG).

S přijetím vojenského zákona (*Wehrgesetz*) v květnu 1935 byla znovu zavedena vojenská povinnost. Předpis v ustanovení §15 zakotvil árijský původ jako předpoklad pro aktivní vojenskou službu a pouze osoby árijského původu mohly působit ve vyšších důstojnických hodnostech. Zákon však umožňoval v určitých případech přípuštění výjimek. Realita byla poněkud odlišná a navzdory zákonu, který zakazoval účast neárijců v ozbrojených složkách, vstupovaly jich tisíce do Wehrmachtu, Luftwaffe i *Kriegsmarine*. Židé i Romové dokonce působili i ve vyšších hodnostech a za jejich zásluhy jim byla udělována nejrůznější ocenění, např. Železný kříž za statečnost. „Dvaceti důstojníkům a mužům židovského původu bylo uděleno nejvyšší vojenské vyznamenání Třetí říše – Rytíř kříže.“⁸⁷ Několika židovským vojákům dokonce Hitler udělil „certifikát německé krve“.⁸⁸ V roce 1940 byl vydán příkaz, na jehož základě mohli ve stávajících pozicích zůstat jen ti důstojníci, kteří měli nejvýš jednoho prarodiče židovského původu. Snaha o očištění armády od židovského elementu byla patrná i v letech 1942, 1943 a 1944, ale židovští vojáci v ozbrojených silách setrvali nadále, neboť je jejich němečtí velící důstojníci odmítali vydávat represivním složkám. Židovského původu byl údajně i šéf Hlavního úřadu říšské bezpečnosti (RSHA) Reinhard Heydrich.

Během několika málo měsíců přišlo o práci zhruba „2000 akademicky vzdělaných židovských úředníků, 4000 právníků, 3000 lékařů nemocenských pokladen, 1000 nemocničních a soukromých lékařů, 800 vysokoškolských profesorů, 1200 redaktorů a spisovatelů, 2000 zpěváků a herců. Počet židovských vysokoškoláků klesl

⁸⁷ <http://outsidermedia.cz/Hitlerovi-zidovsti-vojaci/>

⁸⁸ tamtéž

na 300 oproti původnímu počtu 3950 z roku 1933.⁸⁹ Tato čísla však nebyla konečná a počet Židů bez zaměstnání se rok od roku, resp. den ode dne, zvyšoval.

⁸⁹ WARNER, Karl-Friedrich, Jiří HANÁK, Dušan KUBÁLEK a Irena ROHÁČOVÁ. 20. století: kronika 1900-1999. 1. české vyd. Přeložil Stanislav BIMAN. Praha: Fortuna Print, 2002. Edice Kronik, str. 491

6 Norimberské zákony

Bezpochyby nejvýznamnějším legislativním počinem roku 1935 v oblasti rasové politiky Třetí říše bylo přijetí nechvalně známých Norimberských zákonů. Jde o souhrnné označení tří zákonů, a sice zákona o říšské vlajce (*Reichsflaggengesetz*), zákona o říšském občanství (*Reichsbürgergesetz*) a zákona na ochranu německé krve a německé cti (*Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre*). Společně byly vyhlášeny 15. září 1935 na 7. říšském sjezdu NSDAP konaném v Norimberku. Hlavním cílem bylo oprávnit společenskou nerovnost státních příslušníků Německé říše, zejména zacházení se židovským obyvatelstvem, o právní normu síly ústavního zákona. Na přípravě Norimberských zákonů se podílel také Úřad pro rasovou politiku založený 1. května 1934, jehož účelem byla „koordinace a sjednocení veškerého školení a propagandy v oblasti populační a rasové politiky“.⁹⁰

Před konáním sjezdu, na němž byly zákony přijaty, se Adolf Hitler nechal slyšet, že „Židé musí být odstraněni ze všech profesí, uzavřeni do ghett, omezeni jen na určitou oblast, kde by se mohli potulovat, protože to je jejich povaha, a Němci by je mohli pozorovat jako zvířata v divočině.“⁹¹

6.1 Zákon o říšské vlajce (*Reichsflaggengesetz*)

Podstatou zákona je prohlášení nacistické pravotočivé svastiky národním znakem říše. Článek první prohlašuje za říšské barvy černou, bílou a červenou. Podle ustanovení čl. 2 je říšskou a národní vlajkou vlajka s hákovým křížem (*Hakenkreuzflagge*), která je zároveň vlajkou obchodní. Články třetí a čtvrtý řeší otázky formální a stanovují, že říšský vůdce a kancléř určuje tvar říšské válečné vlajky a říšské vlajky „státní služby“ a pravomoci ministra vnitra ohledně přijímání předpisů potřebných k provedení a doplnění zákona. Pro účely této práce není zákon o říšské vlajce podstatný a uvádím jej pouze pro úplnost.

⁹⁰ ROCTOR, Robert. Rasová hygiena: lékařství v době nacismu. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. Stíny, str. 97

⁹¹ BURLEIGH, Michael a Wolfgang WIPPERMANN. Rasistický stát: Německo 1933-1945. Vyd. 1. Praha: Columbus, 2010, str. 88

6.2 Zákon o říšském občanství (*Reichsbürgergesetz*)

Předpis o pouhých třech paragrafech nově vymezuje pojem státního příslušníka (*Staatsangehörige*), kterým je podle ustanovení §1 ten, kdo náleží do ochranného svazku Německé říše a za to jí je zvláště zavázán. Pragraf 2 dále stanoví, že státní příslušnosti se nabývá dle zákona o státní příslušnosti (*Reichs-und Staatsangehörigkeitsgesetz*).⁹² Ustanovení §3 řeší otázku státního občanství, přičemž státním občanem (*Reichsbürger*) může být jen státní příslušník německé nebo druhově příbuzné krve, který svým chováním dokazuje, že je ochoten sloužit německému národu a říši. Termín „německé nebo druhově příbuzné krve“ nově nahrazuje dosud užívaný pojem árijský či árijského původu (*arische Abstammung*). Skupina osob druhově příbuzné krve zahrnovala příslušníky evropských i mimoevropských národů za předpokladu, že u těchto byla zachována „čistota“ rasy. V souladu s ustanovením §2 odst. 2 se říšského občanství nabývalo toliko propůjčením listu o říšském občanství. Pouze říšský občan mohl být nositelem plných politických práv a tedy disponovat aktivním volebním právem a zastávat veřejné úřady. Tímto zákonem Židé pozbyli téměř všech občanských a politických práv, která nadále zůstala jen občanům německé nebo druhově příbuzné krve, tedy říšským občanům. Židé se na základě zákona stali druhořadými občany Říše.

První nařízení k zákonu o říšském občanství (*Erste Verordnung zum Reichsbürgergesetz*) bylo přijato 14. listopadu 1935. V prvním paragrafu stanoví, že dokud nebudou vydány předpisy týkající se listu o státním občanství, říšskými občany jsou státní příslušníci německé nebo druhově příbuzné krve, kteří v době účinnosti (30. září 1935)⁹³ zákona o říšském občanství měli volební právo do říšského sněmu dle zákona o říšských volbách z 6. března 1924 (*Reichswahlgesetz*).⁹⁴ Stát se říšským občanem bylo umožněno rovněž udělením zatímního říšského občanského práva. To

⁹² Zákon o státní příslušnosti byl přijat 22. července 1913. Dle §3 zákona se státní příslušnost ve spolkových státech nabývá narozením, legitimací, uzavřením sňatku, přijetím za Němce a pro cizince naturalizací. Naopak dle §17 se státní příslušnost ztrácí propuštěním, nabytím zahraniční státní příslušnosti, neplněním vojenské povinnosti, úředním výrokem, nebo např. sňatkem s osobou, která je příslušníkem jiného spolkového státu, nebo cizincem.

⁹³ Norimberské zákony: z 15. září 1935 (zákon o říšských vlajkách, zákon o říšském občanství, zákon na ochranu německé krve a německé cti) a zákon o zdravém manželství z 18. října 1935: všechny zákony s nařízeními a výnosy, dosud vydanými: přeloženo dle šestého německého textového vydání s obsáhlými poznámkami (zákonodárství až do konce června 1938). Vyd. 1. Žďár nad Sázavou: Bodyart Press, 2014, str. 28

⁹⁴ Úplný název zákona zní: Bekanntmachung der neuen Fassung des Reichswahlgesetzes und des Gesetzes über die Wahl des Reichspräsidenten

uděloval říšský ministr vnitra po dohodě s vůdcovým zástupcem. Nařízení výslovně zakotvuje nemožnost, aby se říšským občanem stal Žid, přičemž poprvé zakotvuje definici Žida. Dle ustanovení §5 je Židem ten, kdo pochází nejméně ze tří úplně židovských prarodičů. Za Žida byl rovněž považován židovský míšenec pocházející ze dvou úplně židovských prarodičů, který:

- a) při vyhlášení tohoto nařízení náležel k židovské náboženské obci nebo do ní byl poté přijat
- b) při vyhlášení tohoto nařízení byl v manželství se Židem nebo do takového manželství poté vstoupil
- c) pochází z manželství se Židem uzavřeného poté, kdy nabyl účinnosti zákon na ochranu německé krve a německé cti
- d) pochází z nemanželského styku se Židem a narodí se jako nemanželský po 31. červenci 1936.⁹⁵

Židovským míšencem byl ten, kdo pochází z jednoho nebo ze dvou úplně židovských prarodičů, pokud není pokládán za Žida ve smyslu znění §5. Úplně židovský prarodič byl ten, který náležel k židovské náboženské obci. Dle ustanovení §4 Žid neměl volební právo a nemohl zastávat veřejný úřad. Nařízení rovněž posílá do výslužby k 31. prosinci 1935 všechny židovské úředníky, kteří doposud ještě některou z veřejných funkcí zastávali. Nárok na výplatu důchodu měli pouze ti, kdo bojovali za války na straně Německa, nebo jeho spojenců.

Konkretizaci toho, kdo se považují za úředníky, kteří budou posláni do výslužby ve smyslu prvního nařízení, obsahuje druhé nařízení k zákonu o říšském občanství z 21. prosince 1935. Lze říci, že text tohoto nařízení je v mnohém shodný se zněním zákona o obnovení úřednictva z dubna 1933. Jedná se tedy o všechny přímé a nepřímé úředníky říše, s výjimkou notářů, přímé a nepřímé úředníky zemí, obcí a svazů obcí, dále úředníci korporací veřejného práva a zaměstnanci sociálního pojištění, kteří mají práva a povinnosti úředníků. Na základě tohoto nařízení byli do výslužby posláni také zbylí židovští profesori a docenti působící při vysokých školách v říši, jakož i zaměstnanci

⁹⁵ srv.: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=dra&datum=1935&page=1479&size=45>

Říšské banky a Říšských drah. Odchod do výslužby se obdobně vztahoval také na příslušníky branné moci.

Třetí nařízení k zákonu o říšském občanství ze 14. června 1938 (*Dritte Verordnung zum Reichsbürgergesetz*) řeší problematiku židovských podniků. Podle předpisu je podnik židovský, jestliže je jeho majitelem, případně osobně ručícím společníkem, Žid ve smyslu §5 zákona o říšském občanství. V případě právnických osob postačuje, aby zástupcem, členem správní rady či osobou s rozhodujícím podílem na kapitálu či hlasovacích právech, byl Žid, pak je i tato právnická osoba považována za židovskou. Takto určené židovské podniky musely být zapisovány do seznamu, do kterého mohl kdokoliv nahlížet. Nařízení proti podpoře zatajování židovského živnostenského podnikání z druhé poloviny dubna 1938 (*Verordnung gegen die Unterstützung der Tarnung jüdischer Gewerbebetriebe*) umožňovalo sankcionovat německé říšské občany peněžitou pokutou, případně trestem odnětí svobody, pokud ze sobeckých pohnutek zatají židovský charakter živnosti, nebo pokud zatají, že jsou činní pro Židy.

6.3 Zákon na ochranu německé krve a německé cti (Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre)

V preambuli zákona se říšský sněm hlásí k čistotě německé krve, a prohlašuje ji za předpoklad dalšího bytí německého lidu. Zákon zakazuje sňatky Židů se státními příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve jak na území říše, tak v zahraničí. V případě porušení ustanovení je sňatek prohlášen za neplatný, přičemž žalobu pro neplatnost je oprávněn podat státní zástupce, případně nežidovský manžel. Oba snoubenci byli později povinni předložit dokumenty, z nichž vyplývalo, že „sňatku nestojí v cestě překážka židovského příměsku v krvi jednoho snoubence“.⁹⁶ Mezi tyto dokumenty patřil rodný list, oddací listy rodičů, případně jejich rodné listy. Kromě předložení listin museli snoubenci učinit prohlášení o tom, že informace ohledně svého původu poskytují v souladu se svým nejlepším svědomím. „Sankce za míšení ras

⁹⁶ Norimberské zákony: z 15. září 1935 (zákon o říšských vlajkách, zákon o říšském občanství, zákon na ochranu německé krve a německé cti) a zákon o zdravém manželství z 18. října 1935: všechny zákony s nařízeními a výnosy, dosud vydanými : přeloženo dle šestého německého textového vydání s obsáhlými poznámkami (zákonodárství až do konce června 1938). Vyd. 1. Žďár nad Sázavou: Bodyart Press, 2014, str. 58

nebyly ve 30. letech 20. století v Německu ničím novým. Již v roce 1908 německý Říšský sněm přijal zákon zakazující manželství mezi německými občany a původními obyvateli německé jihozápadní Afriky. Tento zákon mimo jiné zrušil taková manželství již dříve uzavřená. Lékaři v 19. století často tvrdili, že rasově smíšená manželství vedou u dětí k neplodnosti nebo k jiné formě rasové degenerace.⁹⁷

Zákon dále zakazuje mimomanželský styk Židů se státními příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve. Následující paragrafy obsahují další ustanovení omezující Židy. Od přijetí zákona Židé nesměli zaměstnávat ve svých domácnostech ženy mladší 45 let příslušné k německé nebo druhově příbuzné krvi, užívat říšskou a národní vlajku, jakož i říšské barvy. Používání židovských barev (modrá a bílá) jim umožňoval §4 zákona. O snížení počtu rasově smíšených manželství usilovali nacisté už od roku 1931, kdy požadovali, aby příslušníci SS neuzavírali sňatky (a později se zdrželi i sexuálních styků), jež by mohly ohrozit rasovou čistotu. Za tímto účelem byl Henrichem Himmlerem zřízen Rasový úřad SS (*Rasseamt SS*).⁹⁸ V roce 1938 bylo jedním z kvalifikovaných důvodů pro rozpad manželství dostatečné „pochopení židovské otázky“.⁹⁹ Přesto z tohoto důvodu bylo rozvedeno pouze 2 000 z celkového počtu 30 000 smíšených manželství.

Zákon rozeznává tři kategorie osob, a sice osoby německé nebo druhově příbuzné krve (*Deutschblütigen*), míšence prvního stupně (*jüdischer Mischling ersten Grades*) a míšence druhého stupně (*jüdischer Mischling zweiten Grades*). Rozdíl mezi míšenci prvního a druhého stupně spočíval v počtu židovských prarodičů. Za míšence druhého stupně byla označována osoba s jedním úplně židovským prarodičem, míšencem druhého stupně musel mít alespoň dva plně židovské prarodiče.

První nařízení k provedení zákona na ochranu německé krve a německé cti ze 14. listopadu 1935 rozšířilo zákaz sňatků také na židovské míšence s jedním úplně židovským prarodičem. Státní příslušníci - židovští míšenci potřebovali ke sňatku se státními příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve nebo se státními příslušníky - židovskými míšenci s jedním úplně židovským prarodičem povolení říšského ministra vnitra a vůdcova zástupce. Při rozhodování o udělení povolení ke sňatku se přihlíželo

⁹⁷ ROCTOR, Robert. Rasová hygiena: lékařství v době nacismu. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. Stíny, str. 152

⁹⁸ tamtéž, str. 153

⁹⁹ BURLEIGH, Michael. Třetí říše: nové dějiny. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. Dějiny Evropy (Argo), str. 251

zejména k tělesným a duševním vlastnostem žadatele, k době, jakou jeho rodina strávila na území Německa a rovněž k její minulosti.

¹⁰⁰Nepřípustné byly sňatky :

Žida německé nebo cizí státní příslušnosti	s německým státním příslušníkem německé nebo druhově příbuzné krve
Žida německé nebo cizí státní příslušnosti	se státním příslušníkem židovským - míšencem s jedním židovským prarodičem
státního příslušníka - židovského míšence s jedním židovským prarodičem	se státním příslušníkem - židovským míšencem s jedním židovským prarodičem

S povolením byly dovoleny sňatky:

státního příslušníka - židovského míšence se dvěma židovskými prarodiči	s německým státním příslušníkem německé nebo druhově příbuzné krve
státního příslušníka - židovského míšence se dvěma židovskými prarodiči	státního příslušníka - židovského míšence s jedním židovským prarodičem

Nařízení dále stanovovalo, že by neměly být uzavírány takové sňatky, kdy lze očekávat, že potomstvo z nich vzešlé by mohlo ohrozit čistotu německé krve. Toto ustanovení se vztahovalo také na černochoy a Romy¹⁰¹. Snoubenci se před obřadem museli prokazovat tzv. vysvědčením způsobilosti k sňatku podle zákona o ochraně genetického zdraví německého lidu (*Gesetz zum Schutze der Erbgesundheit des Deutschen Volkes*, též zákon o zdravém manželství) z 18. října 1935. Nacionální socialisté vnímali rodinu jakožto základní prvek národa. Vysvědčení nebylo vydáno zejména tehdy, byl-li jeden ze snoubenců zatížen dědičnou chorobou, duševní poruchou, či se jednalo o nevléčitelného alkoholika. Vysvědčení vydávaly zdravotní

¹⁰⁰ Norimberské zákony: z 15. září 1935 (zákon o říšských vlajkách, zákon o říšském občanství, zákon na ochranu německé krve a německé cti) a zákon o zdravém manželství z 18. října 1935: všechny zákony s nařízeními a výnosy, dosud vydanými : přeloženo dle šestého německého textového vydání s obsáhlými poznámkami (zákonodárství až do konce června 1938). Vyd. 1. Žďár nad Sázavou: Bodyart Press, 2014, str. 43

¹⁰¹ tamtéž, str. 48

úřady, případně praktičtí lékaři k tomu zmocnění, v obvodu bydliště snoubence na základě vyšetření a proti poplatku ve výši pěti říšských marek. Platnost vysvědčení byla omezena na dobu šesti měsíců od jeho vydání.

Nařízení ve svém §11 stanovilo, že mimomanželským stykem je míněn toliko styk pohlavní, jenž se považoval za hanobení rasy. Praxe ovšem byla jiná a zanedlouho se výklad zákona vztahoval v podstatě na jakýkoliv druh náklonnosti projevený vůči osobám německé krve, především ženám. „Například v roce 1936 byl jistý lékař z Hamburku obžalován z hanobení rasy proto, že se snažil políbit osmnáctiletou árijskou pacientku. Lékař byl odsouzen ke dvěma a půl letům vězení.“¹⁰² Později se tresty zpříšňovaly a člověk mohl být za hanobení rasy odsouzen k trestu smrti a popraven. Ač to zákon zpočátku nestanovil, stalo se zvykem, že „ženy za porušování zákona trestány být nemohly, protože se tvrdilo, že jsou v oblasti sexuálních styků „pasivní““.¹⁰³ Zde sehrála roli Hitlerova osobnostní nastavení a zejména jeho pohled na ženy, když naprosto nekonzistentně nechal působit zákon na mužské pachatele bez ohledu na jejich rasový původ. Hitler dokonce generálně snímal vinu z žen s poukazem na to, že jsou v sexuálních záležitostech nesvéprávné (*unmündig*). A později, doplněním prvního prováděcího nařízení zákona o ochraně německé krve z 16. února 1940 (*Verordnung zur Ergänzung der Ersten Ausführungsverordnung zum Blutschutzgesetz*), dostala zmíněná zvyklost zákonnou podobu na základě jeho osobního přípisu. Nařízení ve svém §11 činí v případě hanobení (*Schande*) rasy vinným pouze muže. Žena nemůže být trestně stíhána ani za jinou formu trestné součinnosti. Poté, co si Židé odpykali trest za porušení zákona o ochraně německé krve a německé cti, byli zpravidla deportováni do koncentračních táborů.

Pro zákaz zaměstnávání žen německé krve mladších 45 let byla stanovena výjimka pro ženy starší 35 let, pokud by dotčená pracovala v židovské domácnosti již v době vyhlášení zákona. Taková osoba mohla v židovské domácnosti i nadále setrvat. Nařízení obsahuje výklad toho, co se považuje za židovskou domácnost, což je taková domácnost, ve které je Žid členem nebo hlavou domácnosti. Zaměstnáním v židovské

¹⁰² ROCTOR, Robert. Rasová hygiena: lékařství v době nacismu. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. Stíny, str. 149

¹⁰³ tamtéž, str. 149

domácnosti se rozuměl výkon obyčejných prací souvisejících s vedením domácnosti. Vůdce a říšský kancléř si v nařízení vymínil právo udělovat individuální osvobození od ustanovení obsažených v něm a v zákonu na ochranu německé krve a německé cti.

7 Druhá fáze : léta 1936-1937

V letech 1936 a 1937 tempo vydávání antisemitských zákonů značně zvolnilo, což lze vysvětlit ztrátou ideologického tahu nacistů poté, co dokončili proces kodifikace postupů a pravidel rasového zacházení přijetím Norimberských zákonů a několika navazujících norem. Předpoklad ideologů, že stávající zákonné instrumenty postačí k naplnění programu NSDAP, znamenal zmrazení legislativní aktivity v oblasti rasové. A kromě toho měli nacisté i dva další dobré důvody. Mezinárodně politický záměr a snahu o zásadnější hospodářský přerod.

Norimberské zákony nebyly tím jediným, co přinesl říšský sněm NSDAP v říjnu 1935, proto se o něm také hovoří jako o „sněmu svobody“. Symbolické osvobození ze sevření Versailleské mírové smlouvy doprovodilo vyhlášení Wehrmachtu jako nástupce *Reichswehru*, když půl roku předtím byla znovuzavedena všeobecná branná povinnost.

Válečné reparace neplatila Německá říše už od počátku třicátých let ani v minimální výši, alespoň jako symbolické pokání. Na jaře 1936 obsadilo Německo demilitarizovanou oblast Porýní, což byla zřejmě poslední část vzkazu adresovanému zbytku Evropy, že berlínská vláda mírovou smlouvu z Versailles dodržovat nehodlá. Současně si Hitler uvědomoval, že se tak Německo zbytečně stává středem pozornosti a možným důvodem obav evropských mocností ve chvíli, kdy ještě není na konfrontaci připraveno. Nástrojem propagandy ve snaze změnit vnímání Německa ve světě se staly berlínské olympijské hry konané v srpnu 1936. Německo nechtělo, aby ostatní státy měly jakoukoli představu o rozsahu a podobě pronásledování Židů a Romů v Říši. Dokonce na nějakou dobu z ulic, výloh obchodů a restaurací zmizela i antisemitská hesla. Na příkaz ministra Goebbelse se na dobu několika týdnů umírnila v rasové štvanci i veškerá média v Říši. Hitler se však snažil využít olympiády k propagaci nacismu, jakožto „jediné ideologie budoucnosti.“¹⁰⁴ Původním plánem Hitlera prezentovaným ve *Völkischer Beobachter* bylo zakázat účast na olympiádě všem Židům a černošům, a hry pojmut jako oslavu árijské rasy při očekávaných úspěších německých sportovců. To se ovšem setkalo se značným odporem ze strany ostatních

¹⁰⁴ WARNER, Karl-Friedrich, Jiří HANÁK, Dušan KUBÁLEK a Irena ROHÁČOVÁ. 20. století: kronika 1900-1999. 1. české vyd. Přeložil Stanislav BIMAN. Praha: Fortuna Print, 2002. Edice Kronik, str. 497

států, a tak Hitler ze svých záměrů ustoupil, aby neriskoval oficiální bojkot některých výprav, k němuž vyzýval Heinrich Mann na konferenci na obranu olympijských myšlenek: „*Režim, který se opírá o nucené práce a masové zotročování, režim, který se připravuje na válku a existuje jen díky prolhané propagandě, jak může takový režim respektovat mírový sport a svobodné sportovce? Věřte mi, sportovci, kteří přijedou do Berlína, nebudou nic jiného než gladiátoři, zajatci a baviči diktátora, jenž se už nyní cítí jako pán světa.*“¹⁰⁵

Židé ve smyslu norimberských zákonů mezi německými sportovci pochopitelně chyběli. Gretel Bergmann, výškařka držící čtrnáct dnů starý světový rekord nenastoupila pro údajné zranění. Představa, že by byla dekorována německá Židovka, byla nepřijatelná. Jediným německým sportovcem neněmecké krve tak zůstala šermířka Helene Mayer, dcera židovského lékaře, jež naplnila literu §1 zákona o říšském občanství, když na stupních vítězů demonstrovala svou „zvláštní zavázanost“ napřímenou vztyčenou pravicí.

V souvislosti s přípravami na konání olympiády proběhla 16. července akce namířená proti Romům, ale oficiálně deklarovaná jako ochrana sousedského soužití. Stovky Romů, přesněji řečeno těch, kdo byli policií jako Romové vedeni, nebo úřady za Roma považováni, byly zadrženy a umístěny do ochranné vazby v narychlo zřízeném táboře na severovýchodě Berlína (*Zwangslager Berlin-Marzahn*). Více se tématu věnuji v desáté kapitole.

7.1 Ha'avara

Stále se stupňující tlak činěný na říšské Židy od roku 1933 přiměl některé z nich uvažovat vážně o řešení situace emigrací. V druhé polovině třicátých let se tak využívání možností, které skýtala dohoda o transferu, stávalo stále hojnější. Dohodu Ha'avara (hebrejsky přesun) uzavřel 27. srpna 1933¹⁰⁶ za říšskou vládu Kurt Schmidt jako ministr říšského hospodářství. Dalšími stranami smlouvy byli sionističtí zástupci

¹⁰⁵ <http://www.taz.de/!852827/>

¹⁰⁶ SAUL FRIEDLÄNDER. AUS DEM ENGL. ÜBERS. VON MARTIN PFEIFFER. Das Dritte Reich und die Juden die Jahre der Verfolgung 1933 - 1939 ; die Jahre der Vernichtung 1939 - 1945. Gesamtausg. München: Dt. Taschenbuch-Verl, 2008, str. 76

z Německa a Palestiny. Smlouva dávala Židům právo na odchod ze země s možností získat část svého jmění pro další život v Palestině.

Mechanismus celé transakce vypadal tak, že hodnota majetku zanechaného v říši, po odečtení daně za opuštění říše (*Reichsfluchtsteuer*), byla vložena do fondu vedeného při Anglo-Palestinské bance. Německo vyvezlo zboží v této hodnotě do Palestiny a inkasovalo za něj z fondu peníze. Palestinští importéři za dovezené zboží zaplatili rovněž fondu, který je v palestinských librách vyplatil nově příchozím Židům, kteří ve své nové domovině získali alespoň část svého původního majetku. Zmíněná daň činila 25%.

Ha'avara znamenala jednoznačné zisky pro Třetí říši. Nezanedbatelný daňový výnos, růst exportu zboží a z něho plynoucí hospodářský růst. Dále odchod nechtěného a nenáviděného obyvatelstva. Výši zisku vysídlenců ukázaly až události následujících let, na 60 000 německých Židů zachránilo své životy a mohli si tak zajistit minimální základní existenci.

7.2 Čtyřletý plán

V září 1936 zveřejnil vůdce na říšském stranickém sjezdu záměr vyhlásit čtyřletý plán. V jeho proklamacích to nebyl úplně nový prvek. Použil ho již před volbami v roce 1933, když požadoval čtyři roky, aby skoncoval s nezaměstnaností.¹⁰⁷ Osmnáctého října nařídil Adolf Hitler čtyřletý plán k provedení (*Verordnung zur Durchführung des Vierjahresplanes*). Nařízení je psáno v první osobě a Hitler v něm požaduje pro účely realizace jednotnost německého lidu a pevné sjednocení relevantních kompetencí ve straně a ve státě. Provedení čtyřletého plánu bylo Hitlerem přeneseno jmenovitě na předsedu pruské vlády Hermanna Göringa, který za tím účelem vydával prováděcí předpisy a stal se tak číslem jedna německého hospodářství.

Zatímco některé zdroje udávají nacistickou inspiraci v pětiletých plánech Sovětského svazu, lze nalézt řadu odchylek jak v cílech, tak i postupech. Společný oběma programům je však jistojistě pevně daný časový rámeček. Plán stanovuje dva základní cíle:

¹⁰⁷ <http://www.zeit.de/1980/10/die-jahre-danach>

1. Německá armáda musí být během čtyř let schopná válečného nasazení
2. Německé hospodářství musí být během čtyř let schopné vést válku

Nutnou podmínku hospodářské připravenosti spatřovali Hitler s Göringem v nezávislosti a soběstačnosti německého hospodářství, zejména co se surovin týče. „Toho se mělo docílit zavedením přidělového systému surovin, řízenou distribucí pracovních sil, usměrňováním spotřeby, investicemi podle zbrojních hledisek i kontrolou mezd a cen. Ukazatele tohoto plánu byly přesto splněny jen v dílčích oblastech: důvodem byl chaos v kompetencích a celková byrokratizace.“¹⁰⁸ Soběstačnost hospodářství se stala ústředním tématem nejen proto, že německý dovoz převyšoval násobně vývoz a zásoby zlata a deviz se během let ztenčily na 75 milionů říšských marek,¹⁰⁹ ale zejména proto, že vedení války by se stalo závislé na zdrojích, jejichž dodávky mohly kdykoli skončit. Požadavek na autarkii proto vychází ze základního předpokladu, že „*střet s Ruskem je nevyhnutelný*“ (Göring, před zasedáním vlády 4. září 1936¹¹⁰). „Z hlediska proměny hospodářských struktur plán nezavedl příslušná opatření, stát přímo nezasahoval do řízení hospodářství, ale zajistil si řadu práv, kterými mohl toto řízení usměrňovat. Jedinými přímými zásahy bylo založení několika veřejných podniků, z nichž mezi nejdůležitější se řadily Závody Hermanna Göringa, velká společnost pro zpracovávání železné rudy a rozvoj hutnictví. Po schválení čtyřletého plánu už nebylo zásadními změnami do hospodářského aparátu zasahováno.“¹¹¹

Memorandum Adolfa Hitlera doprovázející vznik čtyřletého plánu, jež se stalo součástí soudního spisu během norimberského válečného procesu, obsahuje vedle poznámek k čtyřletému plánu i nástin záměru na legislativní zakotvení kolektivní židovské viny, když Hitler píše, že považuje za nutné přijmout „zákon, který učiní veškeré židovstvo zodpovědné za všechny škody, které způsobuje skrze zločiny jednotlivců německému hospodářství a tím německému lidu“ (*ein Gesetz, das das*

¹⁰⁸ BEDÜRFTIG, Friedemann. Třetí říše a druhá světová válka: lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2004. Obzor (Prostor), str. 74

¹⁰⁹ KIEFFER, Fritz. Judenverfolgung in Deutschland - eine innere Angelegenheit?: internationale Reaktionen auf die Flüchtlingsproblematik, 1933-1939. Stuttgart: Franz Steiner, c2002. Historische Mitteilungen (Ranke-Gesellschaft), str. 70

¹¹⁰ tamtéž

¹¹¹ MINERBI, Alessandra, FLORANI, Flavio (ed.). Nacismus. Praha: Levné knihy, 2007, str. 76 a 77

*gesamte Judentum haftbar macht für alle Schäden, die durch einzelne Exemplare dieses Verbrechertums der deutschen Wirtschaft und damit dem deutschen Volke zugefügt werden).*¹¹²

O dva roky později nařízení položilo základ pro vydání několika předpisů, jejichž účelem bylo zejména ekonomické omezení a represe vůči židovskému obyvatelstvu. To ale neznamená, že v období označeném jako II. fáze nebyla přijímána žádná diskriminační opatření směřující proti židovstvu. I nadále docházelo k vylučování Židů až na úplný okraj společnosti. „Od března 1936 si nemohly židovské rodiny zažádat o příspěvky na větší počet dětí, od července nesměli pracovat jako stavební inženýři, od ledna 1937 nesměli obchodovat s dobytkem a například od února bylo židům zakázáno držet loveckou povolenku.“¹¹³

Jako trest za vraždu Wilhelma Gustloffa, nacistického agenta ve Švýcarsku, v únoru 1936 židovským studentem medicíny Davidem Frankfurterem, přednesl Adolf Hitler v září téhož roku program zaměřený na „speciální diskriminační daňové zátěže Židů.“¹¹⁴ Zprvu byl program oddálen a později již nedošlo k jeho realizaci, avšak určitá daňová znevýhodnění v neprospěch Židů zavedena byla.

¹¹² http://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1955_2_5_treue.pdf

¹¹³ BURLEIGH, Michael a Wolfgang WIPPERMANN. Rasistický stát: Německo 1933-1945. Vyd.1. Praha:Columbus, 2010, str.89

¹¹⁴ *ibidem*, str. 90

8 Třetí fáze: léta 1938-1941

Jestliže léta 1936 a 1937 bývají z hlediska vydávání protizidovských zákonů označována jako „tichá léta“,¹¹⁵ pak lze říci, že rok 1938 je pravým opakem. Antisemitské nálady v celé říši se stupňují a koncem roku vyústí k první faktické záměrné a plánované likvidaci desítek Židů.

8.1 Zákony týkající se označování Židů

Počátkem ledna 1938 byl přijat zákon o změně křestního jména a příjmení (*Gesetzes über die Änderung von Familiennamen und Vornamen*). Ustanovení §12 zmocňuje ministra vnitra k vydávání předpisů o vedení a změně křestních jmen. Dle prvního prováděcího nařízení k zákonu byla změna zpoplatněna a to až do výše 500 říšských marek v případě křestního jména a 2 000 říšských marek v případě změny příjmení. Za určitých okolností mohl být poplatek ještě navýšen až o polovinu.

Druhé nařízení k provedení zákona o změně křestního jména a příjmení (*Zweite Verordnung zur Durchführung des Gesetzes über die Änderung von Familiennamen und Vornamen*) ze 17. srpna 1938 stanovilo v prvním paragrafu, že Židé mohou užívat pouze ta jména, která jsou obsažena ve směrnici ministra vnitra. V případě, že některý z židovských státních příslušníků užíval jméno, které nebylo stanoveno směrnicí, musel dodatečně přijmout od 1. ledna 1939 další křestní jméno, u mužů šlo o jméno Israel, u žen se jednalo o jméno Sara. Osoby, jež musely dodatečně přijmout další jméno, byly povinny tuto skutečnost do 6 měsíců od vzniku povinnosti oznámit matričnímu a policejnímu úřadu příslušnému dle místa pobytu povinného.

O den později, tj. 18. srpna 1938, byla vydána směrnice o vedení křestních jmen (*Richtlinien über die Führung von Vornamen*). Dle směrnice neněmecká křestní jména mohla být dávana dětem německých státních příslušníků jen tehdy, pokud k tomu existoval zvláštní důvod. Za neněmecká se nepovažovala taková jména, která nebyla německá původem, ale staletí se používala a bylo na ně nahlíženo jako na německá,

¹¹⁵ tamtéž, str. 89

např. Hans, Peter, Julius, Joachim, Elizabeth, Maria, Sophie, Charlotte atd. Naopak neněmeckými jmény byly dle předpisu taková jména, která byla v Německu nezvyklá nebo nepoužívaná, jako např. Björn, Sven, nebo Ragnhild. Židé německé státní příslušnosti a bez příslušnosti mohli užívat jen taková jména, která byla uvedena v příloze. Příloha obsahovala asi 185 mužských a 92 ženských křestních jmen. Jednalo se např. o jména Abel, Ariel, Baruch, Nathan, Bela, Nacha, Rachel nebo Rebekka.

8.2 Likvidace ekonomické síly Židů

V první polovině roku 1938 se nacistická státní moc zaměřila na daňovou problematiku v její důchodové i majetkové oblasti, neboť tušila, že účinek opatření nutících židovské obyvatelstvo zanechat svůj majetek v Německu a emigrovat se již vyčerpal. Následující opatření cílí tedy na ty, kdo se rozhodli setrvat. V únoru dochází k daňovým znevýhodněním Židů na základě zákona o dani z příjmu (*Einkommensteuergesetz*),¹¹⁶ protože pro účely daňového zvýhodnění závislého na počtu dětí se měl za dítě výhradně potomek nežidovský.

O měsíc později ztratily židovské kulturní spolky a jejich svazy postavení subjektu veřejného práva a byly přeměněny na spolky práva občanského.

Významným opatřením bylo nařízení o ohlašování židovského majetku z 26. dubna 1938 (*Verordnung über die Anmeldung des Vermögens von Juden*). V souladu s ustanovením §1 musel každý Žid nechat ocenit a ohlásit svůj souhrnný vnitrozemský a zahraniční majetek podle stavu ke dni, kdy vstoupilo nařízení v platnost. Povinnost Židů cizích státních příslušností se vztahovala pouze na majetek na území říše. Oceňovací a nahlašovací povinnost se vztahovala také na osoby německé krve žijící ve svazku se Židem. Z povinnosti byly vyňaty movité věci určené výlučně k osobní potřebě s výjimkou luxusních předmětů. Dále se povinnost nevztahovala na Židy, jejichž majetek nepřevyšoval v souhrnné hodnotě částku 5 000 říšských marek. V případě porušení nařízení hrozil trest v podobě peněžité pokuty, odnětí svobody až na 10 let, nebo konfiskace veškerého majetku.

¹¹⁶ Úplný název zákona zní : Gesetz zur Änderung des Einkommensteuergesetzes

V březnu 1938 byl přijat zákon o zbraních (*Waffengesetz*), podle nějž povolení vyrábět zbraně měli jen němečtí občané žijící na území Německa. Povolení nesmělo být uděleno, pokud žadatel a obchodní nebo technické vedení živnosti, nebo kterýkoliv z jeho členů byl Žid.

V říjnu 1938 bylo přijato nařízení o židovských cestovních pasech (*Verordnung über Reisepässe von Juden*). Nařízení vyslovilo neplatnost všech cestovních pasů Židů, kteří pobývali na území říše, a stanovilo povinnost vlastníkům těchto pasů odevzdat tyto pasovým úřadům příslušným dle místa bydliště, a to do dvou týdnů od právní moci předpisu. Dále nařízení stanovilo, že platnosti cestovní doklady znovu nabydou, pokud je pasový úřad opatří označením určeným ministrem vnitra. Tímto označením se později stalo červené písmeno „J“ (*Jude*).

8.3 Křišťálová noc

Křišťálová noc (*Kristallnacht*) je označení protižidovského pogromu v noci z 9. na 10. listopadu 1938. Té noci členové SS a SA po celé říši zapalovali židovské synagogy, ničili výlohy židovských podniků, a dokonce došlo k fyzické likvidaci několika desítek židovských obyvatel. Zavražděno bylo asi 91 Židů a dalších více než 30 000 jich bylo zatčeno a deportováno do koncentračních táborů. V popel se proměnilo asi 1 000 synagog a téměř 8 000 židovských obchodů bylo poničeno.¹¹⁷ Mimo to Židé museli čelit ponižení v podobě předčítání některých částí *Mein Kampf* či zpívání nacistické hymny.

V říjnu 1938 bylo z Německa vyhnáno okolo 12 000 polských Židů.¹¹⁸ Jejich majetek zabavil stát s výjimkou toho, co jim bylo umožněno vzít s sebou, avšak každému bylo povoleno pouze jedno zavazadlo. Polsko přijalo pouhé 4 000 osob a ostatní ve strachu čekali na hranicích, co s nimi bude dál. Herschel Grynszpan žijící v Paříži byl členem rodiny, která byla takto nuceně vyhnána ze svého obydlí. V listopadu dostal od své sestry dopis, v němž jej informuje o nastalé situaci.

¹¹⁷ GILBERT, Martin. Křišťálová noc: předehra záhuby. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2007, str. 11

¹¹⁸ tamtéž, str. 21

Rozzuřený Grynszpan si krátce na to opatřil zbraň a v pondělí 7. listopadu se vydal na německou ambasádu. Objektem jeho vzteku měl být velvyslanec, ale vrátný jej poslal do kanceláře třetího tajemníka Ernsta von Ratha. V kanceláři na Ratha pětkrát vystřelil, a přestože jej zasáhly jen dvě kulky, následkům svého zranění o několik hodin později v nemocnici podlehl. Tento skutek se stal nacistům záminkou pro další vlnu šikany a represí na židovském obyvatelstvu, vlnu mnohem vyšší a ničivější než ty předchozí.

Zdůvodnit novou kvalitu povahy pronásledování Židů, která se měnila ze sociálního vyloučení, zbavení politických práv a finančních postihů na útoky proti zdraví a životu, měl ministr propagandy Goebbels. Ten ve svém antisemitském projevu vyzval k zakročení proti Židům ihned poté, co se na večírku starých bojovníků v mnichovské pivnici dozvěděl o smrti tajemníka Ratha.

8.4 Vyloučení Židů z hospodářského života

O dva dny později byly v reakci na Křišťálovou noc přijaty tři předpisy. Prvním z nich bylo nařízení o potrestání Židů německé státní příslušnosti (*Verordnung über eine Sühneleistung der Juden deutscher Staatsangehörigkeit*). Předpis ukládá Židům v prvním paragrafu peněžitou pokutu ve výši 1 miliardy říšských marek jakožto “trest” za nepřátelské chování namířené proti německému lidu a říši, čímž se naplnila Hitlerova teze o nutnosti zapracovat do zákona princip kolektivní viny.

Druhým předpisem je nařízení na obnovu vzhledu židovských obchodů (*Verordnung zur Wiederherstellung des Straßenbildes bei jüdischen Gewerbebetrieben*). Nařízení stanovilo, že všechny škody, které vznikly (v důsledku vzpoury lidu) na židovských obchodech a obydlích budou židovskými vlastníky a židovskými provozovateli živností okamžitě odstraněny, přičemž náklady na obnovení nesli vlastníci dotčených bytů a obchodů. Zároveň předpis stanovil, že uspokojené nároky na pojišťovny Židů budou připsány ve prospěch říše.

Třetím nařízením z 12. listopadu 1938 je nařízení o vyloučení Židů z německého hospodářského života (*Verordnung zur Ausschaltung der Juden aus dem deutschen Wirtschaftsleben*). Na základě nařízení bylo Židům zapovězeno provozovat od 1. ledna

1939 maloobchodní prodejny, zásilkové obchody, objednávkové sklady, jakož i samostatné provozování řemesla. Dále bylo od téhož dne zakázáno nabízet zboží nebo řemeslné výkony, propagovat je, nebo na ně přijímat objednávky, a to na trzích všeho druhu, veletrzích, nebo výstavách. Ustanovení §2 stanovilo, že žádný Žid nemůže být vedoucím podnikem, a pokud byl nějaký Žid v hospodářském podnikání činný jako vedoucí zaměstnanec, mohl být propuštěn ve lhůtě šesti týdnů.

Nařízením z 19. listopadu (*Verordnung über die öffentliche Fürsorge für Juden*) byli Židé v případě potřeby odkázáni na židovské instituce sociální péče. Zároveň předpis stanovil, že pokud by tyto instituce nemohly pomoc zajistit, zasáhne veřejná sociální péče. Poskytnuto bylo bydlení, strava, oblečení a nemocenská péče. V nutných případech byly pokryty náklady na pohřeb. Nařízení upravovalo formu pomoci pro churavé, jakož i těhotné a šestinedělky. Počátkem roku 1938 byla na charitě závislá asi pětina židovské populace.

Na základě policejního nařízení o vystupování Židů na veřejnosti (*Polizeiverordnung über das Auftreten der Juden in der Öffentlichkeit*) z 28. listopadu 1938 mohla být Židům uložena jistá místní a časová omezení. V praxi Židé nemohli vstupovat do určitých oblastí či se nemohli v konkrétní době objevovat na veřejnosti.

Během listopadových protižidovských pogromů nezůstalo jen u devastace židovského majetku, nýbrž nezřídka docházelo k jeho zadržování (motocykly, automobily), nebo jeho krádeži (cennosti, šperky). Úkolem zákonodárce a jeho snahou bylo ukončit divokou arizaci židovského majetku, pojmenovat tento stav a regulovat jej. Třetího prosince 1938 vstoupilo v platnost nařízení o použití židovského majetku (*Verordnung über den Einsatz des jüdischen Vermögens*). V prvním oddílu se předpis věnuje úpravě živnostenských podniků a stanovuje, že vlastníkům židovských živnostenských podniků může být uloženo podnik v určité lhůtě odprodat či postoupit, případně ukončit podnikání. Obsah pojmu „židovský podnik“ vymezuje třetí nařízení k zákonu o říšském občanství z 14. června 1938 (*Dritte Verordnung zum Reichsbürgergesetz*). Zároveň za účelem realizace odprodeje, postoupení nebo ukončení, případně za účelem dočasného pokračování živnosti, mohl být dosazen

správce podniku (*Treuhänder*). Správce ustanovený podle §2 byl zmocněn ke všem právním jednáním s podnikem souvisejícím a svou činnost byl povinen vykonávat s péčí řádného hospodáře. Podle ustanovení §4 doručením rozhodnutí o nasazení správce ztratil vlastník právo disponovat s majetkem živnostenského podniku. Toto právo bylo obnoveno v případě odvolání správce.

Druhý oddíl nařízení se věnuje podnikům polního a lesního hospodářství. Židům mohlo být v souladu s ustanovením §6 uloženo, aby v určené lhůtě postoupili zcela nebo zčásti svůj polní nebo lesní závod, nebo jiný polní nebo lesní majetek, nebo jiné vlastnictví pozemku. Napříště Židé nemohli nabývat pozemky, práva k pozemkům, ani jiné nemovité věci. K dispozici s takovými majetky potřebovali Židé do budoucna povolení. Ustanovení §10 zakotvuje předkupní právo ve prospěch Berlína.

Cenným papírům, akciím a listům se stálým úrokem se nařízení věnuje v § 11 a následujících. Tyto mohly být uloženy pouze v úschovnách, které byly označeny jako židovské. Dispozice s cennými papíry uloženými v židovských úschovnách, stejně jako vydání cenných papírů z těchto úschoven, vyžadovaly povolení říšského ministerstva hospodářství, nebo jím pověřeného úřadu.

Čtvrtý oddíl se zaměřuje na židovské vlastnictví šperků, cenností a uměleckých předmětů. Židům bylo zakázáno předměty ze zlata, platiny nebo stříbra, stejně jako drahokamy a perly získávat, dávat do zástavy, nebo se jich jinak zbavovat. Tyto předměty směly být získány jen říší zřízenými výkupními místy.

„Do konce roku 1938 bylo „arizováno“ odhadem nějakých 40 000 bytů a Židé museli žít ve stísněných, nezdravých podmínkách, které se hodily do krámu nacistické propagandě o mizerné hygieně Židů.“¹¹⁹ Počet židovských obchodů se od roku 1933 do dubna roku 1939 snížil asi o 86%, tedy zhruba 25 000 podniků bylo arizováno.¹²⁰

8.5 Další významné zákony

Hlad prudece se rozvíjejícího hospodářství po pracovní síle se nedařilo ukojit a v některých oblastech nedostatek práce schopného obyvatelstva ohrožoval splnění cílů vytyčených čtyřletým plánem. Přestože ve městech žily již na začátku roku 1938 desetitisíce Židů bez práce, jejich vyčlenění z německé společnosti bylo překážkou

¹¹⁹ BURLEIGH, Michael. Třetí říše: nové dějiny. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. Dějiny Evropy (Argo), str. 267

¹²⁰ tamtéž, str. 267

jejich dobrovolného pracovního nasazení. Impulsem ke zvýšení mobility pracovní síly měly být změny podmínek na trhu s ubytováním a tím další právní oslabení židovského obyvatelstva přicházející s přijetím zákona o nájemních poměrech se Židy z 30. dubna 1939 (*Gesetz über Mietverhältnisse mit Juden*). S přijetím zákona došlo k oslabení právní ochrany židovských nájemníků. V ustanovení §1 zákon stanovil, že židovský nájemník se nemůže dovolávat zákonné ochrany nájemníků, pokud pronajímatel nežidovského původu při výpovědi může dokázat skrze potvrzení obecního úřadu, že nájemníkům je zajištěno po ukončení stávajícího nájmu umístění jinam. To neplatilo, pokud byl Židem i pronajímatel. Nájemní smlouva mohla být druhu stranou kdykoliv vypovězena se zákonnou výpovědní lhůtou, pokud byl jednou stranou smlouvy Žid. S povolením obecního úřadu mohla být zákonná výpovědní lhůta zkrácena. V souladu se zněním §3 mohli Židé uzavírat podnájemní smlouvy pouze se Židy. Židé navíc byli povinni na požádání obecního úřadu přijmout Žida jako nájemníka nebo podnájemníka. V případě, že by taková nájemní či podnájemní smlouva byla ze strany povinného odmítnuta, může její obsah včetně určení výše úhrady určit obecní úřad. Prázdné či uvolněné prostory mohli Židé pronajímat pouze se souhlasem obecního úřadu.

Ve svém §7 se předpis věnuje smíšeným manželstvím a stanoví, že závisí-li užití tohoto zákona na tom, že nájemce nebo pronajímatel je Žid, platí pro případy smíšeného manželství nájemce nebo pronajímatele následující:

1. předpisy se nepoužijí, pokud je žena Židovka. Totéž platí, pokud má potomky z manželství, i když manželství už netrvá
2. pokud je muž Žid a neexistují manželští potomci, pak se použijí předpisy bez ohledu na to, jestli muž nebo žena jsou pronajímatelem, nebo nájemcem
3. potomci, kteří se mají za Židy, se neberou v úvahu.¹²¹

Nově přijímaná opatření ve formě ministerských výnosů a policejních nařízení regulovala ve stále větším detailu všední život Židů v soukromí i na veřejnosti. Od července roku 1938 nesměly být žádné ulice pojmenovávány po Židech. V listopadu 1938 zakázal ministr vnitra vlastnit Židům poštovní holuby. Později byl vydán zákaz vysedávání na lavičkách v parku, vlastnit řidičský průkaz či rádiový vysílač. Stále se

¹²¹ srv.: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=dra&datum=19390004&seite=00000864&zoom=2>

prodlužoval seznam míst, kam měli Židé zapovězený vstup.

Mnoho Židů však považovalo za největší ponížení povinnost nosit žlutou hvězdu. Tato povinnost byla zakotvena policejním nařízením ze dne 1. září 1941 (*Polizeiverordnung über die Kennzeichnung der Juden*). Nařízení v prvním paragrafu zakazuje Židům starším šesti let ukazovat se na veřejnosti bez židovské hvězdy. Dále podrobně popisuje, jak hvězda musí vypadat. Jde o šesticípou hvězdu velikosti dlaně ze žluté látky obtaženou černou barvou s černým nápisem „Jude“. *„Žlutá barva symbolizuje mor a karanténu a již ve středověku identifikovala Židy. Žlutá barva byla barvou závisti a žluči v krvi.“*¹²² Hvězda musí být pevně přišita k oděvu na levé straně prsou.

Dle ustanovení paragrafu 2 je Židům nadále zakázáno opouštět území své obce bez povolení místního policejního úřadu stejně jako nosit odznaky, řády a vyznamenání. V případě porušení nařízení hrozil peněžitý trest až do výše 153 říšských marek, případně trest odnětí svobody až na 6 týdnů. Předpis však obsahoval i výjimky ze stanovených pravidel. Povinnosti zakotvené v prvním a druhém paragrafu se nevztahovaly na židovské manželky žijící ve smíšených manželstvích, pokud z takového manželství pochází potomci, kteří nejsou považováni za Židy, a to i tehdy, jestliže manželství již netrvá, nebo pokud jediný syn padl v současné válce. Další výjimka byla stanovena pro židovské manželky v bezdětných smíšených manželstvích během trvání manželství.

Nařízení tak napomohlo k okamžitému rozpoznání, kdo je Žid, a kdo ne, což v mnoha případech nebylo na první pohled nikterak zřejmé. Se zavedením označení všech Židů v podobě Davidovy hvězdy se Židé dennodenně setkávali se stále se stupňujícím ponižováním ze strany ostatního obyvatelstva. *„Filolog Victor Klemperer dojemně vylicil ponižování, které s sebou nošení „hvězdy“ neslo:*

*„Obyčejný, dobře vypadající muž přede mne předstoupil se svým malým synkem, kterého držel za ruku, a řekl: „Podívej, Horste, tenhle taky za všechno může ...“
Šel jsem dál, aby mi neujela tramvaj, ve které mohu ale stejně jenom stát na plošince a*

¹²² BURLEIGH, Michael a Wolfgang WIPPERMANN. Rasistický stát: Německo 1933-1945. Vyd. 1. Praha: Columbus, 2010, str.98

jet v ní mohu jen tehdy, když musím do továrny, která se nachází dále než šest kilometrů od mého bydliště. Navíc plošina musí být oddělena od vnitřku vozu, a pokud není, nemohu jet. Je pozdě a já se chci svézt, a když se nedostanu včas do práce, mistr mě může nahlásit gestapu. Někdo mě táhne a já slyším: „Běž pěšky, je to zdravější!“ Důstojník SS se mi směje do obličeje, ale netváří se krutě, jen se baví, stejně jako když člověk trošku škádlí svého psa ...“¹²³

Ne všichni němečtí občané však sdíleli oficiální protizidovskou linii a někteří zaujíмали negativní postoj zejména k prostředkům jejího prosazování. Victor Klemperer dále ve svých vzpomínkách uvádí:

„Elegantní šedovousý muž přešel přes ulici, hluboce se poklonil a podal mi ruku se slovy: „Vy mě neznáte, ale musím Vám říct, že tyto metody odsuzuji.“ Stěhovák, kterého jsem si oblíbil při našich dvou stěhováních, najednou stál přede mnou na Freiburger Strasse a mohutně mi trásl rukou svými mohutnými tlapami a šeptal tak, že by to slyšeli až na Fahrdammu: „Ted' se, profesore, nesmíte vzdát. Brzy ti zatracení lotři stejně skončí!“¹²⁴

Utlačování židovského obyvatelstva pokračovalo i po roce 1942 prostřednictvím mnohdy absurdních opatření. Počátkem roku 1942 bylo Židům zakázáno používat veřejné telefony, několik dnů poté zakázal ministr propagandy Goebbels Židům kupovat noviny a časopisy. Od března nesměli používat veřejnou dopravu, pokud jim nebylo vydáno zvláštní povolení. Od patnáctého května 1942 bylo Židům zakázáno chovat domácí zvířata. Dokonce zvířata, která doposud patřila Židům, nemohla být předána do jiných rukou, ale musela být utracena. O měsíc později se židovské domácnosti musely zbavit veškerých elektrických přístrojů. Šlo převážně o kuchyňská zařízení či kamery nebo dalekohledy. Druhého září vydalo ministerstvo výživy pokyn, dle kterého nesmělo být Židům přístupné maso, mléko, bílé pečivo nebo tabák. Z tohoto omezení nebyli vyňati ani nemocní lidé či těhotné ženy.

¹²³ BURLEIGH, Michael a Wolfgang WIPPERMANN. Rasistický stát: Německo 1933-1945. Vyd. 1. Praha: Columbus, 2010, str.98

¹²⁴ tamtéž str. 99

9 Konečné řešení židovské otázky

Nacističtí představitelé se nespokojili s „pouhým“ vytlačováním Židů z veřejného života a zánikem jejich občanských a politických práv. Diskriminační zákony vydávané v Německu ve třicátých letech postupně začaly platit i na územích, která Němci obsadili po vypuknutí druhé světové války. Stejně jako byli němečtí Židé zbavováni svého majetku, dělo se tak i Židům žijícím na území Polska, Nizozemska, Francie, Slovenska, Maďarska, nebo Rumunska.

Adolf Hitler v mnoha svých veřejných vystoupeních hlásal vyhlazení veškerého židovstva. V jednom z rozhovorů z roku 1922 prohlásil: *„Až budu skutečně u moci, mým prvním a hlavním úkolem bude vyhlazení Židů. Jakmile k tomu dojde, nechám postavit řady šibenic – například na Marienplatzu v Mnichově – a další v ulicích uprostřed dopravního ruchu. Židé budou věšeni hromadně a zůstanou viset, i když budou vydávat odporný zápach. Budou viset tak dlouho, dokud to dovolí zásady hygieny. Až budou odvázáni, jejich místo zaujmou další, a tak to půjde dál, dokud nebude vyhlazen poslední Žid v Mnichově. Ostatní města učiní přesně totéž, až bude celé Německo zbaveno všech Židů.“*¹²⁵

Ve svém projevu u příležitosti šestého výročí převzetí moci před Říšským sněmem dne 30. ledna 1939 Hitler věstil před publikem: *„Chci dnes opět být prorokem: Pokud by se mezinárodnímu finančnímu židovstvu uvnitř Evropy i mimo ni podařilo uvrhnout národy ještě jednou do světové války, potom výsledkem nebude bolševizace Země, a tím vítězství židovstva, nýbrž zničení židovské rasy v Evropě.“*¹²⁶

A přesto, že davy jeho sympatizantů nadšeně aplaudovaly při každé zmínce o likvidaci světového židovstva jako největšího nepřítele německého národa a lidu, účast na listopadových pogromech a akcích dřívějších i pozdějších byla omezená a k násilnému antisemitskému jednání se uchýlovala jen malá část obyvatelstva. Dokonce ani oddíly SA nenásledovaly bezvýhradně stranické pokyny ke Křišťálové noci.

¹²⁵ CAWTHORNE, Nigel. Historie SS: Hitlerovy neslavné legie smrti. 1. vyd. Praha: Brána, 2011, str. 149

¹²⁶ KRYL, Miroslav. Rasismus, antisemitismus, holocaust. 1. vyd. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, str. 138

„Většina historiků se shoduje v názoru, že převážná část německé veřejnosti a dokonce i členů NSDAP neměla jasno v tom, že půjde o fyzickou likvidaci židovských obyvatel.“¹²⁷

9.1 Plán Madagaskar

Plán Madagaskar vytvořili v červenci a srpnu roku 1940 úředníci Ministerstva zahraničních věcí ve spolupráci s úředníky Hlavního říšského bezpečnostního úřadu. Jeho podstatou byl odsun Židů na Madagaskar a vytvoření židovské kolonie. Plán se vztahoval celkově na asi čtyři milióny Židů, kteří žili v té době na území Německé říše s připojenými územími a na územích dobytých ve válce ovládaných armádou a oddíly SS. Ze závěru posudku vypracovaného geologem Friedrichem Schumacherem bylo patrné, že Madagaskar je z hlediska výskytu nerostných surovin bezvýznamný a tedy vhodný k zamýšlenému účelu. Z posudku dalších expertů vyplynulo, že na Madagaskaru může žít vedle místních obyvatel dalších více než šest miliónů Židů.

Reinhard Heydrich deportaci Židů na Madagaskar zdůvodňoval tak, že: *„Židé k nám kvůli našemu rasovému stanovisku zaujímají nepřátelský postoj. V Říši nám tedy nejsou zhola k ničemu. Musíme je odstranit. Biologická likvidace (biologische Vernichtung) by však nebyla důstojná německého lidu, coby kulturního národa. Uděláme to tedy tak, že po konečném vítězství našim nepřátelům nakážeme, aby Židy i s jejich saky paky naložili na své námořní lodi a odvezli je na Madagaskar, nebo kam budou chtít.“*¹²⁸ Himmler rovněž doufal, že deportací Židů na Madagaskar, případně do jiné kolonie, *„pojmem Žid jednou pro vždy zmizí z povrchu zemského.“*¹²⁹ K uskutečnění plánu Madagaskar však nikdy nedošlo.

¹²⁷ KRYL, Miroslav. Rasismus, antisemitismus, holocaust. 1. vyd. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, str. 142

¹²⁸ ALY, Götz. "Konečné řešení": přesun národů a vyhlazení evropských Židů. Vyd. 1. Praha: Argo, 2006. Historické myšlení, str. 11

¹²⁹ tamtéž, str. 89

9.2 Konference ve Wannsee

V červenci roku 1941 byl šéfu Hlavního úřadu říšské bezpečnosti Reinhardu Heydrichovi svěřen úkol vypracovat kompletní program obsahující „organizační, technické a materiální kroky“¹³⁰ potřebné k vyřešení „židovské otázky“. Za účelem projednání Heydrichových plánů byla na úterý 20. ledna 1942 svolána konference do budovy Mezinárodní kriminální ústředny nedaleko Berlína u jezera Wannsee. Konference byla dvakrát odložena, nejprve z konce listopadu 1941, podruhé z počátku prosince. Ke každé pozvánce Heydrich přiložil své pověření od Hermana Göringa z července 1941. Zasedání se zúčastnilo 15 státních úředníků v čele s předsedajícím Reinhardem Heydrichem. Mezi zúčastněné patřili:

Dr. Wilhelm Stuckart - tajemník Říšského ministerstva vnitra

Dr. Erich Neumann – tajemník Úřadu zplnomocněnce za čtyřletý plán

Dr. Roland Freisler – tajemník Říšského ministerstva spravedlnosti

Dr. Josef Bühler – tajemník Úřadu Generálního gouvernementu v Krakově

Martin Luther - podtajemník Ministerstva zahraničí

Gerhard Klopfer – tajemník stranické kanceláře NSDAP

Friedrich Wilhelm Kritzinger - tajemník Říšského kancléřství

Otto Hofmann – šéf Hlavního úřadu pro otázky rasy a osidlování

Heinrich Müller – šéf Gestapa, Hlavní úřad pro říšskou bezpečnost

Adolf Eichman - ředitel Hlavního úřadu pro bezpečnost Říše

Dr. Eberhard Schöngarth – velitel Bezpečnostní policie a Bezpečnostní služby Krakov

Dr. Rudolf Lange – velitel Bezpečnostní policie a Bezpečnostní služby pro Lotyšsko

Dr. Alfred Mayer – tajemník Říšského ministerstva pro okupovaná východní území

Dr. Georg Leibbrandt – tajemník Říšského ministerstva pro okupovaná východní území.

Při zahájení konference Heydrich oznámil, že vůdčí úloha týkající se realizace „židovské otázky“ bude soustředěna v rukou SS. Rovněž přítomným zdůraznil své zmocnění k přípravě „konečného řešení židovské otázky“ (*Endlösung der*

¹³⁰ BURLEIGH, Michael a Wolfgang WIPPERMANN. Rasistický stát:Německo 1933-1945. Vyd.1. Praha:Columbus, 2010, str.71

Judenfrage). Dále vytyčil cíle setkání, tedy nalézt metody a prostředky a shodnout se na postupu při „vytlačení Židů z jednotlivých oblastí života německého národa“ a „vytlačení Židů z životního prostoru německého národa.“¹³¹

Původní myšlenkou byla deportace Židů na východ za účelem výkonu nucených prací. Židé se měli podílet zejména na stavbě silnic a vysušování močálů. Pochopitelně se počítalo s tím, že většina z nich fyzickou zátěží neustojí a zemře na následky vyčerpání. S přeživšími, kteří představovali „přirozený výběr“, se mělo „vhodně naložit“. Termín „vhodně naložit“ však neznamenal propuštění do běžného života, ale spíše fyzickou likvidaci. Heydrich se totiž obával množení těchto nejsilnějších jedinců a tím „znovu povstání židovské rasy“¹³². Předpoklad, že se ve skutečnosti mělo jednat o jejich usmrcení, potvrdil Adolf Eichmann při policejním výslechu v Jeruzalémě, po únosu z argentinského Buenos Aires z 22. května 1960.¹³³

Židé měli být převezeni vlakem do přestupních, tzv. „průchozích ghet“¹³⁴ (*Durchgangsghettos*) a dále deportováni směrem na východ. Z nucených prací byli vyloučeni Židé starší 65 let, tito měli být odvezeni do „ghetta pro staré“,¹³⁵ kterým měl být Terezín. Do Terezína by byli rovněž posláni Židé s válečnými vyznamenáními Železného kříže I. třídy a těžkými zraněními z války. Samotná příprava jakož i dohled nad průběhem vystěhování byla svěřena Říšské ústředně pro židovské vystěhovalce založené v lednu 1939.

Část konference se věnovala pravidlům, jak z hlediska konečného řešení zacházet s míšenci prvního a druhého stupně a s manžely žijícími ve smíšených manželstvích. Bylo stanoveno, že míšenci prvního stupně jsou postaveni naroveň Židům. To neplatilo pro osoby, jež uzavřely manželství s příslušníkem německé krve, z něhož vzešli potomci. Tito potomci, tj. míšenci druhého stupně, měli stejné postavení

¹³¹ ROSEMAN, Mark. Setkání ve vile u jezera: konference ve Wannsee a konečné řešení židovské otázky. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003, str. 134

¹³² BURLEIGH, Michael a Wolfgang WIPPERMANN. Rasistický stát: Německo 1933-1945. Vyd. 1. Praha: Columbus, 2010, str. 106

¹³³ <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1338149-architekt-holokaustu-eichmann-se-do-rukou-spravedlnosti-dostal-az-15-let-po-valce>

¹³⁴ SEEMANN, Richard. Cesta do Wannsee: konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí. 1. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008, str. 103

¹³⁵ tamtéž, 103

jako Němci. Výjimka se dále vztahovala na Židy, kterým bylo doposud zákonem umožněno pracovat na vybraných pozicích ve státní službě.

V případě míšenců druhého stupně ne vždy platilo, že by se nacházeli ve stejném postavení jako Němci. Toto privilegium se nevztahovalo na míšence druhého stupně, jehož oba rodiče byli míšenci, tzv. „bastardní“ manželství,¹³⁶ a dále na osoby, které jednak na první pohled vypadají jako Židé, nebo se cítí býti Židy či se jako Židé chovají.

Co se smíšených manželství týče, hlavním kritériem bylo, zda je manželství bezdětné, nebo se za trvání manželství děti narodily. V případě bezdětných manželství byl židovský míšenec „evakuován“ bez dalšího. Pakliže z manželství vzešli míšenci druhého stupně, záleželo, zda byli postaveni naroveň Němcům, či Židům. Ve druhém případě byli posláni do koncentračních táborů společně s míšenci prvního stupně.

Aby byla přiznána výjimka z důvodu zásluhy, muselo se jednat výlučně o zásluhu míšence, nikoli jeho manžela, nebo rodiče, již jsou německé krve. Každý jednotlivý případ měl být prověřen a při jakékoli pochybnosti bylo přiznání výjimky odepřeno. Podmínkou pro vynětí z deportace byla sterilizace, aby se zamezilo dalšímu míšení rasy a „míšenecký problém tím byl jednou pro vždy odstraněn.“¹³⁷ Na míšence, jenž se podrobil „dobrovolné“ sterilizaci, se nadále nevztahovala některá omezení, kterým byl doposud podroben.

V souvislosti se stanovováním výjimek namítali někteří účastníci přílišnou administrativní zátěž jednak s jejich vyřizováním a rovněž s prováděním sterilizací, neboť měli za to, že Žid postavený před volbu sterilizace či deportace, zvolí jednoznačně sterilizaci.

Výsledkem asi dvouhodinové konference byla dohoda o systémové fyzické likvidaci veškerého židovstva jako celku. Likvidace se týkala více než jedenácti

¹³⁶ ROSEMAN, Mark. Setkání ve vile u jezera: konference ve Wannsee a konečné řešení židovské otázky. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003, str. 140

¹³⁷ tamtéž, str. 140

miliónů¹³⁸ Židů žijících v Evropě včetně žen a dětí, jejichž zabíjení Heinrich Himmler odůvodnil: „z dětí by vyrostli mstitelé svých otců. A aby mstitelé nemohli vyrůst ani z dětí ještě nenarozených, musí být zabity i židovské matky, všichni Židé bez rozdílu.“¹³⁹ Zajímavé je, že během konference pojem „vyhlazení“ či „likvidace“ ani jednou nezazněl. Namísto toho se užíval termín „evakuace“.

V roce 1947 Američané našli v budově ministerstva zahraničních věcí dokument s nápisem „*Geheime Reichsache*“, neboli „Tajná říšská záležitost.“¹⁴⁰ Po prostudování zjistili, že se jedná právě o zápis o průběhu schůze ve vile u jezera Wannsee z ledna 1942. Z původních třiceti zápisů se dochoval pouze tento jediný opatřený číslem 16. Mnoha historikům dodnes není jasný skutečný význam konference. Vzhledem k tomu, že k fyzické likvidaci Židů docházelo již od konce roku 1941 například na území dnešního Polska, Lotyšska nebo Běloruska, nelze zasedání považovat za rozhodující okamžik z hlediska židovského holocaustu. Mnoho z nich přisuzuje konferenci menší význam i z důvodu absence samotného vůdce a považují zasedání spíše za individuální snahu Reinharda Heydricha zdůraznit důležitost vlastního postavení.

Pátrání po vhodném technickém řešení hromadné likvidace osob k ní určených vedl Adolf Eichmann v táboře *Auschwitz-Birkenau*. Po rozhovorech s velitelem tábora dospěl k přesvědčení, že nejvhodnějším řešením budou stálé plynové komory. O nejvhodnějším plynu ještě nebyl přesvědčen. Inspirací pro způsob vyhlazování se stala Akce T4, známá rovněž pod názvem „*Euthanasie*“. Akce pojmenovaná podle adresy *Tiergartenstraße 4*, na které sídlilo vedení odpovědné za její provedení. Podstatou bylo masové vraždění duševně nemocných jedinců převážně za pomoci plynu (oxidu uhelnatého), ojediněle injekcí. Právním základem tohoto vyvražďování byl stručný dopis Adolfa Hitlera adresovaný Karlu Brandtovi¹⁴¹ a Philippu Bouhlerovi.¹⁴²

¹³⁸ COLLOTTI, Enzo. Hitler a nacismus. 1. vyd. Přeložil Josef HAJNÝ. Praha: Columbus, 1996, str. 131

¹³⁹ Židé - dějiny a kultura. 1. vyd. V Praze: Židovské muzeum, 1997, str. 56

¹⁴⁰ ROSEMAN, Mark. Setkání ve vile u jezera: konference ve Wannsee a konečné řešení židovské otázky. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, str. 9

¹⁴¹ Karl Brandt byl jedním z blízkých lékařů Adolfa Hitlera, jenž se podílel na lékařských pokusech v koncentračních táborech, za což byl v srpnu 1947 odsouzen k trestu smrti a o necelý rok později popraven.

Na konci srpna 1941 v rámci experimentu s nasazením Cyklonu B zavraždil velitel koncentračního tábora Rudolf Höß v Osvětimi stovky sovětských zajatců. Koncem února 1942 "bylo provedeno první pokusné hromadné zabíjení plynem z výfukových motorů ve vyhlazovacím táboře *Belžec*."¹⁴³ Do konce války bylo plynem zavražděno na šest milionů židovských dětí, žen a mužů.

¹⁴² Philipp Bouhler byl úředník, jeden z prvních členů NSDAP. Společně s Karlem Brandtem jim bylo svěčeno uskutečnění programu euthanasie.

¹⁴³ KRYL, Miroslav. Rasismus, antisemitismus, holocaust. 1. vyd. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, str. 171

10 Pronásledování Romů

10.1 Situace v předhitlerovském Německu

Jak jsem se již výše zmiňovala, Židé nebyli jediným terčem rasistické politiky uplatňované v Říši. Další etnickou skupinou považovanou za méněcennou, a z toho důvodu pronásledovanou, byli Romové, kteří se rovněž nevyhnuli vytlačování na okraj německé společnosti a později absolutnímu vyloučení. Termín Cikáni (*Zigeuner*) se prokazatelně používá v německém jazykovém prostoru od 15. století a sloužil k souhrnnému a neohrazenému popisu skupin, které vykazovaly způsob života odlišný od většinové společnosti.¹⁴⁴ Dobový výraz Cikán vypovídal spíše o sociologické pozici než o rasově-biologických znacích. Jako sociografická kategorie označoval tento pojem různé sociální a etnické skupiny, jejichž způsob života byl považován za deviantní, neusedlý a zločinný.

Současný spisovný německý jazyk používá pro předmětné etnikum víceslovný útvar Sintové a Romové (*Sinti und Roma*). Označení Sinti má původ pravděpodobně v názvu indického území Sind či řeky Sindhu¹⁴⁵ a je běžně užíváno pro populaci sídlící v německy mluvící Evropě a Beneluxu. Romy pak najdeme ve východní a jižní Evropě, Manushové žijí ve Francii, Kaleové ve Španělsku a jižní Francii, Ciganosové v Portugalsku. Já se budu v dalším textu držet v úvodu práce předdeslaného označení Romové, takže poněkud hanlivý výraz „Cikán“ bude užit jen v názvech a citacích.

Stejně jako tomu bylo v případě Židů, chtěl Hitler zabránit mísení německé krve s cizorodými prvky, avšak diskriminace Romů nebyla na německém území ničím neobvyklým již ve chvíli, kdy se nacisté uchopili moci. Počátky pronásledování můžeme spatřit dokonce v 15. století, kdy byl zakázán pobyt Romů na území Svaté říše římské. Navíc jednotlivci příslušní k jejich skupinám mohli být podrobeni násilným opatřením v podobě tělesných trestů či fyzické likvidace. V podobném duchu se nesl

¹⁴⁴ DIERCKS, Herbert. Die Verfolgung der Sinti und Roma im Nationalsozialismus. Hamburg: KZ-Gedenkstätte Neuengamme, 2012. Beiträge zur Geschichte der nationalsozialistischen Verfolgung in Norddeutschland, Heft 14, str. 24

¹⁴⁵ <http://www.iliteratura.cz/Clanek/21405/romove-a-sintove-v-nemecky-psane-literature-pro-deti-a-mladez>

vývoj až do 19. století. Od těchto dob jim bylo doveleno, aby na území setrvali, avšak jistá práva jim byla upírána a přístup k některým povoláním jim byl omezen.

Od roku 1911 probíhala evidence romského obyvatelstva za pomoci snímání daktyloskopických otisků. V Bavorsku mohla policie s odkazem na článek devátý zákona z roku 1926 k potírání Cikánů, tuláků a příživníků (*Gesetz zur Bekämpfung von Zigeunern, Landfahrern und Arbeitsscheuen*) posílat do chudobinců ty, kdož nedokázali pravidelný příjem a byli starší šestnácti let.

Dle článku prvního výše uvedeného zákona mohli Cikáni cestovat pouze na povozech či obytných vozech, avšak za předpokladu, že získali povolení od příslušného policejního orgánu, přičemž povolení se udělovalo maximálně na jeden rok a bylo kdykoli odvolatelné. Své povozy mohli nechat stát pouze na místech určených policejním orgánem a jen na omezenou dobu. V dalších článcích předpis zakazuje Cikánům cestovat s dětmi školního věku, vlastnit střelné zbraně či sdružovat se ve skupinách. Přestože byl zákon v rozporu s čl. 109 Výmarské ústavy, který zakotvuje rovnost všech Němců před zákonem, udržel se v platnosti více než 20 let. Zrušen byl až americkou vládou roku 1947. Romové nebyli zřejmě nikterak oblíbení ani u zbylého německého obyvatelstva, jak můžeme vytušit ze stížností majitelů a nájemníků nemovitostí na *Seckbacher Landstraße* adresované občanskému výboru ve Frankfurtu:

„Hned naproti domům 16 a 30 se před nějakou dobou usadili cikáni a pro své okolí představují značnou zátěž. Hygienické podmínky této oblasti jsou nepopsatelné. Nemají na místě, které si zabrali, ani studnu a ani latrínu, a tak jednoduše kálí a močí všude kolem. Kvůli tomu ... smrdí celé okolí. ... obáváme se propuknutí nějaké epidemie. Celá oblast se stala velmi nebezpečnou. Kvůli cikánům také poklesla hodnota našeho nemovitého majetku a nájemci kvůli tomu požadují snížení nájemného.“¹⁴⁶

Pronásledování Romů nacisty však nebylo prováděno s takovou nenávisťou a vervou a nasazením jako boj proti Židům zejména z následujících důvodů. Jednak Romům nebylo možné vytýkat jejich historickou vinu. V nacistickém vidění světa

¹⁴⁶ BURLEIGH, Michael a Wolfgang WIPPERMANN. Rasistický stát: Německo 1933-1945. Vyd. 1. Praha: Columbus, 2010, str. 121

představovali příživníky, kteří nejsou vznešené myšlence Třetí říše k ničemu dobří, ale na dějinách a jejich směřování se nijak nepodíleli, a není jim tudíž co na vrub připsat. Dále romská participace na politické a správní moci byla menší než zanedbatelná, stejně jako občanský vliv skrze autoritu vykonávané profese. A za další, ekonomické zapojení skupin Romů, přestože existovalo, se omezovalo na směnný obchod, poskytování jednoduchých řemeslných služeb a žebrání. Společným rysem tak byla nemajetnost

Podobně jako se vžil pro vyvražďování Židů pojem holokaust nebo šoa, užívají Romové pro označení systematické likvidace v období nacistické vlády a okupace ve vlastních řadách termín *porrajmos*.¹⁴⁷

10.2 Výzkum romského etnika

S výzkumem Romů na území Německa začal Alfred Dillman, bavorský vládní úředník a zakladatel Informační služby o Cikánech, jež byla později přejmenována na Říšský úřad kriminální policie pro boj proti cikánskému zlořádu.¹⁴⁸ Ve svém bádání učinil závěr, že ani vícerym mísením se jejich společenské návyky nijak nezmění.

Nacistické rasové teorie nikdy neuznaly árijský původ Cikánů přesto, že tento je nesporný. Dr. Körber ve svém článku z roku 1936 napsal: „*Žid a Cikán jsou nám dnes značně vzdáleni, protože jejich asijské předkové byli od našich nordických praotců zcela odlišní.*“¹⁴⁹ Podobnou myšlenku vyjadřuje také profesor Günther ve své Rasové nauce Evropy: „*Cikáni si sice přinesli některé rasové charakteristiky svých nordických domovů, ale jsou to patrně prvky z nejnižších vrstev místního obyvatelstva.*“¹⁵⁰ Obecně považovali rasoví vědci Romy za naprosto nevzdělavatelnou a práce se štítící část populace, která je s přihlédnutím k míře její natality o to nebezpečnější.

¹⁴⁷ POHL, Dieter. Verfolgung und Massenmord in der NS-Zeit 1933 - 1945. Darmstadt: Wiss. Buchges, 2003, str. 111

¹⁴⁸ KENRICK, Donald. Cikáni pod hákovým křížem. 1. české vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. Interface, str. 18

¹⁴⁹ tamtéž, str. 17

¹⁵⁰ tamtéž, str. 17

Jak píše Miroslav Kryl ve své stati Romský holocaust,¹⁵¹ nacisté řadili Romy do skupiny „asociálů“, což byla relativně široce definovaná kategorie osob, které se „nechtějí podříditi řádu a pořádku národního společenství.“¹⁵² Kromě Romů se k této skupině řadili rovněž žebráci, tuláci a „osoby žijící cikánským způsobem života.“¹⁵³

Antropolog Heinrich Wilhelm Kranz, profesor univerzity v Gießenu a ředitel Institutu pro dědičnou a rasovou péči, přirovnával Romy k parazitům, neboť „stejně jako parazité a podobně jako Židé, sklízí tam, kde ostatní sejí, tzn., že jsou hosty, které si nikdo nepřál, které nikdo nezval, kteří se nechtějí začlenit do státního uspořádání a z důvodů svých rasových dispozic nemohou zdomácnět.“¹⁵⁴

Významnou roli v oblasti protiroské politiky sehrál Dr. Robert Ritter – psycholog specializující se na rasově biologický výzkum Romů. Till Bastian hovoří ve své knize *Sinti und Roma im Dritten Reich*¹⁵⁵ právě o Ritterovi jako o klíčové postavě nacionálněsocialistického výzkumu Romů. Dr. Ritter pracoval v roce 1933 jako vrchní lékař dětského oddělení psychiatrické univerzitní kliniky v *Tübingenu*, avšak tato činnost ho nikterak zvláště neuspokojovala. On sám se cítil být povolán k rasovému výzkumu. Těžištěm jeho bádání byl výzkum „bastardů“, přičemž pod tento pojem byli zahrnuti „Cikáni, negři a Židi“. V únoru 1935 zažádal o stipendium k výzkumu „biologické dědičnosti na cikánských bastardech“, které mu bylo bez průtahů schváleno. O rok později byl Dr. Ritter povolán k práci ve Výzkumném ústavu rasové hygieny, kde byl v roce 1937 jmenován ředitelem.

Podle Rittera byli Romové nevzdělavatelní a měli tendence ke zločinnému způsobu života. Byl to právě Ritter, kdo formuloval definici romského míšence jako „osoby, která má mezi svými prarodiči méně než tři Cikány. Jako cikánský míšenec platí dále ten, kdo má mezi svými prarodiči jako předky nejméně dva cikánské

¹⁵¹ KRYL, Miroslav. Rasismus, antisemitismus, holocaust. 1. vyd. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, str. 192

¹⁵² BEDÜRFTIG, Friedemann. Třetí říše a druhá světová válka: lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2004. Obzor (Prostor), str. 27

¹⁵³ tamtéž

¹⁵⁴ srv.: BASTIAN, Till. Sinti und Roma im Dritten Reich: Geschichte einer Verfolgung. Originalausg. München: Beck, c2001, str. 38

¹⁵⁵ BASTIAN, Till. Sinti und Roma im Dritten Reich: Geschichte einer Verfolgung. Originalausg. München: Beck, c2001

míšence.¹⁵⁶ Podle něj míšenci představovali větší nebezpečí než čistokrevní Romové, neboť byli více náchylní ke kriminálnímu způsobu života a právě u míšenců doporučoval jejich sterilizaci. Avšak i čistokrevní Romové (podle Ritterovy definice osoby, jež měly mezi svými prarodiči alespoň tři Romy) měli zůstat pod důsledným dohledem při zachování jejich relativní svobody, co se kočovného způsobu života týče, neboť nutit tyto k usidlení by byla zbytečná ztráta času. I Dr. Ritter zaujímal postoj, že se Romové při svých cestách na západ „křížili“ s „méněcennými rasami.“¹⁵⁷

Právě při určování romských míšenců můžeme spatřit přísnější zacházení než u Židů. Pokud by se takto přísně pohlíželo na Židy, musela by za ně být prohlášena významná část německého obyvatelstva. V důsledku tohoto postupu náhle stoupl počet Romů podle Ritterovy definice z původních asi 15 000 na starých říšských územích na 21 498 v březnu 1943 a 23 933 o rok později.¹⁵⁸

V roce 1940 dospěl Ritter k závěru, že „na romskou otázku může být jako na vyřešenou pohlíženo až tehdy, pokud převážná většina asociálních a neúčinných cikánských míšenců bude posbírána a přinucena k práci ve velkých pracovních táborech a až bude potlačeno další rozrůstání míšenecké populace s konečnou platností. Jen tehdy budou přicházející generace německého národa skutečně osvobozené.“¹⁵⁹

Mezi významné rasové vědce zabývající se romskou otázkou řadili nacisté i spolupracovníci Dr. Rittera Evu Justinovou. Zabývala se srovnáváním morálky romských dětí vychovávaných vlastními rodiči s morálkou romských dětí vychovávaných neromskými pěstouny. Výsledek vyplývající z jejího experimentu říkal, že u dětí v pěstounské péči je morálka horší.¹⁶⁰ Ve svých výzkumech dospěla Justinová k závěru, že Romy není možné začlenit do společnosti a nejvhodnějším řešením by byla sterilizace většiny z nich. Podobně jako Ritter zastávala názor, že jakákoli snaha o vzdělávání Romů by byla marná.

¹⁵⁶ KENRICK, Donald. Cikáni pod hákovým křížem. 1. české vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. Interface, str. 22

¹⁵⁷ BURLEIGH, Michael a Wolfgang WIPPERMANN. Rasistický stát: Německo 1933-1945. Vyd. 1. Praha: Columbus, 2010, str. 122

¹⁵⁸ BASTIAN, Till. Sinti und Roma im Dritten Reich: Geschichte einer Verfolgung. Originalausg. München: Beck, c2001, str. 39

¹⁵⁹ srv.: BASTIAN, Till. Sinti und Roma im Dritten Reich: Geschichte einer Verfolgung. Originalausg. München: Beck, c2001, str. 38

¹⁶⁰ KENRICK, Donald. Cikáni pod hákovým křížem. 1. české vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. Interface, str. 23

Po válce, v březnu roku 1948, nastoupila Justinová do úřadu kriminální psycholožky a vystupovala v trestních procesech jako soudní znalec. V roce 1960 na ni bylo podáno trestní oznámení, byla vyšetřována, avšak státní zastupitelství ve Frankfurtu vyšetřování zastavilo pro nedostatek důkazů.

10.3 Romové ve třetí říši

Ač bylo historické postavení Romů nerovnoprávné s většinovým německým obyvatelstvem a v době Výmarské republiky evidentně neústavní, stalo se jejich pronásledování poté, co nacisté uchvátili moc v zemi do svých rukou, ještě intenzivnějším. Nařízení o ochraně národa a státu ze dne 28. února 1933 označilo Romy za tzv. ničemnou populaci. Téhož roku, jak píše Donald Kenrick a Grattan Puxon ve své knize *Cikáni pod hákovým křížem*, navrhla SS všechny Romy vyvézt na širé moře a tam lodě potopit.¹⁶¹

Přestože zákon o prevenci množení dědičně nemocných osob ze 14. července roku 1933 (*Gezetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses*) obsahoval taxativní výčet chorob, při jejichž výskytu je u osoby možné provést sterilizaci, nacisté smysl zákona rozšířili se záměrem aplikovat jej cíleně na romskou populaci. K chorobám výslovně uvedeným v předpisu – vrozená slabomyslnost, schizofrenie, manicko-depresivní psychóza, dědičná epilepsie, Huntingtonova chorea, dědičná slepota, dědičná hluchota, vážná tělesná deformita a rovněž také chronický alkoholismus, nacisté přidali jako další druh choroby „zamaskovanou, či sociální slabomyslnost.“¹⁶² „Tyto osoby byly obviněné, že se nějakým způsobem odchyľují od „zdravých pudů národa“ v oblasti sociálního a sexuálního chování.“¹⁶³ Takovou extenzi vytvořili právní podklad pro sterilizaci Romů. Za poznámku stojí, že sociální slabomyslnost byla hojněji přisuzována ženám než mužům, což bylo argumentováno častějším střídáním sexuálních partnerů a rozením nemanželských dětí.

¹⁶¹ tamtéž, str. 17

¹⁶² BURLEIGH, Michael a Wolfgang WIPPERMANN. Rasistický stát: Německo 1933-1945. Vyd. 1. Praha: Columbus, 2010, str. 170

¹⁶³ tamtéž, str. 170

Od vydání Norimberských zákonů v roce 1935 se Romové stali druhořadými občany říše. Byli považováni za osoby „cizí krve“ a spadali tak do stejné kategorie jako Židé. Tato norma se stala legislativní oporou myšlenky na boj proti „znečištění“ německé krve „cizími elementy“, zejména těmi židovskými a romskými. Za intimní poměry mezi Romy a osobami německé krve padaly drakonické tresty v podobě transportu do koncentračních táborů, což ve svém konečném důsledku znamenalo zpravidla smrt.

„V roce 1936 byl založen pod správou berlínského ředitelství říšské kriminální policie Říšský ústřední úřad pro řešení problémů s cikány.“¹⁶⁴ Stejného roku bylo před konáním olympijských her více než šest stovek Romů umístěno do ohrady nedaleko hřbitova v berlínském Marzahnu, kde někteří z nich zemřeli. Oficiálním důvodem tohoto zesměšňujícího a urážlivého opatření byla obava, aby tito „neposkvřili čistý obraz města“,¹⁶⁵ obava o sousedské soužití a to, že Romové jsou špatným vzorem mládeži. Tábor ve zmíněné době sloužil jako koncentrační v původním smyslu toho slova, tedy za účelem hromadění, snadnější kontroly a registrace. Na konci léta byli téměř všichni zadržení Romové propuštěni a část z nich okamžitě opustila Německo. *Zwangslager Berlin-Marzahn*, jak zněl oficiální název, sloužil až do roku 1943 jako přestupní stanice pro Romy deportované do *Auschwitz-Birkenau* a jako experimentální zázemí pro říšský rasový výzkum.

Podle výnosu o boji proti zločinu ze 14. prosince 1937 mohli být do „preventivní vazby“ umístěny osoby, které v očích nacistů nebyly ochotné přizpůsobit se většinové společnosti. Vedle Romů se výnos vztahoval na žebráky, tuláky, prostitutky, alkoholiky, osoby s infekčními chorobami, zejména s pohlavními chorobami, které se vyhýbají opatřením zdravotnických úřadů.¹⁶⁶ Dále výnos zmiňoval „osoby, o nichž lze dokázat, že minimálně dvakrát odmítli nabízené zaměstnání bez udání rozumného důvodu nebo které do zaměstnání nastoupily, ale po velmi krátké

¹⁶⁴ tamtéž, str. 120

¹⁶⁵ tamtéž, str. 121

¹⁶⁶ KENRICK, Donald. Cikáni pod hákovým křížem. 1. české vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. Interface, str. 27

době daly výpověď bez uvedení přesvědčivého důvodu.¹⁶⁷ Z vazby byly takové osoby v naprosté většině případů posílány rovnou do koncentračních táborů.

K prvnímu zatýkání inspirovanému výnosem došlo v dubnu 1938, čtyři měsíce po jeho vydání. Heydrich nařídil policii, aby v každém okrese zatkla od 13. června do 18. června 1938 alespoň dvě stovky práceschopných mužů, kteří byli následně vysláni do táborů v Buchenwaldu, Dachau a Sachsenhausenu.

Boj proti cikánské pohromě byl prvním zákonným opatřením výslovně namířeným proti Romům. Zákon vznikl v roce 1938 a na jeho základě obdrželi Romové nové pasy rozlišené dle barvy. Hnědé pasy patřily čistokrevným Romům, světle modré míšencům a osoby kočující romským způsobem získaly pasy šedé. Rovněž byl s odkazem na tento předpis stanoven zákaz vstupu na území říše cizím Romům a odsun těch, již v Německu žili. Na základě Výnosu o usazení a zákazu kočování z října 1939¹⁶⁸ bylo Romům zapovězeno opouštět místo pobytu.

Na Romy se stejně jako na Židy vztahovala řada absurdních zákazů a omezení. Nesměli, stejně jako později Židé, ani chovat kočky nebo psy. Postupně byli vyloučeni ze škol, jakož i propuštěni z pracovních míst ve státní službě i z armády. Od března 1942 se na Romy aplikovaly vesměs všechny zákony vztahující se k židovskému obyvatelstvu a bylo na ně pohlíženo z hlediska sociálního i právního postavení stejně jako na Židy, ba někdy dokonce přísněji.

10.4 Konečné řešení romské otázky

Původně se stejně jako v případě Židů uvažovalo nad deportací na Madagaskar nebo do východního Polska. Tam měli být ponecháni na pospas svým osudům, přičemž se bez dalšího předpokládalo, že většina z asi 30 000 Romů nepřežije. Plán nakonec nebyl, ostatně ani jako v případě Židů, realizován. V roce 1936 docházelo k prvním deportacím do koncentračního tábora v Dachau. Netřeba připomínat, že osoby zde žily v naprosto nepřijatelných a nelidských podmínkách. Nedostatek potravin, stejně jako i

¹⁶⁷ BURLEIGH, Michael a Wolfgang WIPPERMANN. Rasistický stát: Německo 1933-1945. Vyd. 1. Praha: Columbus, 2010, str. 175

¹⁶⁸ KENRICK, Donald. Cikáni pod hákovým křížem. 1. české vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. Interface, str. 31

absence minimálních hygienických standardů, byl na denním pořádku. Za každý pokus o útěk byla osoba předurčena k trestu smrti.

K hromadným deportacím docházelo zejména v roce 1940. Podkladem pro nucené vystěhování Romů z Německa, ale rovněž také Rakouska a okupovaného Polska se stal rejstřík všech Romů, romských míšenců a „cikánským způsobem žijících osob“,¹⁶⁹ jež nechal vytvořit Reinhard Heydrich v říjnu 1939. Z nucených přesunů měli být vyloučeni „cikáni, kteří uzavřeli manželství s Němci, nebo mající syna či otce v armádě, vlastníci půdy a všichni cikáni s cizí státní příslušností.“¹⁷⁰

O fyzické likvidaci Romů bylo rozhodnuto v roce 1942 prostřednictvím výnosu nařizujícího deportaci romských míšenců, Romů a balkánských Romů do koncentračního tábora v Osvětimi. Do konce války zahynulo až už v plynových komorách či v důsledku vyčerpání zhruba 200 000 Romů¹⁷¹.

Přestože strasti, které si statisíce romských obyvatel musely zažít v době, kdy Německo ovládli nacisté, byly nezměrné, snažily se soudy po skončení druhé světové války co možná nejvíce oddálit dobu, od které mohli Romové nárokovat odškodnění. Dokonce jeden ze soudů kvalifikoval postupy proti Romům do roku 1943 jako pouhá bezpečnostní, nikoli rasová, opatření a nárok přiznal až od zmíněného roku. V šedesátých letech dvacátého století bylo rozhodnuto, že Romům bude náhrada přiznána od roku 1938, přesto se jich řada satisfakce nikdy nedočkala.

¹⁶⁹ KRYL, Miroslav. Rasismus, antisemitismus, holocaust. 1. vyd. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, str. 193

¹⁷⁰ KENRICK, Donald. Cikáni pod hákovým křížem. 1. české vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. Interface, str. 32

¹⁷¹ Tamtéž, str. 144

11 Závěr

Při stanovení výše a formy trestu pro Německo po skončení první světové války mírotvorci do popředí možná až příliš postavili jeho preventivní funkci na úkor ostatních. Kdyby tehdy mírotvorci měli na paměti slova Marca Tullia Cicera, že „žádný trest a žádné pokárání nemají být spojeny s ponížením a nemají mířit k užitku toho, kdo trestá nebo kárá, ...”¹⁷², možná by nedošlo ke zločinům do té doby nevídané míry a odpornosti.

Drakonické tresty v podobě finančního postihu, ztráty území a vojenské síly, jakož i problémy, se kterými se od samého počátku potýkala demokratická Výmarská republika, byly příčinou, která z mého pohledu umožnila a ulehčila převzetí moci nacisty. Tímto krokem začaly útrapy pro určité kategorie osob - zpočátku nejprve politické odpůrce a Židy. Postupně k těmto přibývaly další skupiny – Romové, homosexuálové či osoby s dědičným zatížením, počet jejichž obětí rozhodně nebyl zanedbatelný. Vše, k čemu za vlády nacistů došlo, však Adolf Hitler veřejně deklaroval dlouho před tím – ať už ve svém díle *Mein Kampf* či v programových bodech NSDAP.

Myslím, že velmi pregnantně situaci v hitlerovském Německu vystihuje berlínský právník Ernst Fraenkel, který „rozlišuje mezi státem norem (*Normenstaat*), ve kterém platí všechny dosud platné dosavadní právní předpisy o soukromém majetku a smlouvách mezi občany ve smyslu kapitalistického pořádku. Naproti tomu stojí stát opatření (*Maßnahmenstaat*), v němž jsou skupiny na okraji společnosti – političtí odpůrci nebo Židé a kde se v čím dál tím větší míře dostávají do působnosti SS a Gestapa.”¹⁷³

Velikost škod, které Německo způsobilo, možná mohla být menší, kdyby ostatní evropské národy a světové mocnosti chápaly problém německého židovstva více jako problém lidský, než jako problém německý.

Snad jediným přínosem, který lze s odstupem času konstatovat, je pochopení univerzálnosti lidských práv a jejich kodifikace v mezinárodním měřítku, jež hlásá Charta Organizace spojených národů. Myslím, že právě hrůznosti, k nimž docházelo

¹⁷² <http://azcitaty.cz/citaty/marcus-tullius-cicero/7/>

¹⁷³ srv.: WESEL, Uwe. *Geschichte des Rechts Von den Frühformen bis zur Gegenwart*. 4.Aufl. München: Beck,CH, 2013, str. 502

v nacistickém Německu, byly impulsem k vytvoření mnoha mezinárodních dokumentů týkajících se ochrany lidských práv. Bohužel cena za tento přínos byla až příliš vysoká a předcházela mu smrt několika milionů nevinných obětí.

12 Seznam použitých zkratk

BBG = Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums/ Berufsbeamtengesetz

DAP = Deutsche Arbeiterpartei

DNVP =Deutschnationale Volkspartei

GVBl. = Gesetz- und Verordnungsblatt

KPD = Komunistische Partei Deutschlands

NSDAP = Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

RGBl. = Reichsgesetzblatt

SA = Sturmabteilung

SS = Schutzstaffeln

SSSR = Svaz sovětských socialistických republik

RRG = Reichs-Rundfunk-Gesellschaft

RSHA = Reichssicherheitshauptamt

13 Seznam pramenů a odborné literatury

13.1 Monografie

AILSBY, Christopher. Třetí říše den po dni. Praha: Naše vojsko, 2013. ISBN 978-80-206-1347-9

ALY, Götz. "Konečné řešení": přesun národů a vyhlazení evropských Židů. Vyd. 1. Praha: Argo, 2006. Historické myšlení. ISBN 80-7203-833-8

ALY, Götz. Hitlerův národní stát: loupení, rasová válka a nacionální socialismus. Vyd. 1. Praha: Argo, 2007. Historické myšlení. ISBN 978-80-7203-918-0

BALÍK, Stanislav. Texty ke studiu světových právních dějin. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-511-1

BASTIAN, Till. Sinti und Roma im Dritten Reich: Geschichte einer Verfolgung. Originalausg. München: Beck, c2001. ISBN 3406475515

BEDÜRFTIG, Friedemann. Třetí říše a druhá světová válka: lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2004. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-109-1

BESIER, Gerhard. a Katarzyna. STOKŁOSA. *Lasten diktatorischer Vergangenheit-Herausforderungen demokratischer Gegenwart: zum Rechtsextremismus heute*. Berlin: Lit, 2006. ISBN 9783825887896

BURLEIGH, Michael a Wolfgang WIPPERMANN. Rasistický stát: Německo 1933-1945. Vyd. 1. Praha: Columbus, 2010. ISBN 978-80-7249-261-9

BURLEIGH, Michael. Třetí říše: nové dějiny. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. Dějiny Evropy (Argo). ISBN 978-80-257-0054-9

CAWTHORNE, Nigel. Historie SS: Hitlerovy neslavné legie smrti. 1. vyd. Praha: Brána, 2011. ISBN 978-80-7243-552-4

COLLOTTI, Enzo. Hitler a nacismus. 1. vyd. Přeložil Josef HAJNÝ. Praha: Columbus, 1996. ISBN 80-85928-44-2

Dějiny evropského kontinentálního práva. 2., dopl. vyd. Praha: Linde, 2004. Vysokoškolské právní učebnice. ISBN 80-7201-490-0

DIERCKS, Herbert. Die Verfolgung der Sinti und Roma im Nationalsozialismus. Hamburg: KZ-Gedenkstätte Neuengamme, 2012. Beiträge zur Geschichte der nationalsozialistischen Verfolgung in Norddeutschland, Heft 14. ISBN 3837840395

EVANS, Richard J. The coming of the Third Reich. 1st American ed. New York: The Penguin Press, 2004. ISBN 1594200041

FULBROOK, Mary. Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. D (Grada). ISBN 978-80-247-3104-9

GILBERT, Martin. Křišťálová noc: předehra záhuby. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2007. ISBN 978-80-7381-028-3

HAPEREN, Maria van, Wichert ten HAVE, Ben KIERNAN, Martin MENNECKE, Uğur Ümit ÜNGÖR, Ton ZWAAN a Aleš ZIEGLER, ŠMOK, Martin a Monika HORSÁKOVÁ (eds.). Holokaust a jiné genocidy. Vydání první. Přeložil Petruška ŠUSTROVÁ. Polanka nad Odrou: Občanské sdružení PANT, 2015. Moderní dějiny (Občanské sdružení PANT). ISBN 978-80-905942-7-2

HITLER, Adolf. Můj boj: dva svazky v jednom. Sv. 1.: Účtování. Sv. 2.: Národněsocialistické hnutí. Nezkrác. vyd. Přeložil Stanislav MICHALČÍK. Praha: Otakar II., c2000. ISBN 80-86355-26-8

HOFER, Walther (ed.). Der Nationalsozialismus: Dokumente 1933-1945. Frankfurt a.M.: Fischer Taschenbuch Verl., 1990. ISBN 3-596-26084-1

HOOK, Alex. Ilustrovaná historie Třetí říše. Vyd. 1. V Praze: Columbus, 2014. ISBN 978-80-87588-17-8

KENRICK, Donald. Cikáni pod hákovým křížem. 1. české vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. Interface. ISBN 80-244-0048-0

KIEFFER, Fritz. Judenverfolgung in Deutschland - eine innere Angelegenheit?: internationale Reaktionen auf die Flüchtlingsproblematik, 1933-1939. Stuttgart: Franz Steiner, c2002. Historische Mitteilungen (Ranke-Gesellschaft). ISBN 3-515-08025-2

KRYL, Miroslav. Rasismus, antisemitismus, holocaust. 1. vyd. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011. ISBN 978-80-7414-389-2

MACMILLAN, Margaret Olwen. Mírotvorci: pařížská konference 1919. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1151-X

MANN, Golo. Dějiny Německa 1919-1945. Praha: Český spisovatel, 1993. Orientace (Český spisovatel). ISBN 80-202-0441-5

MARIN, Bernd. Antisemitismus ohne Antisemiten: autoritäre Vorurteile und Feindbilder. Unveränderte Neuaufl. früher Analysen 1974-1979 und Umfragen 1946-1991. Frankfurt: Campus, c2000. ISBN 3593366126

MINERBI, Alessandra, FLORANI, Flavio (ed.). Nacismus. Praha: Levné knihy, 2007. ISBN 978-80-7309-413-3

Norimberské zákony: z 15. září 1935 (zákon o říšských vlajkách, zákon o říšském občanství, zákon na ochranu německé krve a německé cti) a zákon o zdravém manželství z 18. října 1935 : všechny zákony s nařízeními a výnosy, dosud vydanými : přeloženo dle šestého německého textového vydání s obsáhlými poznámkami (zákonodárství až do konce června 1938). Vyd. 1. Žďár nad Sázavou: Bodyart Press, 2014. ISBN 978-80-87525-29-6

POHL, Dieter. Verfolgung und Massenmord in der NS-Zeit 1933 - 1945. Darmstadt: Wiss. Buchges, 2003. ISBN 3534151585

ROCTOR, Robert. Rasová hygiena: lékařství v době nacismu. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. Stíny. ISBN 978-80-200-1763-5

ROSEMAN, Mark. Setkání ve vile u jezera: konference ve Wannsee a konečné řešení židovské otázky. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. ISBN 80-86569-45-4

SAUL FRIEDLÄNDER. AUS DEM ENGL. ÜBERS. VON MARTIN PFEIFFER. Das Dritte Reich und die Juden die Jahre der Verfolgung 1933 - 1939 ; die Jahre der Vernichtung 1939 - 1945. Gesamtausg. München: Dt. Taschenbuch-Verl, 2008. ISBN 9783423345194

SEEMANN, Richard. Cesta do Wannsee: konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí. 1. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. ISBN 978-80-86057-51-4

SHIRER, William L. Vznik a pád Třetí říše: historie hitlerovského Německa. Dotisk. Praha: Naše vojsko, 2009. Historie a vojenství. ISBN 978-80-206-1078-2

STÜRMER, Michael. Německo 20. století. Praha: Svojtka & Co., 2005. ISBN 80-7237-376-5

WARNER, Karl-Friedrich, Jiří HANÁK, Dušan KUBÁLEK a Irena ROHÁČOVÁ. 20. století: kronika 1900-1999. 1. české vyd. Přeložil Stanislav BIMAN. Praha: Fortuna Print, 2002. Edice Kronik. ISBN 80-7321-039-8.

WESEL, Uwe. Geschichte des Rechts Von den Frühformen bis zur Gegenwart. 4. Aufl. München: Beck, C H, 2013. ISBN 9783406655739

Židé - dějiny a kultura. 1. vyd. V Praze: Židovské muzeum, 1997. ISBN 80-85608-17-0

13.2 Internetové zdroje

<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyv6mrrg4wta>

https://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/js09/dejiny/web/prameny/09/Ustava_Vymarske_republiky_-_1919.pdf

<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/ctrnact-bodu-prezidenta-wilsona-8-1-1918/>

<https://www.bundesarchiv.de/gedenkbuch/einfuehrung.html.de?page=2>

<http://outsidermedia.cz/Hitlerovi-zidovsti-vojaci/>

<http://www.iliteratura.cz/Clanek/21405/romove-a-sintove-v-nemecky-psane-literature-pro-deti-a-mladez>

<http://manipulatori.cz/protokoly-sionskych-mudrcu/>

http://zpravy.idnes.cz/prvni-svetova-valka-definitivne-konci-nemecko-splati-posledni-reparace-1ap-/zahranicni.aspx?c=A100930_134825_zahranicni_aha

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1338149-architekt-holokaustu-eichmann-se-dorukou-spravedlnosti-dostal-az-15-let-po-valce>

<http://www.iliteratura.cz/Clanek/21405/romove-a-sintove-v-nemecky-psane-literature-pro-deti-a-mladez>

https://geschichte.prepedia.org/wiki/Nationalsozialistische_Deutsche_Arbeiterpartei

<https://www.theguardian.com/sport/2016/jul/28/helene-mayer-nazi-germanys-jewish-champion-fencer>

https://www.email.cz/download/k/oubPX59K-1Bp3v9Bp5IUAXkms51HfGVDJUHkguMX6k6NENjMyOGnI5xTZtWo33JhhWt-7fE/1955_2_5_treue.pdf

<http://lernspiele.de/cms/pages/berufsschule/geschichte/gym13/ns-wirtschaftsp.php>

http://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1955_2_5_treue.pdf

<http://www.documentarchiv.de/da/fs-antijuedische-verordnungen.html>

http://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%203231.pdf

http://der-stuermer.com/deutsch/hiemer_ernst_-_der_giftpilz.pdf

http://www.dra.de/rundfunkgeschichte/radiogesichte/organisation/pdf/RRG_1925-1933.pdf

<http://www.zeit.de/1980/10/die-jahre-danach>

<http://lernspiele.de/cms/pages/berufsschule/geschichte/gym13/ns-wirtschaftsp.php>

http://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1955_2_5_treue.pdf

<http://azcitary.cz/citary/marcus-tullius-cicero/7/>

13.3 Použité právní předpisy

Bekanntmachung der neuen Fassung des Reichswahlgesetzes und des Gesetzes über die Wahl des Reichspräsidenten RGBl. 1924 I, S. 159

Drittes Gesetz zur Änderung des Gesetzes zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums, RGBl. 1933 I, S. 655

Dritte Verordnung zum Reichsbürgergesetz, RGBl. 1938 I, S. 627

Erste Verordnung zum Reichsbürgergesetz, RGBl. 1933 I, S. 1333

Erste Verordnung zur Durchführung des Gesetzes gegen die Überfüllung deutscher Schulen und Hochschulen, RGBl. 1933 I, S. 226

Erste Verordnung zur Durchführung des Gesetzes zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums, RGBl. I, S. 195

Gesetz gegen die Neubildung von Parteien, RGBl. 1933 I, S. 479

Gesetz gegen die Überfüllung deutscher Schulen und Hochschulen, RGBl. 1933 I, S. 225

Gesetz über das Kündigungsrecht der durch das Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums betroffenen Personen, RGBl. 1933 I, S. 187

Gesetz über das Schlachten von Tieren, RGBl. 1933 I, S. 203

Gesetz über das Staatsoberhaupt des Deutschen Reichs, RGBl. 1934 I, S. 747

Gesetz über den Widerruf von Einbürgerungen und die Aberkennung der deutschen Staatsangehörigkeit, RGBl. 1933 I, S. 480

Gesetz über die Durchführung einer Volks-, Berufs- und Betriebszählung, RGBl. 1933 I, S. 199

Gesetz über die Zulassung von Steuerberatern, RGBl. 1933 I, S. 257

Gesetz über die Zulassung zur Rechtsanwaltschaft, RGBl. 1933 I, S. 188

Gesetz über erbrechtliche Beschränkungen wegen gemeinschaftswidrigen Verhaltens, RGBl. 1937 I, S. 1161

Gesetz über Mietverhältnisse mit Juden, RGBl. 1939 I, S. 864

Gesetz zum Schutze der Erbgesundheit des Deutschen Volkes, RGBl. 1935 I, S. 1246

Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre, RGBl. 1935 I, S. 1146

Gesetz zur Änderung des Einkommensteuergesetzes, RGBl. 1938 I, S. 99

Gesetz zur Änderung des Gesetzes zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums, RGBl. 1933 I, S. 389

Gesetz zur Behebung der Not von Volk und Reich, RGBl. 1933 I S. 141

Gesetz zur Bekämpfung von Zigeunern, Landfahrern und Arbeitsscheuen, GVBl. Freistaat Bayern 1926 S. 359

Gesetz zur Sicherung der Einheit von Partei und Staat, RGBl. 1933 I, S. 1016

Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums, zkráceně Berufsbeamtengesetz, RGBl. 1933 I, S. 245

Gesetz, betreffend die Zulassung zur Patentanwaltschaft und zur Rechtsanwaltschaft, RGBl. 1933 I, S. 217

Gesetzes über die Änderung von Familiennamen und Vornamen, RGBl. 1938 I, S. 12

Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses, RGBl. 1933 I, S. 529

Polizeiverordnung über das Auftreten der Juden in der Öffentlichkeit, RGBl. 1938 I, S. 1676

Polizeiverordnung über die Kennzeichnung der Juden, RGBl. 1941 I, S. 547

Reichs- und Staatsangehörigkeitsgesetz, RGBl. 1913, S. 583

Reichsärzteordnung, RGBl. 1935 I, S. 1433

Reichsbürgergesetz, RGBl. 1935 I, S. 1146

Reichsflaggengesetz, RGBl. 1935 I, S. 1145

Richtlinien über die Führung von Vornamen, Výnos říšského ministra vnitra, zveřejněný ve věstníku ministerstva vnitra pod číslem 35 z 24. srpna 1938. (I d 42 X/38-5501 b)

Richtlinien zu § 1 a Abs. 3 des Reichsbeamtengesetzes in der Fassung des Gesetzes, RGBl. 1933 I, S. 575

Schriftleitergesetz, RGBl. 1933 I, S. 713

Verfassung des Deutschen Reichs, RGBl. 1919, S. 1383

Verordnung des Reichspräsidenten zum Schutz von Volk und Staat, RGBl. 1933 I S. 83

Verordnung gegen die Unterstützung der Tarnung jüdischer Gewerbebetriebe, RGBl. 1938 I, S. 404

Verordnung über den Einsatz des jüdischen Vermögens, RGBl. 1938 I, S. 1709

Verordnung über die Anmeldung des Vermögens von Juden, RGBl. 1938 I, S. 414

Verordnung über die Aufgaben des Reichministeriums für Volksaufklärung und Propaganda, RGBl. 1933 I, S. 449

Verordnung über die öffentliche Fürsorge für Juden, RGBl. 1938 I, S. 1649

Verordnung über die Tätigkeit von Zahnärzten und Zahntechnikern bei den Krankenkassen, RGBl. 1933 I, S. 350

Verordnung über die Teilnahme von Juden an der kassenärztlichen Versorgung, RGBl. 1938 I, S.1391

Verordnung über die Zulassung von Ärzten zur Tätigkeit bei den Krankenkassen, RGBl. 1933 I, S. 222

Verordnung über eine Sühneleistung der Juden deutscher Staatsangehörigkeit, RGBl. 1938 I, S. 1579

Verordnung über Reisepässe von Juden, RGBl. 1938 I, S. 1342

Verordnung zur Ausschaltung der Juden aus dem deutschen Wirtschaftsleben, RGBl. 1938 I, S. 1580

Verordnung zur Durchführung des Vierjahresplanes, RGBl. 1936 I, S. 887

Verordnung zur Ergänzung der Ersten Ausführungsverordnung zum Blutschutzgesetz, RGBl. 1940 I, S. 394

Verordnung zur Wiederherstellung des Straßenbildes bei jüdischen Gewerbebetrieben, RGBl. 1938 I, S. 1581

Vierte Verordnung des Reichspräsidenten zur Sicherung von Wirtschaft und Finanzen und zum Schutze des inneren Friedens, RGBl. 1931 I, S. 699

Vierte Verordnung zum Reichsbürgergesetz, 1938 I, S. 969

Waffengesetz, RGBl. 1938 I, S. 265

Wehrgesetz, RGBl. 1935 I, S.

Zweite Verordnung zur Durchführung des Gesetzes über die Änderung von Familiennamen und Vornamen, RGBl. 1938 I, S. 1044

Zweite Verordnung zur Durchführung des Gesetzes zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums, RGBl. I, S. 233

14 Shrnutí

Diplomová práce je členěna do devíti samostatných kapitol. V první kapitole jsem se zaměřila na důsledky první světové války. Krátce po utichnutí bojů se ve Francii sešli zástupci zúčastněných mocností s cílem stanovit odpovědnost za rozpoutání celosvětového konfliktu. Versailleskou mírovou smlouvou byly Německu uloženy vysoké finanční reparace, redukce armády a v neposlední řadě odejmutí části území.

Ve druhé a třetí kapitole se věnuji poválečnému vývoji na území Německa. Po skončení války se z Německa stala republika, a to republika demokratická. Výmarská republika měla dokonce jednu z nejdemokratičtějších ústav v Evropě. Republika se od svého vzniku potýkala s těžko překonatelnými obtížemi vnitropolitickými, hospodářskými a později i finančními. A tak není divu, že demokracií zklamaní občané slyšeli na libozvučná hesla nacionálních socialistů o vymýcení nezaměstnanosti a zlepšení životní úrovně pro všechny.

Pro lepší orientaci v textu jsem z hlediska přijímání antisemitských opatření rozdělila éru Hitlerova Německa do tří období. V prvním z nich se nacisté zaměřili především na vylučování Židů (s jistými výjimkami) z určitých povolání a jejich odsun na okraj společnosti. Po roce 1935 se situace zdánlivě uklidnila, když tempo přijímání diskriminačních předpisů na krátkou dobu zvolnilo. Rok 1938 a zejména jeho závěr uvozuje třetí období přijímání a realizace protižidovského programu. Především je pak patrný jeho kvalitativní posun, od „pouhé“ diskriminace Židů a ztěžování jejich životů přes živelné násilí až po cílenou, státem plánovanou a uskutečňovanou likvidaci, tedy počátek židovského holokaustu, v úzkém smyslu toho slova.

Samostatnou kapitolu své práce věnuji zásadnímu legislativnímu počínu, a to Norimberským zákonům přijatým v polovině třicátých let dvacátého století. Na základě těchto zákonů došlo k rozdělení osob žijících na území Německa na říšské státní příslušníky a občany druhé kategorie s omezenými právy. Předpisy zakazovaly jakékoliv „mísení“ Němců s osobami neněmecké krve.

Přestože samotné tzv. konečné řešení židovské otázky není přímo předmětem této práce, domnívám se, že pro dokreslení celkového obrazu bylo vhodné jej zmínit.

Proto se jím zabývám v předposlední kapitole, zejména pro demonstraci přesahu skutečné protižidovské politiky nad zákonným půdorysem.

Poslední kapitolu věnuji pronásledování romského obyvatelstva. Zacházení s Romy se v mnohém podobalo zacházení s Židy a je nutné dodat, že při posuzování jednotlivých případů postupovala státní moc mnohdy nekompromisněji a v konečném důsledku drastičtější. Přestože počet romských obětí nedosahuje zdaleka počtu těch židovských, myslím si, že hovoříme-li o rasistických opatřeních nacistického Německa, neměla by tato problematika zůstat v pozadí. Pokud bychom totiž přistoupili na poměrování počtu romských a židovských obětí a tím je relativizovali, dopouštěli bychom se stejného zločinu jako ideologové, tvůrci a aparát Třetí říše. A podstatné by mohlo zůstat skryto. Totiž že označení *šoa* nebo *porrajmos* mají tentýž obsah, a sice hromadnou, státem organizovanou vraždu.

Klíčová slova: nacismus, rasismus, Židé

15 Summary

The thesis is divided into nine separate chapters. In the first chapter, I focused on the aftermath of the First World War. Shortly after the cessation of fighting, representatives of the powers involved met in France to establish responsibility for the outbreak of the global conflict. The Treaty of Versailles imposed high financial reparations on Germany and also stipulated a reduction of the German army and, last but not least, the removal of a part of the German territory.

The second and third chapters are devoted to postwar developments in Germany. After the war, Germany became a republic, namely a democratic republic. The Weimar Republic even had one of the most democratic constitutions in Europe. From its establishment, the republic was facing hardly surmountable difficulties in the field of internal politics, economy and later finance. It is therefore no wonder that the citizens, disappointed in democracy, heeded the positively sounding mottos of the National Socialists on the eradication of unemployment and the improvement of living standards for all.

I have divided the era of Hitler's Germany into three periods in terms of taking antisemitic measures for the purposes of better orientation in the text. In the first period, the Nazis focused primarily on the elimination of the Jews (with some exceptions) from certain professions and the Jews' marginalisation. After 1935, the situation seemingly settled down, as the rate of adoption of discriminatory legislation slowed for a short while. The year 1938 and especially its conclusion introduces the third period of adoption and implementation of the anti-Jewish programme. Above all, there is an apparent qualitative shift from a "mere" discrimination against the Jews and making their lives difficult, through spontaneous violence, to targeted, government-planned and executed liquidation, i.e. the beginnings of the Jewish Holocaust, in the narrow sense of the word.

A separate chapter of the thesis is devoted to the crucial legislative feat, the Nuremberg Laws adopted in mid-1930s. On the basis of these laws, people living in Germany were divided into the Reich nationals and second-class citizens with restricted rights. The regulations forbade any "mixing" of the Germans with those of non-German blood.

Although the Final Solution to the Jewish Question as such is not the subject-matter of this thesis, I believe that it was suitable to refer to it to illustrate the overall picture. That is why I deal with the Final Solution in the last but one chapter, mainly to demonstrate the overlap of the actual anti-Jewish policy over the statutory background.

The last chapter is devoted to the persecution of the Roma population. The treatment of the Roma in many respects resembled the treatment of the Jews, and it should be noted that in the assessment of individual cases, the state authority often acted in a more uncompromising and ultimately more drastic manner. Despite the fact that the number of the Roma victims is far below the number of the Jewish ones, I believe that this issue should not remain in the background when speaking about the racist actions of Nazi Germany. If we measured the numbers of the Roma and the Jewish victims and thus relativised them, we would commit the same crime as the ideologues, creators and apparatus of the Third Reich. And important information could remain hidden. Namely that the terms *shoah* and *porajmos* have the same meanings, i.e. state-organised mass murder.

Keywords: Nazism, racism, Jews